

1427

1427
1936 1427

తదికరిలగ్రంథావళి

ప్రతి
స్లి. 015

Slno. 419

2: ఖండకావ్యములు. Slno. 4890

కళాశాల

తెలుగుల గ్రంథాల వ్యాస

౨: ఖండ కావ్యములు.

కళ్యాణరామయ్య

సర్వసామ్యములు

గ్రంథకర్త

వెల

౧—౦—౦

ప్రభాతముద్రణాలయము.

నెల్లూరు.

కృతజ్ఞత.

బౌల్యంబున నె కావ్యననవీధి విహరించి
కవికోకిలాలాప గతులు మెచ్చె;
సౌందర్యభావనాశబలిత చిత్తుడై
స్వర్గతుల్య మొనర్చె స్వభవనమును;
కలిమికి సహజమౌ గర్వంబువిడి మిత్ర
బృందహృత్పీఠిక నెక్కఁ గలిగె;
అర్థికి గౌరవహాని దోషింపని
దానశిల్పములోని తత్త్వమెఱిగె;
మాటలకుఁ జేతలకు మాటుపాటులేమి
వలలె నీయందు రేబాలవంశచంద్ర
యనుచు నెల్లకుఁ బొగడంగ నలరినావు
రమ్యగుణమూర్తి శ్రీసుబ్బరామరెడ్డి!

కృత్తికిఁ గావ్యకళా సం
పత్తికి మొగదారులైన మహతొంటి నృపుల్
ఇత్రటి నరుదేయైనను
బొత్తిగ విడిపోవు మనలఁ బూర్వాభిరుచుల్.

కొండవీటి రాజ్యేంద్రిర కుంకిపోయె
 నకట! దురదృష్టవశమున, నైననేమి?
 నేడు సిరిగల ప్రతి రెడ్డివీడుకూడ
 పండితులపాలిటికి “పిల్లకొండవీడు.”

“జనకుని స్మృత్యర్థము నే
 ననుకొంటిని నీదుకృతుల నచ్చొత్తింపక
 అనుమానమేల? నీవో
 ననవోయిలో యన్నతీరు “లా” ననిపించెన్.

నీ రసికత, నీమైత్రియు,
 నీరమ్యకళానుభూతి నిరతము శిల్ప
 ప్రేరకమై నవకవితో
 ధారకమై మెపు చెందుతన్ బియ్యమితా!
 నేను నీవును సకలంబు నిశ్చయముగఁ
 గాలవాహిని నొకనాఁడు గలయఁగలము;
 కాని, రమ్యమైన యపూర్వ కావ్యసృష్టి
 అమరతం గూర్చుఁ గర్తకు నాశ్చితునకు!
 సిరికిందగిన వదాన్యత,
 పరువము, లలితాభిరుచుల బలిసిన భావ
 స్ఫురణము, భోగప్రీతియు
 విరిసెను నీబ్రతుకుఁ దీవ విరులటు మితా!

ధనముందుట పరిపాటియె;
 ధనమే సర్వంబుగాదు; ధనముండియు స
 ద్వినియోగ బుద్ధిగలిగిన
 మనుజునిభాగ్యంబె లోకమాన్యతగాంచున్.

రమయు వాణియుఁ బక్షపాతమువహించి
 కూర్చి రథంబు విద్యయుఁ గొదవలేక;
 అట్టియొద్దిక యందఱ కబ్బిదోయి,
 జీవితార్థంబు నిరుకేలఁ జిక్కఁబట్టు!

విన్నపము.

1916 మొదలు 1933 వరకు నేను రచించిన ఖండ కావ్యము లన్నియు ఈ సంపుటమున సమకూర్పబడినవి. వ్రాత పత్రులను బట్టి, ఆయా ఖండకావ్యములను రచించిన తేదీలను ఇందు పొందుకొనచితిని. 1921 లో 'నక్షత్రమాల' ప్రకటింపఁ బడినపుడు ఆసంపుటమునకు నేను రచించిన ఉపోద్ఘాతము ఈ ఖండకావ్య సంపుటమునకును ఉచితముగ నుండును గాన దాని నట్లే యుండనిచ్చితిని.

మోపూరు నివాసులును కళాపాసకులును కవితా రసజ్ఞులును నాకు మిత్రులును అగు

శ్రీయుత రేబాల సుబ్బరామిరెడ్డిగారు

ఒకనాఁడు ప్రస్తావ వశమున నిట్లనిరి:

“నీగ్రంథములు చెల్లా చెదరుగ నున్నవి. మాసపత్రికలలో ప్రకటింపబడిన కొన్ని కావ్యములు గ్రంథరూపమున వెలువడ నే లేదు. తుదకు నీపుస్తకములు ఎచ్చట దొరకునోయను సంగతికూడ చాలమందికి తెలియదు. నీకృతులన్నియు ఒకే సంపుటముగ నచ్చొత్తించిన బాగుగనుండును. నీ విష్టపడుదు వేని నేనందుకు వలసిన యేర్పాటు కావించెదను.”

శ్రీమంతులు రేబాల సుబ్బరామిరెడ్డిగారు.

కీ. శే. రేబాల సుబ్బరెడ్డిగారు.

సుబ్బరామిరెడ్డిగారి కవితా ప్రియత్వము, సాహిత్యము నన్ను ముగ్ధుని గావించినవి. అర్థింపబడియు కవులకు సహాయము చేయు కవితాపోషకులు అరుదైన ఈకాలమున సుబ్బరామిరెడ్డిగారి ఈయయాచిత సాహాయ్యము ప్రశంసా పాత్రమని వేలగు చెప్పనక్కరలేదు. నేను వారి నెంతయు కృతజ్ఞుడను.

సుబ్బరామిరెడ్డిగారి జనకులు

క్రీ. శ్రీ. రేచాల సుబ్బారెడ్డిగారి స్వత్యర్థము

ఈ కవికోకిల గ్రంథానతి యచ్చిత్తిపబడినది.

నేను నెల్లూరిలోనుండి అచ్చుపూర్ణులు స్వయముగ దిద్దికొన వీలులేకయున్నందున నామిత్రులును, మృగుమధుర కవితారచయితలునగు నోనుగుంట పున్నయ్యగారును, చిరకాలమిత్రులును “హరిక” లాంఛన విశ్రుతులును పరిభాత ముద్రణాలయాధికారులును అగు మరుపూరు కోదండరామ రెడ్డిగారును పూర్ణులుదిద్ది శ్రద్ధతో వితరకార్యము నెరవేర్చిరి. వారిసాహాయ్యమునకు నేనెంతయు కృతజ్ఞుడను.

నెల్లూరు,
2—12—1935

మహ్మది రామిరెడ్డి

విషయసూచిక.

—: సక్షత్రమాల :—

	పుట
1 కవిమనోరథము	13
2 ప్రణయాంజలి	15
3 సంధ్య	18
4 కవి	20
5 కుసుమాశ్రవులు	22
6 రెడ్డికులప్రబోధము	24
7 సోదరస్మృతి	30
8 కోయిల	32
9 స్వాతంత్ర్యోరథము	33
10 ప్రణయాహ్వానము	36
11 కొండవీడు	38
12 కవిరా ప్రణయిని	42
13 ద్రాక్షదీ సందేశము	47
14 దుర్యోధనుడు	51
15 రాధయుక్కంత	54
16 ఎంత మోసము	57

17	అజ్ఞాతకవి	60
18	ముసలిమాలెత	61
19	జాతీయగీతము	68
20	రాట్నపు పాట	70
21	పలపాట	72

—: నైవేద్యము :—

22	నైవేద్యము	79
23	కర్ణధారి	81
24	బాటనారి	83
25	మర్మకవి	84
26	రాధాకృష్ణులు	85
27	వాల్మీకి	90
28	కవి: సన్న్యాసి	93
29	మాతృమందిరము	97
30	హృదయాభిలాష	104
31	భవిష్యద్దర్శనము	105
32	సమరతృష్ణ	108
33	మేలుకొలుపు	112
34	వానకాలపు వడిచేలు	113
35	హతాశ	114

36	శైశవస్మృతి	116
37	అభిసారిక	119
38	గణిక	121
39	దీపనిర్వాణము	122
40	నీలాపియ	124
41	శీవ	126
42	ప్రహేళకము	127
43	రజని	129
44	అభిసారిక	131
45	ఆగంతుకి	132
46	పిచ్చి బికారి	134
47	బాష్పదాత్యము	136
48	అతిథి	138
49	మోహినీప్రకృతి	139
50	జీవనద్యేషి	140
51	ఆనంద సత్యము	143
52	ఆమని నిమా	145
53	లూణి	147
54	పూర్వజన్మస్మృతి	148
55	రాజభిక్షుకుడు	153
56	మృత్యువు	155

57	విష్ణుః బాటసారి	159
58	మేలుకొలుపు	161
59	వసంతోదయము	163
60	పండితప్రతిజ్ఞ	164
61	అనారాగళి	178
62	వానాకాలపు పల్లీజీవితము	186
63	కవి సంశయావస్థ	188

—: భగ్నహృదయము :—

64	ప్రియావియోగము	197
65	స్మృతికణము	202
66	శిశు వియోగము	203
67	కవితా చితి	207
68	మనో విప్లవము	210
69	కవి యతాకికత	212
70	నిస్సహాయత	213
71	ప్రణయబలి	214
72	అధ్యాత్మాంతము	219

—: పరిశిష్టము :—

73	పంటకారుఃసాయంకాలము	223
74	జాతీయత	225

75	మంచుకాలపు	
	బ్రాదుపాడుపు	227
76	గాంధి	230
77	కళా ప్రపూర్ణుడు	234

—: వ్రథమకవిత్వము :—

78	రసికజనానందము	241
79	ఋతుసంహారము	257
80	పుష్పబాణవిలాసము	262
81	అహల్యానురాగము	267
82	శ్రీకృష్ణనిరాయణము	269
83	సింహప్రబోధము	288
84	కవి	290
85	సంకృతిపండుగ	292
86	భారతమాతృప్రబోధము	294
87	విమర్శకుడు	296
88	దేశమాతృస్తవము	300
89	జలజము	304
90	ఆశీర్వాదము	305
91	బంధర శుక కీట సంవాదము	306
92	మాతృశతకము	308

శుద్ధి పత్రము.

ఉపోద్ఘాతము

పుట. పద్యము. పంక్తి.

6

1

తప్పు.

ఇంతవఱకు

ఓప్పు.

ఇంతవఱకు ప్రకృతి

సక్షత్రమాల

16	3	2	నిర్గుణి	నిర్గుణి
18	3	2	బాహువు	బాహువు
34	4	1	ప్రాజ్ఞలంపు	ప్రాజ్ఞలంపు
37	3	4	కడగి నైచెద	కడగి నైచెద
38	2	3	లార్భకుండు	లార్భకుండు
42	4	2	వులగుత్తుల్,	వులగుత్తుల్
44	2	4	గడిపితిన్	గడిపితిన్
46	2	4	నలయించి	నలయించి
47	2	1	వగచి నట్లుండ	వగచి నట్లుండ
47	2	2	తెగవలెనున్న	తెగవలెనున్న
49	2	4	భిక్షకులకు	భిక్షకులకు
52	1	11	నెరియుచుండ	నెరియుచుండ
67	1	3	నికమింద	నికమింద

నైవేద్యము

ప్రమాణము	వివరము	హరి,	హరి
,,	4	యింద్రబాలికుం	యైంద్రబాలికుం
79	2	భిక్షుకుండేని	భిక్షుకుండేని
82	16	పాథోధి	పాథోధి
84	1	పుష్పకంఠు	పుష్పకంఠు
85	5	దగ్ధఊజేతి	దగ్ధఊజేతి
109	9	యన్యాయ్య	యన్యాయ్య
110	3	వెంట	వెంట
111	8	వానంద	వానంద
113	1	కొక్కాళు	కొక్కారు
124	10	వదనలు	వదనలు
135	4	విడచి	విడిచి
138	7	సముత్తిత	సముత్తిత
141	7	గానవే	గానవే
141	17	నాన్పాదయం	నాన్పాదయం
144	4	నన్నింటిక	నన్నింటిక
147	9	యర్చవేదిక	యర్చవేదిక
163	2	యింద్రబాలి	యైంద్రబాలి
170	2	వడిసిరి	వడిసిరి
186	2	కాణుమెయిళ్ళ	కాణుమెయిళ్ళ
186	2	మార్కరశ్మి	మార్కరశ్మి

భగ్నహృదయము.

208	2	గడుపంగనేల	గడుపంగనేల

206	3	3	నీకు;	నీకుఁ
208	5	2	నిక్కును గానిఁ	నిక్కును గాని
209	1	2	కండిది	కడింది
210	4	2	దెకలించి	దెకలించి
218	1	4	సాగురిజ్	సాగురిజ్
235	2	6	పండిశ్చ	పండిశ్చ

ప్రథమకవిత్వము.

277	2	1	దెక్కములొ	దెక్కములొ
283	2	1	స్వాంతుడు	స్వాంతుడు
285	1	1	దిరిక్షయు	దిరిక్షయు
302	1	4	జిహ్వలరలు	జిహ్వలరలు
312	4	2	పనులెంతే	జనులెంతే
316	1	3	దెలవాఁడు	దెల్లవాఁడు
317	3	3	ననలవ్యాపార	ననలవ్యాపాద
319	4	1	సంతాంబులం	సంతానంబులం
319	5	3	స్వచ్ఛాస్త్ర	స్వచ్ఛాస్త్ర
320	2	1	గీస్	గ్రీస్

నక్షత్రమాలి

1915-1916

“Poetry has been to me its own exceeding great reward. It has soothed my afflictions: it has multiplied and refined my enjoyments: it has endeared solitude: and it has given me the habit of wishing to discover the good and beautiful in all that meets and surrounds me.”

—COLERIDGE.

ఉ పో ధ్వా త ము .

మానవహృదయమును ప్రాక కలకలమునుండి తొలగించి
విషయభార విముక్తిముచేసి, సాగ్రపంచిక సీమాంతముల కవ్వల భావస్పృష్టి
కల్పితమైన నక్షత్రచందలమున సంచరింపజేయుటకు శిల్పము సహాయకారి.
శిల్పములలోఁ బ్రతిక్షణ భావనవ్యక్తకు వాలవాలమైనది కావ్యశిల్పము.
ఇతర శిల్పములకును కావ్యశిల్పమునకును బాల వ్యత్యాసములదు. ఒకచిత్రి
పటమును దర్శించి మనుకొనుఁడు. ఆ పటమునందు ఒక్కభావము, ఒక్క
స్థితి, ఒక్కవిధమైన రసానుభూతి యలవడును. కాని, కావ్యశిల్పమునం
దిట్టినిశ్చలత యుండదు. అనుక్షణము భావములు పరిసరదృశ్యములు అను
భూతియు మెఱుఁగుతీరి వలె మాలుచుండును. కావ్యమును ఇప్పటి నీనిమా
కుఁ బోల్పవచ్చును.

కవులు సృష్టికర్తలు. వీరి ప్రధానకార్యము సృష్టి. ఇట్టిసృష్టివలనఁ
బ్రయోజన మేమియని కొందఱు ముచ్చాదయులు, కొందఱు శుష్క రస
హృదయులు ప్రశ్నింపవచ్చును. కావ్యసృష్టివలన సమూల్యమైన ప్రయోజ
నము నలదు. రామణీయకము పరిపూర్ణముగ వికసించని యీప్రపంచమునుండి
సర్వతోముఖ రమణీయమైన కల్పనా ప్రపంచమున, గంగాతరంగ కీతలవాఙ్
కణ పూరితమును, సందశవన సద్యోవికసిత కుసుమ సౌరభ్య పులకితమునగు
మందమాయిత స్వాప్తికడోలకల రసాద్ధిమైన మానవహృదయమును గావ్య
ము ఉయ్యెల లూపుచుండును.

శంపాలతాంగిని అన్యతాచురుఖిని ఇంతకంటె సృజింపలేదు. కాని
 కవియు, గవియు సృజించిన. ప్రకృతిలోపమును బూరించుటయే కవియొ
 క్క ముఖ్యప్రయోజనము. వివిధవస్తు సంయోగము నందుఁ బ్రకృతికన్నను గ
 వులు ముందంజ వేసియున్నాడు. “చలువగల వెన్నెలల చెలువునకు సోనభము
 గలిగినటు” “Melody of flowers” మున్నగుకల్పన లిందునకుఁ దాదాకా
 ణములు. కావ్యము ఆనందనయము. కావుననే గూనింద దాయకము. కా
 వ్య ప్రయోజనములలో “నద్యః వచస్స్వరైః” అను లాక్షణిక నిర్వచనము
 ప్రధానమైనది.

నిజమైన కవిత్వము ఆకృతికముగాదు. ఏమాకృతియుఁ , వితాప
 ప్రవాహమును బట్టియుంచలేదు. మూర్త్యవించని కవిత్వమే అప్పట్లమైన
 కవిత్వము. ఈ కవిత్వము ఏకాంతమునందు నసాధ్యమైన మానవజ్ఞాపియ
 ముచే ననుభవించఁబడుచున్నది. ప్రకాంతమును అక్షరములలో వ్రాయఁబడిన
 యీ కవిత్వమందుఁ జెవికి విఁబడని గానమున్నది. ఈ గానమనోహరత్వ
 మును మాంద్యమును , స్తంద్వియ నహముములేక హృదయపరి స్వరుమున
 ననుభవించుచున్నది. కావుననే నొగూచి యను జపానుదేశపుఁ బ్రఖ్యా
 తకవి “వ్రాయఁబడిన కవిత్వమున కన్నను వ్రాయఁబడని కవిత్వమే మనఁ
 పైన” యని నుడిచియున్నాఁడు. కీర్తున అను అర్థము కవియు, “Heard
 melodies are sweet, but those unheard are sweeter”
 అని వ్రాసియున్నాఁడు. కవి యనుభవించు ఆనందము అతని భావకీర్తిని
 బాడకట్టుదృశ్యము, స్థూలమైన భావయందు స్పృశింపఁబడినపుడు అశ్మ
 సౌందర్యమును సము కోలుచోవును. ఎందు వలన ననఁగా భావములు సున్ని
 తములైనవి; భావ స్థూలమైనది. కావునఁ , విత్వమునందు అంతర్భూతమైన
 భావకొంతయు బహిర్భూతమైన భావ కొంతయు సమ్మిళితమై యుండును.
 కవిత్వమును నిఘంటు మూలమునఁ జెప్పికోనఁ గోరు నరఁడు నసహివమైన

శైవ్యపంచాంగమును మార్త్రము మాడంగును. కాని యాంశిక యానందమును సౌందర్యమును ననుభవించుటలేదు. కవిత్వమందలి ప్రతిపదముచుట్టును సుమారువు నిర్ణయమున కతీతమైన భావనోచి యావరించియుండును.

పద్యములు భావప్రేరకములు. భావములు ప్రతిబింబించుటయు, వికాసముగటయును. భావము హృదయసంస్కారము నుపసరించి పరిపరివిధములుగ నుండును. కావుననే పాతకులుగూడ కవులవలెనే కన్నానా హృదయములుగా నుండవలయుననుట. తామగసాక్షుడై జెనలాడు మంచుచొట్టు ప్రాససాదంపు మొదలు ప్రాసకుక్కలది కరణవృద్ధేదముల నుపసరించి బహువృద్ధములు దాల్చునట్లు పాతకుల సంస్కారభేదముల నుపసరించి విచిత్రయు వివిధాకృతులతో నొడకట్లు చుండును. ఇంద్రకీర్తిని దృష్టాంతము నుండును. నూర్యుడై పుష్పించెను. సంజకంజాయలు జలద శకలములపై నలమిగొలి పట్టచుదిశను నొకచిత్రప్రదర్శన శాలా మార్చివైచెను. వడిచేలు పండి యొకరి చల్లగాలికి నముద్రతరంగాములవలె నల్ల నల్లని నాడుచుండెను. ఇట్టి దృశ్యమున నొక చిత్రకారుడును మఱియొక పల్లటూరి కాపును సందర్శించు చుండిరినుకొందము. చిత్రకారుని చిత్రిము ఉపోద్ఘాతమైన యా వృత్తపేష్టితనముమొక్క సౌందర్యమున నిమ్నమయి పోయియుండును. కాపువాని హృదయము బంగారు కుసుకవలె పండి యొకరియున్న వడిచేనుగాంచి సంత ఉవ్విళ్ళూరు చుండును. ఆతని మనము నాకర్షించుటకుఁ బడవటివసలు లేమియును వింత తోచలేదు. దృశ్య మొక్కటియే యైనను, వారి హృదయఫలకములందు భిన్నముగఁ బ్రతిఫలించెను.

పూర్వలలోఁ గొందఱు కవిత్వమును శాస్త్రముగఁ బరిగణించిరి. ఇది చాల గొప్ప పాదపాటు. శాస్త్రమున నానందములేదు; నన్ని సర్వము కలదు. శాస్త్రకారునికిని శిల్పికిని చాల వ్యత్యాసము గలదు. వారి మార్గములు వ్రేవములవలెఁ బరస్పర భిన్నములైన సత్యబాహ్యముగాను. కవియును

శాస్త్రకారుడను ఒక హృదయమును ఒక క్షింపవలసిన యెడల కవి రసము, అనుభూతి, భావము మున్నగు వానిపై వెదకుచుండును. శాస్త్రకారుడ హృదయమును గోసి అందెన్ని కొల్లలున్నవి, ఎన్నియరలున్నవి, నేస్తులే మార్గమున సంపదించునను విషయములను ఒక క్షింపచుండును.

తెలుగు కవులలో, గవిత్వము కల్పమని ప్రథమమునఁ గనిపెట్టిన తత్త్వవేత్త మహాకవి తిక్కన. కావుననే యాకవి బ్రహ్మ “కవిత్వ కల్పమునం బాదగుడక” అని చెప్పకొని యున్నాడు.

స్వాతంత్ర్యమునఁ గొంత సాహసముగలదు. సాహస మనునది మానవ ప్రకృతిని నడిచి మార్గావలంబమునకుఁ బురికొల్పును. మానవ సంఘము రాజకీయ సాంఘిక మత నీతిక దాస్యమునం బడి యాచారశృంఖలల మూలమున గొంత చరిత్రమగు నొక ప్రతిభాసూక్ష్మ విగ్రహమువలె నున్న పుడు అట్టి సంఘముమొక్క మనము నడిచకల్పనలకుఁ జొరఁ బాటదు. అస్థితినిఁ గల్గొలించి భావదాస్య భారమున మొగ్గుచున్న హృదయమునకు వికాల ప్రపంచ దృశ్యము కనఁ బడునట్లు విష్ణవము జరుగనిదే మానవప్రకృతి నిర్ణీద్రముగాదు. కృష్ణదేవరాయల కాలమునందు నూత్న కావ్య సృష్టికింగూడ నీలాటి విప్లవమే కారణము.

ప్రపంచ చరిత్రమును ఒక శోధించి చూచినయెడల, పూర్వులకు భవిష్యత్సంతతి వాకినిఁ దరుతమ అభిప్రాయాచార మూలమున బంధించు చాపల్యము అమితముగ నుండినట్లు దోచుచున్నది. ఇట్టి యధికార చాపల్యము అన్ని మానవజాతులలోను నున్నది. ఇది యసంగతమేగాక హాస్యాస్పదమును. ఇట్టి యారోపితాధికారము మతసాంఘిక రాజకీయ విషయములందే కాక కవిత్వమునంగూడ నాటుకొనియుండినది. కావ్యలక్షణము ప్రథమమునఁ గవుల రచనలనుండియే యుద్భవించిన దయ్యఁ బ్రత్యేక లక్షణముల

యథాకాముద్రవలన ఆలక్షణమే కవులను నిశ్చలములను గావించినది.

కావ్యములలో కేయకములము లుండ వలసివచ్చును నెట్లనాయితా నాయకు లుండవలసివచ్చును లాక్షణికులే తీర్మానించిరి. కాన కవిస్వప్నకే గొన్నివాక్యలేర్పడినవి. పూర్వకవులకు రాజులే యాశ్రయములు. రాజులు పండితులను సుఖోపనయముల మూలమునఁ గావ్యసరీక్ష గావించుచుండిరి. ఇంకఁ బండితులు రసాస్వాదముతోఁ గాక శుష్కమైన లాక్షణిక మానకంఠము తోఁ గావ్యకల్పమును గొలచివేయుచుండిరి. లాక్షణిక ప్రమాణమునకు వెంట్రుకిపోనంత తగ్గినను ఆ కావ్యము గ్రాహ్యముగాదు. కావుననే యాంధ్రప్రబంధము లన్నియు నొకే యచ్చున గ్రద్దినట్లు లొకేతీరున నున్నవి. ఒక కావ్యమును సాంతిముగఁ జదివిన మఱియొక కావ్యమును జదువ నవసర ముండదు. అదేనాయక; అదేనాయకుఁడు; అదే యుద్ధానవనము; అదే మోహము; అదే విహము; అదేకలహాపచారము; అదే చెలికదై; అదేనూత్యవయము, అస్తమయము!

కాని, యిప్పటి కాలస్వభావము, పరిస్థితులు మాతీనవి. ముద్రాణ యంత్రములు కాగితమును ప్రసరినవి. కావున గ్రంథములు సర్వజనసామాన్యమునకు సులభము లగుచున్నవి. ఇప్పుడు కవులను బోషించు వారు ప్రజలు. ప్రజల యభిరుచియు మాతీనది. ఇందుకుఁ జాల చారిత్రక కారణములు గలవు. పాశ్చాత్య సారస్వత సంబంధము వలనను, తన్నాగరకతా సంస్కృతి వలనను ప్రజల భావములు ఆదర్శకములు మాఱుజొచ్చినవి. సంఘమునందుఁ గొంత జీవచలనము ప్రారంభమయినది. ఈ నవీనపరిణామము కవుల హృదయములఁ బ్రతిఫలించి ఆంధ్రసారస్వతమునఁ జొచ్చినది. కావుననే నేడు హృదయమోహనమైన ఆధునిక సారస్వతము తఱితిపు తెలుగునందు బడులు జేసినది.

ఈ కావ్యములను నేను విమర్శించియున్నానుకొనలేను. కవియే తాను రచించిన కావ్యములను, విమర్శించుటకు నవతానమెత్త పరిశీలించుట యసంభవము. స్వాభావికము కలన నవతాన పరిశంస గావించుకొనటమో లేక విమర్శము కలన ఉచిత పరిశంస చేయవలయుటమో సహజముగ నుండును. కావున నీ కావ్యములమొక్క గుణగుణములను రచిత పక్ష పాతములను సహృదయులకు వదలించువాను.

కవులయెడ ననుకూలములకు నిరాదరణము అన్ని కాలములందును ఉండినట్లు తోచుచున్నది. ఈర్ష్యయు “వనశైలిచెల్లు మంచు గా” నెను సామాన్య జనుల మనస్సులందును, రచయితలవలన గలుగు నాదానీకమును ఇందుకు గారణములు నుండవచ్చును. “ననుకూలము వాంతు మెచ్చరే గదా” యని చేమకూర వెంకన్నవ్రాసిన యీ చిన్ని కావ్యమునందు ఆతని హృదయ వేదన యంతయు నిమిషమున్నది. ననుకూలములే నిరాదరణ గడిన మహాకవి భవభూతిమొక్క వేడినట్టారప్పలు

యేనామ కేచిదిహ నః పృథగ్గుం త్యవజ్ఞాం
జానంతి తే కినుపి తాస్మత్తినైషమత్మః
ఉత్పత్స్యతేఽస్తి మమకోఽపి సమానధర్మా
కాలోహ్యాయం నిరవధి, ద్విపులూచపృష్ఠి.

అను నీర్హోకమునందు నేట్లెక్కిన అవిశ్వవాణుచున్నవి. తాను రచించిన “ఇన దెల్ల” యను కావ్యము నైవాడి వెదలిన యీర్ష్యాపూరిత విమర్శ నము కలన శ్రుచిత్తుడై కీట్లు అను నాంధ్రమునకు స్నేహితుడైన షేక్స్పీకి “నేను మరణించిన యనంతరము నొప్పుకవి నయ్యెదను కాబోలు” అనివ్రాసిన లేఖను ఒదివిన కిరాతుని హృదయమునందైన గుణ మొలుకును. ఇట్టి నిరుత్సాహకర సందర్భములందు “O! I sing for the mere

joy of singing" అను ఉద్దేశమే కవిని ఆనంద కవచమున నొసరించుచున్నది.

ఓరి బాలక నీనురధి రవంబు
 స్వర్ణమాలానని చిత్తతాప-బువలన;
 రాగపరిచితుఁ డెవ్వఁడో రమ్యగీతి
 వినియెయ్యును నానందము వెల్లవిరియ.

పెమ్మరెడ్డిపాకెం

1921

ఇట్లు

దువ్వూరి రామిరెడ్డి.

నక్షత్రమాల.

క వి మ నో ర థ ము .

సాంధ్యకిన్నీరవర్ణవస్త్రములు చాల్చి

గీరితటవిహారశృంగార కేళి సొలసి

రమణఁ జరియించుజలధరాచ్ఛకుని గాఁగ

నేల సృజయింపఁడో నన్ను నీశ్వరుఁడు ?

ప్రత్యుషఃస్లేషమున విచ్చు ప్రసవమూఁదఁ

దరుణసూర్య సమాలింకా తరళకాంతి

మిథితమై రాలు తుహినాబుకళిక గాఁగ

నేల సృజయింపఁడో నన్ను నీశ్వరుఁడు ?

శిలలఁ బ్రవహించి, శీకరాబులను జల్లి
 ప్రకృతిహృద్గతభావంబు బయలుపఱచు
 గానముగ కేయు మలయాటకాల్ప గాఁగ
 నేల సృజియింపఁజో నన్ను నీశ్వరుడు ?

శారదేదామయాఁఖ సంస్కర్షణముల
 దైనిక స్వప్నమాద్యమ్ముఁ గలఁగఁ కోసి
 మొలకనచ్చలమేల్కను కలువ గాఁగ
 నేల సృజియింపఁజో నన్ను నీశ్వరుడు ?

యామినీ వ్యోమమాఙ్గల పార్శ్వగణమున
 సుకవియాచాద రాజ్యాబుఁ బొచ్చువేళ
 శోభ వెదచల్లు ముడిమెపుఁ జక్కగాఁగ
 నేల సృజియింపఁజో నన్ను నీశ్వరుడు ?

—

ప్రణయంజలి.

ఎవ్వతెనుండు నామది లఘుంచి తివర్యము చింత నేయదో
యెవ్వతెప్రేమపుష్పము సహజగఁరాని వియోగగంధమున్
నివ్వఁబరగఁ జేసెడిచో, నిగుకలఁ దనుభావ్యయైన మా
జన్మని మర్మనఃప్రణయనాత్మగ మఁగిఁ మొందుఁగావుతేన్!

అల్లియుఁబూలు పూవని లలానళు లట్టల నాదుకోరికల్
గొల్లగ నేరియుం గుడుపుగూడికపోయె; మదీయపాపముల్
వెల్లివ తాచు నివ్వఁజను వేఁకొనరింపఁగ, వైవదూషణ
బొల్లను; బూర్వకర్మధర్మితోత్థముల్ గదమోదధోవముల్.

బయలు శాఁకని అపకోతలకు నాభావంబు నుక్కుంచి లో
సయికఁరాని విషాదకశ్మలతచే సంతోషలోకంబె యం
ధ యత్తులై కళదప్ప, మావనపుటుత్సాహంబు జ్జ్వలింప, స్వ
ప్న యధార్థత్వములొకికంబ నెడితో వంబోయించింతించుదున్.

నిమిషమైన రహస్యంబు నిలుపలేని
 యద్వపుంబెట్టెనే మనయాత్మ లైన
 బట్టిబయలుగ నిరుచురిభావవృత్తు
 లెఱుకపడు నేమొ కన్నియా, యిపు గలుగ.

కామదగ్ధంబునె, శాంతి గాంచి యున్న
 భావభూతిని నిర్మలహృదయ లతిక
 లల్లుకొని పూలు పూచె, నా యార్ద్రగంధ
 మిరువుర మనుభవింపచేసే లతాంగి?

పండిపండని కోరికపంటభూమి
 బొరలి ప్రసహించు విరహానిగ్ధుని తలులఁ
 బ్రీణయబంధంబు విచ్చి, పరస్పరాను
 చింతలకు జలాంజలి యాయ సిద్ధపడెదా?

అల్లుగాక వెన్నెల గాయునట్టి కేల
 నలపు మధువాని చిత్తంబు బ్రమయమండఁ
 జక్కపూర్ణలపందిరి సొగయఁ, కేతఁ
 బట్టెదో నట్టివేసుల న్యజన మబల!

తలిదండ్రుల్ మనకోరికల్ సమయు యత్నంబింతగావించియుం
గలలా గల్లు మనోహరప్రణయసఖ్యంబుం దొలంగించిరే?
చెలియా, యిద్దరిప్రేమబంధనము విచ్చిన్నంబుగాకున్నఁ గాం
క్షలునుసాధ్యములయ్యుఁగొంతదనుకన్ సంతోష మేమూఁచెడిన్

ఇంక నీలోకమున మన కిష్టమును
హృదయరక్తికి నాలంబ మొదవకున్నఁ
బ్రణయమెల్ల ఫలించు స్వర్గమ్మనందు
ననుభవించి మానంద రసామృతంబు.

కనులం గాటుకచీకట్లుల్ నెఱయఁ గీగంట నివ్విలోకించి నా
మనమున్ మానఁగరానిగాయములనొంపన్ స్వప్నమట్లేల చ
క్కనిదానా, పొడగట్ట దీవు? నను నింకం జమ్మచీకట్ల వీ
ణనువాఱుచి వియోగగీతి లయ మొందంబొడనిమ్మొరేగన్.

సంధ్య.

అరుణుడు బల్బిమాన్తరీఖరాంగణమున్ దీగఁ బాఱువాడినో
తొడిశకలంబులన్ రుక్మరకాంతులు వెల్లులరన్ దిశాంతముల్
వరఁగె బరస్పరంబు నిరువాగుల వారలు పోర, రక్తి ని
ర్మరముల, నంగభంపములఁ గాఁగిలు రణస్థలు లట్లు గోచెడిన్.

భారతనీరపుంగవులు భాస్కరతేజు లపూర్వ శౌర్యకు
ర్వాహుధాత్తరాష్ట్రమును శాంతునృపాలతనూజు లుద్విజ
ఘోరిరిణంబు నల్పు నటఁ గూలిన నైనికభగ్నుకాయముల్
చేరిన యుద్ధరంగములలోఁ జెలంగును బల్బిమాశయన్.

తూత్రోయగంబునన్ భరితశౌర్య రమామణి వారిశ్శేకిన్
శత్రుల శీర్షముల్ జలదమండిము గాఁగ వేధిన్ బాహువు
చిత్త్రమ్మణాలవల్లులుగఁ జెల్విగు శోణితపూర్ణసంగర
క్షేత్రసర్వోవరంబు విలసిల్లెనొ నా నవరాశ శోభిల్.

కాంచగనే జపారుచిరకాంతులు మెల్లన నెల్ల లీనమై
 కాంచనదీక్షితుల్ దిశలఁ గ్రమ్మఁ బురాతనభారతోన్వితము
 సంచున జాళువా గనిగ సంపదలం దులతూఁగుచుండె బో
 యుచుఁ నలంప హేమమయమయ్యె నజాంఘము చూడనందమై

ఎరలకు నేగు ప గులమెల్లఁ గులాయములంటి యాతురం
 బఱచుచు వచ్చు గనఁగ భారతదేశ సువర్ణసంపదం
 బరధరదీక్షితుల్ గని యపారముదంబున దానిఁ దోచుకోఁ
 బరుగిడి వచ్చి నో యనఁగ భావమునం బొడకట్టు వింతగన్.

అంతఁ గ్రమ్ముముగఁ గాంచనకాంతి దిశల
 మునుగ, నిజహంధకారంబు మల్లడించె
 నతులభాగ్యంబు శేర్యంబు సంతరింప
 సొంపు దక్షిణియ యార్యవసుంధర నట.

ఎప్పుడు గాఢసంతమన మీవసుధ నివ్విడు, బ్రాచ్యదేశ మిం
 కెప్పుడు శోణితార్ద్ర రుచి నింపులుచిలుకను, బాలభాసకరం
 కెప్పుడు పూర్వమ్ముల రహించుఁ బ్రతాప సముజ్జ్వలంబుగా
 నెప్పుడు మారుచో జలజశ్శృంగులరాయిడి బంధరాభికిన్.

క వి.

వేగుజామున వికసించు విరులయందు
తేకు లెడలించు సంజ పూరెమ్మలందుఁ
గావ్యమునఁ బోలెఁ బరీయితుఁ గౌతుకమునఁ
బ్రకృతిసామ్రాజ్య పాలనా శక్తులను.

చటుల కల్లోల రసనల సాగరంబు
పవలురేయి నాలాపించు పాటలందు
ననితర గ్రాహ్యధర్మంబులై చెలంగు
విశ్వసృష్టి ప్రకారముల్ వినుచునుందు.

శ్యామలాకాశ ఫలకమునందుఁ దరళ
కాంతి వెదచల్లు తారకాక్షరము లొనర
విశ్వవైశాల్య బోధక విద్యనేర్తు
శర్వరీగర్భశాంతి యొజ్జగ విధింప.

గజరు తుంపరముత్యాలు కాన్క-లిడుచుఁ
దరలు సెలయేటిపాటలో దాఁగియున్న
రాగతత్త్వంబు నామనిరాత్మలందుఁ
గూయుకొయిలకడ నేర్చికొందు వనుల.

స్వీయచరిత రహస్యంబు వ్రాయఁబడిన
హృదయపుస్తకపుటముల ముదముతోడఁ
బ్రకృతి నామోల విష్ణుఁ బ్రభాతరాగ
రంజితం బైన తూర్పుతీరంబు నందు.

కు సు మా శ్రు తు లు.

క్రమలా, తెమ్ము కుటీరకుద్యముల బంగారంపు లేఁ బూతలం
గొమరారణ రచియించె సూర్యకిరణాంకూరంబు లిప్పట్టినన్;
సుమముల్ గోయఁగఁబొమ్ము, నాన్నజలముల్ జొబ్బిల్లునీర్ణావివ
స్త్రముతో స్నానముచేసి వచ్చెడిసి పూజాసక్త చిత్తమ్మనన్.

అని జనయితి పల్క విని యంతఁ గుమారిక లేచి దంతధా
వనమొనరించి బృందకును భక్తిఁ బ్రదక్షిణ మాచరించి చ
ల్లని మలగాలిసోకి యొడలం బులక ల్మోలకెత్తఁ బైటకొ
గును బిగియించి తోటకడకుం జనుదెంచె ననంతిహాస్యతోన్.

లేత పచ్చికతలలఁ జలించుచున్న
మాచు తుంపరముత్యాలు మగున నడచు
నపుడు నటునిటుఁ జొదఁగ నఁఘ్రితలము
చలికి మొద్దువాతెనొయన జలపరిచు.

అరుణ మయాఖ రంజితములైన హిమాంబు కణాళి ముత్యపున్
సరములు ద్రెవ్విపో వరుసజాతెడి పోలికఁ బూవురేకులం
దొరఁగుటఁగాంచి యేమియునుదోషక యాకమసీమ దృశ్యబం
ధురత మనంబునుగ్నమయితొయ్యలియాచునుభూతినుండఁగన్

అమ్మ కమలా, బికాన రావమ్మ యనుచుఁ
 దల్లి పిలిచెనుగాని, నితాంత పార
 వశ్యమున నున్న కమల యా పలుకులయిన
 వినక తలపోయుచుండె నా విధములెల్ల.

ఎట్టులు చేతులాడునొకొ యీకుసుమంబులఁ గోయ? గాలువల్
 గట్టెడు సశ్రుబిందులటు గాతెడుఁ బువ్వులనుండి మంచు బొ
 ట్టెట్టు గాలికిం గడలినప్పుడు, పువ్వుల మధ్యనుండి సొం
 పుట్టగ నవ్వెనాఁ బ్రకృతి, యుల్లము తాండవమాడు వేడుకన్.

కన్నుల విందుసేయు సుమకాండముఁ దుగ్గించి విచిత్రశోభలన్
 జెన్నొలికించు నీప్రకృతి చిత్తము నెత్తురులొక్కఁడేయ నే
 నెన్నడఁబూన; లేబొడుపుటెండలు సోకినఁ బులకరించు పూఁ
 విన్నల హత్యచేయఁ దలపెట్టుట కూరము నన్నుఁబోటికిన్.

ప్రకృతి రామణీయకమును బాడువెట్టి
 వై వపూజకుఁ దొడఁగెను దండియేమొ!
 ఆత్మకుసుమ సమర్పణం బాచరించి
 వేదవేద్యునిఁ బూజింప వేడికొందు.

రెడ్డి కులప్రబోధము.

రెడ్లుగాఁబుట్టిన ఋణముఁదీర్చికొనంగ

వీక్షించితరె కొండవీటికోటఁ ?

దలఁచిన యంతఁ జిత్తమున రోషము చేపు

కత్తుల కూపఁబుఁ గాంచినారె?

రెడ్డివీరకుమార హృదయ రక్తఁబులఁ

నోఁగిన రణభూమిఁ దొక్కినారె?

యాంధ్రశౌర్యోదయ కకలంక భూషణం

హా రెడ్ల చరిత విన్నారె? యన్న

లార, యూరక రెడ్డిమలాన జన్మ

మెత్తితిమఁటన్న నాదాయ మేమిగలదు ?

తల్లిమొగము వెలుంగని తనయు లనత

రించియును లేనివారలే యెంచిచూడ !

సచ్చిదానంద దర్శనఁడు వేమనయోగి

మనకులంబునఁ బుట్టెననినఁ జాలు;

షట్చక్రవర్తి సచ్చాత్రి నిర్మాత

మనవాఁడైయన్న యాఘనతచాలు ;

ఆంధ్ర వీరాంగన యైన నాయకురాలు
 మన కులస్త్రీ యన్నమాటచాలు ;
 బౌదార్య ధుర్యాత్ముఁ డనవేమ భూపుఁడు
 మావారి యన్న సంబరముచాలు ;
 నిక నెద తెండఱనొ యహీనయశులఁ
 గాంచి లోకైక విఖ్యాతి గన్నయట్టి
 రెడ్డికులపుఁ జాత్రితంబు శ్రేష్ఠమనుట
 కేమి లోపంబుగలదు? మీరెఱుంగరయ్య.

ఘననైశ్యంబులఁగూర్చి, బాహుబల వికాశితి నివ్వజేసింది ప
 ద్మ సృపాలాళికి గుండెగాలముగ, విద్యానాఘులై కొండవీ
 టను నదొకిని రాణ్ణహేంద్రపురిఁ గోటల్లట్టి శౌర్యంబునకా
 మును బాలించిన రెడ్డిరాజుల యశంబుల్ నేటికి గాగిలవే?

మాత్తుర రాజ్యరమామణుల్ చెఱఁబడి
 గోడగుడిచిన చోటు కొండవీడు;
 ఆంధ్రదేశ మతల్లి యలికంబునా చాల్చు
 మండన తిలకంబు కొండవీడు;
 కవితారసాలోల కల్లోలిని దోఁగు
 పండితాశ్రయ నాడు కొండవీడు;
 ఖండితా రాతిరాణ్ణుడన మండితా
 ఖండలచాఫంబు కొండవీడు;

అట్టివీటను బెన్గోట గట్టి నట్టి
 మేటిదిట్టలు మనకొంటి పోటరులెక !
 నేటికిని రెడ్డి వీరుల నెత్తురచట
 శైర్యసౌరభ్యములు వెదజల్లుచుండు.

అరివీరకంఠనాథాన ప్రవాహంబు
 గవిసి త్రుప్పెత్తిన ఖడ్గధార;
 భూగర్భమున రక్తపూరవిలీనమై
 విశ్రమించిన బాహువీర్య మహిమ;
 కావ్యసంపుటబద్ధ గాథాశ్రయంబున
 గ్రుక్కిఁజూచువోవు నకుంఠకీర్తి;
 బహుకాల విశ్లేషభరమున శోషిల్లి
 రమణవాసినయట్టి రాజ్యలక్ష్మి;
 యొక నెప్పుడు పూర్వశౌర్యాంక సరణి
 రెడ్డికులవీర దోర్బల శ్రీసమాశ్ర
 యంబుగాంచి వర్ధిల్లునో ? యట్టి యదను
 గల్గునో ? మన కంఠ భాగ్యంబు గలదా ?

పోయిరివీరభద్రుఁ డనపోతమహీపతి వేమయోగియు,
 బోయెను మల్లరెడ్డికవి, పోయెను గాటయవేముఁడుకా, రణా
 జేయ కుమారవీరులును జెల్లిరి; రెడ్డికులంబు చొల్లయై
 పోయెనటన్నలాఘవము పొందనిరీతి యశంబునిల్పుఁడీ!

పోయిరేగాని వారల భూతినుండి
 రేగుచున్నది వెండియు రెడ్డిశక్తి;
 యొక నొకమాటులోకంబు నెల్ల నాత్మ
 దివ్యతేజంబున న్నూచి తేల్పుగలదు.

పచ్చినెత్తురుటలల్ పై రేగు రణభూమి
 జయనావ నడిపించు శౌర్యలక్ష్మి;
 మోహనసారభ్యము ల్విసాళింపంగఁ
 గవితాలతాంగితోఁ గలయునేర్పు;
 కీర్తివల్లికలఁ క్రీకీకీటిసి చిక్కులకల్లఁ
 గృతులందుకొన్న సాహిత్యరక్తి;
 చేయొగ్గి యప్పులు జేపెట్ట సర్వస్వ
 మైన నిచ్చెడు నుదారాశయంబు;
 హోమధూమావృతం బగ్నిహోత్రమటుల
 సన్నగిల్లియుఁ జానదు-చావలేదు
 ఇప్పుటికిరెడ్డి కులమందు; నింకఁ జావఁ
 బోదు మననైత్రుకడపటి బొట్టువలకు!

కొండపిటి దుర్గంబునఁ గ్రుంకినట్టి
 రెడ్డిసూర్యుండు కాళరాత్రిని దరించి
 యభినవాంశు ప్రసారంబు లలరుచుండఁ
 దూర్పుచిక్కున నల్లదే దోచువాడు!

అనుమానంబొకయింతలేక గనుడి, యావచ్చు బాలార్కబి
 బ నవాంశుల్ ఘనమాలఁ జీల్చికొని పైఁపనానికాతిచ్చట
 గనులంగట్టుఁ; బ్రబోధగీతము లుషఃకళ్యాణ తారస్వరం
 బుననాలాపము సేయుచున్న యది పెంపుంబొందను త్సాహముల్.

వీడిపోయిన తాత్పర్యము బిగియఁగట్టి
 హృదయమారూఁ బ్రతిభవు లెసఁగునటుల
 వీణసారింపుచున్నాఁడు ప్రియసుతుఁడు
 లెమ్మునిన్నర, రెడ్డిమలమ్మ, యిక.

అనుగో! యూర్ధ్వపథాబునంగనుఁడు, దివ్యాకారముల్ దాల్చి
 ర్తి రమాకాంతులు, రెడ్డివీరులు రణోర్విక్ దేహముల్వీడి ని
 ర్జరలోకంబునసౌఖ్యముల్ పొరయు స్వాగత్యాగు, లానందని
 ర్భరచిత్తంబులఁ బుత్రులంగనఁగఁ జేరన్వచ్చి, మందారపు
 ప్ప రసాఘాకుల బాభరారవ మిళి ద్భవ్యామలాశీ రనఁ బు
 రహింపన్ వెదజల్లువారలు సుమంబుల్ మోద బాష్పస్రముల్

నేడుపవిత్రవాసరము నిర్మల చిత్తముతోడ సందఱు
 గూడి కులాభివృద్ధికొఱకుం బనిసేయఁగనీక్షఁబూని మీ
 వాడలఁ బల్లెలన్ నగరవాటికలందుఁ బ్రబోధగీతముల్
 పాడుఁడు, కంకణాలు మణిబంధములన్ ధరింపుఁడధిమై.

ధనదాన్యములు పాజ్యభోగములు విద్యాబుద్ధులు గీర్తియు
 స్థనశౌర్యము నుదారతాగరిమ చక్కంగల్గి తుగేడుపూ
 చిన చూదాన సతము నూత్నరుచులంజెన్నరుత్ విశ్వమో
 హనమై రెడ్డికులము సర్వజన నిత్యానందసంధాయిగన్ !

సోదరీ స్త్రీతి.

చెల్లెలా, నీవు చచ్చిపోవు జేరి కొన్ని
వత్సరంబులు గడచియుఁ బ్రకృతిమంక
నీకుచిహ్నంబు లెల్లడ నింపినావె
యనుదినంబుచు నాకు దర్శన మొసంగ?

శారదాంబుదమాలిక సడలిపోవఁ
గలలుడేకిన శశి కింద గాంచినంతఁ
గాత్తిరుక్షలు దొలఁగిపోవఁ బొనను నీకు
నాస్వప్నము తలఁపున ననతరించు.

ప్రత్యుషంబున మంచులుంకలతోడ,
విచ్చు వన్నీరిపుల్వ నేచించినంతఁ,
గల్లికొగిట మరిపెంబు వెల్లిగొలుపు
నీకు ముచ్చమొగంబు వర్ణింపఁజేయు.

సందెవేళలఁ బలునని జలదములను
 బూతపూచెడి చెంగావి పూలసోరు
 నవ్వనెడ నీకు చెక్కుల నాట్యమాడు
 కాంతిమూజుకు నుటు నాకుఁ గానపించు.

భాతీకపు సంబంధము వాసియును ని
 రంతరాధ్యాత్మిక ప్రణయము మనలఁ
 గడనరాని బాధములఁ గట్టివైచె,
 స్వప్నవీధికి వచ్చెదే ప్రతిదిలము!

కో యి ల .

వైరుకోతలఁ గట్టించి వల్లెచెలులు

కొంత విశ్రాంతిఁ గొన్నారు, కోయిలా, ర
సార్ద్రకంఠంబు నెత్తి గానామృతంబుఁ
జల్లుమా వారిమనములు చల్లవడగ.

చిత్తరంజక రాగనిశ్చేణి వైచి

దివ్యగానంబు భూమికి దింపరావె !
తంతు లెడలిన వల్లకీడండ్ల మటులఁ
గూజిత విహీనమై తోచు గున్నమావి.

నీవు లేకున్న గగనవనీ సకుంజ

తలములును బాడుపడినవిధానఁ గోచు !
నేడ కేగితో కోయిల యెమ్మెలాఁడి ?
పాడరావమ్మ, యొకమాఱు ప్రణయగీతి.

తేనెలూరెడి నీపల్కు తియ్యఁదనముఁ

గోరి విరహులపోలికఁ గుంచువారు
కవితంసులు; వాసంతకాల లాంఛ
నంబవయి రావె కోయిలా, సంబరముగ.

స్వాతంత్ర్యరథము

అరిబువంబుల సమృతపూరంబు లొలుక
నింద్రచాపంపుఁ దోరణ మింపుఁగులుకఁ
గారుమెఱుఁగులు నెల్లెడఁ గడలుకొనఁగ
నెడలె స్వాతంత్ర్యరథము విన్వీధియందు.

జలధరమాలఁ జీల్చికొని, స్వందనకాంతి నభోంతరాళ ము
జ్వలితముచేసి, యంధతమసంబులు వాటిన మూలనైన శో
భల ననలెత్తఁజేయుచుఁ బ్రభాతవిభాకర బింబమట్లు సా
పిలుచు నవీనజీవనము వింతగ నింపె సమస్తస్పృశ్యోన్మోహం.

ఆరథమందు దీప్తిమయమై కనుపట్టె నిజప్రభావ ము
ర్వారపవిత్రమూర్తి కనుపండువు సేయుచు, ధర్మజీవనా
కారమొ! శాంతిబింబమొ! యకల్మష సత్యనికేతనంబొ! సం
సారఫలస్వరూపమొ! ప్రజాహృదయంబొ! యన్ వెలుంగుచున్

ఒకచేతన్ రుధిరంపుఁ శాత్రమును, వేణొక్కఁటఁబీయూష పా
త్రికయుం గైకొని సభ్యతామిషమునన్ దేశంబులందెల్ల ని
తకు ధర్మంబులు గాఁగ నెన్నఁబడు నన్యాయంబు లీనాఁటితో
వికలంబై చనుఁగాక యంచుఁ గరుణావేశమ్ము దీపింపఁగన్.

పచ్చినెత్తురు నమృతంపుఁ శాత్రఁబోసి
చివ్యమృద్ధంబుగా మాఁచె దేవిమహిమ,
హలహలగర్భమందైన నమృతరసము
సంభవించు నటఁ చిలఁ జాటనేమొ!

నిలువను స్వోదనంబు ధరణీపతిపాలన దండధీతిచే,
నిలువ గనాధశాస్త్వములు నిల్చిన పల్లపునేల, మోసగి
పుల మఱపించు క్రించుఁదనపుఁ జతురాత్ముల కాఁగఁబో దన
ర్గళజవమొప్ప నేఁగెడిని గన్నులకుఁ గసరాని వోటికిన్.

పూర్వసింహాసనంబులు, పోజిలంపు
మణిమయ కిరీటములు భోగమందిరములు
చక్రసంఘర్షణంబునఁ జదిసిపోయి
యవి యివి యనంగరాక కూపకైడు నేడు.

లేవు దివ్యపురంగముల్, లేవు కరులు,
ప్రజలె యాతేరుమోములఁ బట్టువారు;
వాయుజవమునఁ దారకాధ్వమున నేఁగు
నంతరాయశతంబులనైన దాఁటి.

తేరుజాడల నెత్తురు పాటిపాటి
బంగరుంబంటఁ బండించె బక్కనేలఁ;
జక్రసేములు దాఁకిన స్థలములెల్ల
సస్యలక్ష్మీకిఁ గళ్యాణశాల లయ్యె.

స్యందనాసీన యగుదేవి 'శాంతి శాంతి'
యనుచు మంజులగానమ్ము నలరఁజేసి,
నవ్యనక్షత్ర వీణాస్వనమ్ములందు
మేళవించెను జనులు విస్మితులు గాఁగ.

ప్రణయా హ్వనము.

దేలియా, వెన్నెలజైల మంచుతడిఁ బూచిపూవకున్నట్టి పు
వ్వలనెత్తావులు మోచిమోచి నిడియూర్పుల్లోవు నుద్యానకో
మల మందానిలపోతముల్ మనల సమ్మానింప వాతాయనం
బుల డాయజని ముద్దుఁగొఁగిలి సుఖంబుఁగూర్చి సేవించెడిన్.

చదలుపందిట వెన్నెలజాజితీవఁ
జక్కలను పూలుపూచి యో సుందరాంగి,
ప్రణయమోహనమైన యీ ప్రకృతినెల్ల
సురభిఞ్చాఞ్చాస వీచుల సొగయనూఁచు.

పరిసరోద్యానమునఁ జూతవాటియందుఁ
గలరవంబులు సల్పి పికద్వయంబు
నిస్తరంగ సరస్పటు నెగడురాత్రి
గర్భ నిశ్శబ్దతకును భంగంబుఁగొల్పు.

చంద్రికాముగ శర్వకీచాయలందు
 ఉనలోకంబు సుఖసుప్తి జెందుచుండఁ,
 గవిమనంబును బ్రకృతియుఁ గలయుచుండఁ,
 బోదమా కాంత, సెలయేటి పొదలదరికి?

పులుగులు గూఢులు జెనరిపోయిన కెక్కలనొత్తికొంచు గొం
 తులను బరస్పరంబు విసితోఁ జెననై చెడివేళ, నెప్పుడు
 దెలుపని హృద్రహస్యములఁ దిన్నగవీనుల విందు సేయ నాఁ
 జెలి, సెలయేటి సైకతముఁ జేదదమా మనకేలియూతలన్?

జిలిగిలి కమ్మగానములు చేసెడి యాసెలయేటి యొడ్డునన్
 బులకల విస్తరిల్లి నునుబోడిమిఁ జూపెడు సీను బుగ్గలన్
 నొలకెడి సిగ్గుచాలుఁ గడవోపని ముస్తలఁ గుమ్మరించి య
 వ్వల మధురోర్తులా గడిగివైచెనఁ గోమలి, రమ్మ మెల్లగన్.

కొండవీడు.

సాంధ్యరాగాంతితాంభోద శకలచముము
లనెడి కీలల నిర్మగ్నుఁ డయ్యె నినుఁడు;
శర్వకీకాంత కుతలచ్ఛాయలందు
నెలవుకొనె విషాదపు రామణీయకంబు.

కొండవీటి దుర్గంబునకు న్సమీప
మున నొకానొక కేదారమునఁ గృషీవ
లార్భకుండు దున్నుచుండి సూర్యాస్తమయము
గాఁగఁ దలపోయుచుండె నాగలిని విప్ప.

ఇటుతలపోసి, పూనుకొను నెక్కుల నిల్పుఁగ మేడి నూనినం
తట మొనకట్టు లోడవిలి ధారుణిఁ జేల్పుఁగ నందు వెండిసం
పుట మటు పునక పైకుబుక భూతమటంచును గేకనైచి య
చ్చటఁ బనిసేయుతుండిఁ దనచక్కికి రాబిలిచె భయంబునన్.

తనయుని వెట్టికేకలకుఁ దందరలాడుచు వృద్ధుఁ 'జేమిరా?'
యని పరుగెత్త సీరపథమందునఁ బునకనుజూపి బాలకుం
డను: 'నిదియేమితుండి? తలయాకృతిగల్గిన రాయి దున్నుచుం
డిన వసుధార్ద్రగర్భము వడి న్విడలెంగనుఁగొమ్ము' నావుడున్.

కృషీకుఁ డంతటఁ బునక-ను గేలనెత్తి
యశుధారాభిషేకంబు నాచరించి,
భయమునను సంభ్రమంబునఁ బలుకకున్న
తనయుని గాంచి గద్గదధ్వని వచించె:

‘మాతృదేశపరాయణ మానసులయి
సలిపి దిచ్చొట రెడ్డివీరులు రణంబు;
కత్తిగంట్ల నమూల్యరక్తంబు దొరఁగి
కీర్తివల్లిక పాదు కిక్కిరిసి నిండ.

‘శ్యామలాకాశవీధి నక్షత్రము లటు
కాలవాహినీతటములఁ గానిపించు
రెడ్డివీరకుమార చరిత్రపాద
చిహ్నములు, మృతశౌర్యంబు చివురువెట్ట.

‘అరివీరుల్, పులిగర్జలన్ విని కురంగానీకముల్ కాననాం
తరముం జొచ్చెడుపోలికన్ రణమునన్ దైర్యంబువోనాడి యే
డైఱఁ బర్వన్, భుజవిక్రమంబు బలమున్ దీపింపఁ బోరాడి కీ
ర్తి రముం గాంచి ధరిత్రిగర్భమున శాంతింబొందువారల్ నృపుల్

‘అట్టిశూరాగ్రగణ్యులయందు నొక్క
పురుషునిరముగఁ దోచు నేపునకా తనయ,
దీని వీక్షించినంతనే స్తిమితమైన
నాను రక్తంబు సైత ముష్ణముగఁ గాఱు.’

అనవిని బాలకుడు, ‘జనకా, మనవారలెవారు? వారికిఁ
మనకును బూర్వ మెన్నఁబయినం గలచుట్టఁజీకంబుఁదెల్పుమా’
యనఁ,దలయాఁచివృత్తుఁడు: ‘దిగ్గజములశ్చలమయ్యెఁజేకటల్
మనముగృహంబు సేరు నెడ మార్గమునకా వచియింతునంతయుకా’

అని యెద్దలఁ బోదోలుచుఁ
దనయుండును దాను నిందాదారి నడచుచుకా
మును గొండవీటి నేలిన
జనవంశ్యుల కెడ్ల పూర్వీచరితలు వినిచెకా.

‘పూర్వవీరుల ధమనులఁ బొంగినట్టి
రక్తపూరంబె మనలోనఁ బ్రజ్వలింబుఁ
గాని, కాలభరంబునఁ గండలెల్ల
శాంతకర్షకవృత్తి దాస్యమునఁ దవితె.

కత్తికి నమ్మలేక యిపు ఖండనలీలల నారితేరి భూ
పోతములకా యశంబు గని యుద్వినిఁ గూలనచేసిన్బట్టి రె
డ్డితడి నీరచోడకపు వృత్తిగహించిరి; పోటుకత్తులుకా
నెత్తుటఁ బ్రాశ్నవట్టి చెడనే చెడె శూరిత యంతరించుటకా !

‘పరవీరావళి హృత్పుటంబులను జీల్పకా శక్తిమతంబులై
మరమందుకా మొలువట్లు శోభిలిన కత్తుల నేడు దూపాతర
స్ఫురణకా నీరములందుఁ గల్లులుగ నేపుకాసాంపుచోనాడి యీ
ధరణీగర్భముఁజీల్చుచున్నయవి శాంతప్రక్రియంగోరుచుకా !

‘ఒక్క తూణంబునకా గగన ముల్లసితంబుగఁ జేసి యుల్క వే
టొక్కతూణంబులో మలుఁగునోడగ రెడ్ల ప్రతాపనహిన్ స
లిక్కులనిండి యాంధ్రమహితేజము నిమ్మడిచేసి, మోసపు
డక్కు రెలుగకుట నకటా ! యలకత్తులనాడఁజెన్నతెకా.

ఇటులఁ జెప్పెడినంతలో నిల్లునేరి
యెగులను దొడ్డివోలిరి యిరువు రపుడు ;
కొడుకు మనమున నిసియెల్లఁ గొండవీటి
స్వప్న మేతప్ప మజీయోడు స్మరణలేదు.

క వి తా ప్రణ యి ని.

‘స్వరస కవిత్వ శారద, ని శాముఖమంది సుధాంశుమండి
కీరణతతుల్ శరజ్జలద కీర్ణములై మెలమెల్ల దిక్కులన్
నెఱసెడి రాత్రివేళ రమణీయ సముజ్జ్వల తారకావనీ
భరిత నభాపుఞ్చాయలఁ గృపామతిఁ జేరెనె నన్నఁగూడఁగన్?’

‘కలయన్ స్వర్గమునందు నీకు నుచిరాకారంబు వీక్షించి చం
చలమై ద్రిమ్మకు నామనంబు నినుఁ గాంచం గ్రమ్మఱు గోమలీ,
కలకంఠంబులు గూసినం, గిసలయాగ్రంబుల్ పిసాళించినన్,
వలపుజల్కెడిపూవు పూచినను నీ నామంబె చింతించుమన్.

‘పల్లవకోమలంబులగు పాదము లీవలమెట్టుచుండు నా
చల్లనిచప్పుడుల్ హృదయ సంచలనంబుల శబ్దమట్లు రం
జిల్లఁగఁ జేయునుల్లమును; సిగ్గగు నా క్రణయంబుఁదెల్పికోఁ
బల్లవపాణి, నీకృపకుఁ బాత్రుఁడనంచుఁ దలంచి వేఁడెదన్.

‘తఱుకున్ బంగరుతేటి సైకతములం దావుల్ గుబాళించు పూ
వులగుత్తుల్, వెదచల్లు పుష్పామలసాంపుం జిల్కు నీపాదచి
హ్నాల వీక్షించి ప్రమోదబాష్ప సలిలస్నాతంబులంజేసి ము
ద్దులు వర్షించితిఁ జంచలాక్షి, మదియందుం బ్రేమ చిప్పిల్లఁగన్.

‘నీవు వసియించుసీమకు నేనుగూడ
వచ్చెదనువేగఁ గొనిపోమ్ము వలపులాడి,
కీతలామృతవర్షంబుఁ జిందు నీదు
సరస నీతనా ప్రసాద భిక్షుంబు వెట్టి.’

అని యువకుండుపల్క విని, మాకవితాలలితాంగి ముద్దు మో
మునఁ జిటునవ్వుదొంతరలు పొంపిరివోవఁగఁ బాణపల్లవం
బున వలిపంపుఁబయ్యెదను బొల్పుగనొత్తుచుఁగాలియంచె ఘ
ల్లని రవళింప నేలపయి నల్లనఁ దా బొటవ్రేలు రాచుచుకః

వలపుల తేనెతుంపరలఁ బచ్చనిమోసులనెత్తు చిత్తపుం
గలతను దోఁపనీక కలకంఠమునా వచియించె: ‘మోహనా,
పలికెదవోయి నీప్రణయబంధము; నెవ్వఁడవీవు? స్వర్గపుం
బాలముల సంచరించు మముబోటుల సంగతిఁ గోరినచ్చితే?

‘నాదు బహిరాకృతిఁ గని యానందవార్ధి
నోలలాడిన వారెందరో గలారు |
గాని, యెడలేని ప్రేమ శృంఖలలఁ జీకీ
నామనముఁగొన్న ప్రియులు గానంగ నరుదు.

‘అవనిపై సంచరించు నీవంటివారు
 దివ్య సక్షత్రమండలిఁ దిరుగఁగలరె?
 అందరానిఫలంబుల కాసయేల?
 పొమ్ము, ననుబోలువారు మీభూమిఁ గలరు.’

అనవిని, ‘యా యువకుఁడు ‘కా
 మిని, యిట్టులఁ ద్రోసిపుచ్చ మేలే? నీకై
 యనురాగవశత నెట్టుల
 దినములు గడిపితినో దానిఁ దెలిపెద వినుమా.

‘అప్పుడైన నీహృదియాలు నందుఁ గొంత
 నెవరు గల్గి నన్నేతెదో చనవలూడి,
 వినియు నిప్రేమకుఁ దగ ననుచు భుక్కుటి
 భాగమాత్ర నసమ్మతిఁ బయలుపఱచె.

‘కవితాకోమలి, నీమనం బిడక యాకారంబుఁ గాన్పించి కై
 తవలీలల్ పఱచించి నాప్రణయగంధమ్మున్ వృధాపుచ్చెదే ?
 యువకుండ న్మృగార్యచిత్తుఁడనున్న హోల్లాసధుర్యుండఁ బ్రా
 భవకాంక్షిన్ ననుమోసగించి యరుగన్ భావించితే నిర్ణయన్?

‘ప్రత్యుషస్సుల నూత్నపత్రములు విచ్చి
విమల హిమనిమగ్నలు రాల్చు సుమ వితతుల
తోడఁ బ్రమదాశ్రువులు వీడి పాడుచుందుఁ
గలికి, నీమనం బంటెడు గానములను.

‘సంజెమబ్బుల చిటువేరు చాయదీసి
పండువెన్నెల పసరునఁ బదనుచేసి
తరుణి, నీవట్టు ముసుఁగు నద్దకమువైవ
విఫల యత్నంబులం జల్పి వెళ్ళినైతి.

‘పారిజాతపుష్పంబులు పవనహతిని
మృదులతృణముల రాలెడునెడల, నీదు
చరణవిన్యాస కోమల శబ్దమనుచు
నడుగుగుర్తులఁ బలుమాటు నరయుచుందు.

‘సాలెగూఢల ముత్తైంపు సరములఁబుల
లేతగాలికి నల్లఁ జలించు మంచు
నీటిబొట్ల మాలనుగట్టి నీదుమెడను
నెవఁ వలపోసి యెగతాళిపడితి చెలియ.

‘గాఢ నిశ్చల శర్వః గగనమందు
 నీవు వలికించు వల్లకీ నినదములను
 వినుచుబ్రమదాశ్రుపూరంబు కనులదొరగఁ
 గాంచుచుందు గభీర నక్షత్రవీధి.

‘వలపులు పొడుపండమికి పొదురు చుండెడు చిత్తమందు నె
 త్రు లొలుక నడ్డుమాటలనుశూపుల నొంచెదెయాశ్మహత్యకుం
 దలకొన దారిజూపెదవె? ధర్మమె నమ్మినవాని మోసగిం
 పుల వలయించి చంప? నినుబోటికి నింతటికూర్చి త్తమే!

‘గ్రామవాసిని, ఎఱుగను నైతవంబు,
 ప్రకృతి తల్లి స్తవ్యంబునఁ బ్రబలినాడఁ,
 లొలముల విహరించుచుఁ బ్రొక్కఁ బుచ్చుచుందు,
 నట్టి నాముగ్ధవలపును నరయలేవె?’

అని యువకుండు పల్కఁగ రసార్చమనంబున రేగుభావముల్
 దొనికెను బాహ్యరూపములతోననఁ బ్రార్థన కొప్పికొలుగాఁ
 జనవుమెయిన్ మృణాలసద్విశంబగు బాహువులె త్తి ప్రేయసుం
 డన కవుఁగింటనొత్తఁ గవితా లలితాంగి విముగ్ధచిత్తయె.

ప్రాపదీసంచేశము.

సంజయ, యంకజాలు నీశాంతిమార్గ,
మడవిఁ బడరాని యిడుమలఁ బడితిమయ్య;
భోధనొనరించి హక్కులఁ బులిమిపుచ్చ
నిన్నుఁబంపెనె కురురాజు నేర్పుతోడ?

వగచినట్లుఁడవలయును, వాని యాలి
తామ తెగవలెనున్న విధాన నీవు
పూర్వకష్టములకు సానుభూతి చూపి
తేనెపూసిన కత్తిని దింపఁదలఁతె.

కపటమార్గంబులం బన్ని కనుల మూసి
రాజ్యభాగంబుకొన్న ధైర్యులు కతన
నేడు నైతము మాటల నిద్రపుచ్చి
వనికి వెడలింపఁ గుట్రలు పన్నువారె?

మున్న¹⁰ దినాలు గావివి, మోసములకుఁ
 దవిలి తలమూచువే నేడు ధర్మరాజు?
 పరిభవానల కీలలు పాండుసుతుల
 హృదయముల రగిలింపవే రేపుమాపు?

నను సభలోని కీడిచి, కన నివినరాని పరాధవంబుచే
 నినఁ గనులారఁ గాంచియు నిసీ! పతులేవురు ధర్మబంధులై
 మును పగఁదీర్చుకుంటఁ గురుభూపతి మమ్ములఁ జల్కనాడెనం
 ట! నిరత మొక్కకీతిఁ జనునా మనకాలము సంజయా, యెట?

అంతంబొందెనె పాండుపుత్ర దృఢబాహుశక్తి రోషంబు? దు
 ర్దాంత ప్రక్రియ వైరివీరమధన ప్రారంభ కౌతూహల
 స్వాతుల్పాతులుగాను, కాలమెప్పుడోవచ్చుగదాయంచు న
 త్యంతాసక్తిఁ బ్రతీక్షచేసెదను శౌర్యాలంబునా మత్పతుల్.

రాయబారంబులేల యారచ్చలేల?
 పాలుఁగొనక శాంతింతురే పాండుసుతులు?
 ఊరకిమ్మన్న నిచ్చునా యుద్వి నృపుఁడు?
 పిల్లిశాపంబులకు నట్లు ప్రిదిలి పడునె?

తెలుపుము సంజయా, విరటుధేనువుల బరిముట్టువేళ ను
 ద్వలభుజవిక్రముల్ కురునృపాలవరుల్ చవిగొన్న పార్థుతూ
 పుల దొనలింక రిత్తవడిపోవచ్చు; గాంధీవి చిత్తమట్ల వై
 కుల కుధిరంబుఁజూఱగొన రోషముఁ గ్రక్కు-శరంబులేనియున్.

రాజ్య మేనాఁటికిని వీరభోజ్యమనుచు
 జనులు పల్కెడిమాట నిశ్చయము గుమ్ము,
 పరమసుఖములఁ దులదూఁగు నరవరుండు
 పిలిచిరాజ్యంబులిచ్చునే భిక్షకులకు?

బొల్లి మొగాలపైఁ జెమటబొట్టులు గ్రమ్మ నురక్షతంబులన్
 బెల్లుగ నెత్తురోడికలు పేర్చఁగ మిమ్ము పృథాసుతుఁడు వి
 ద్యుల్లతీకాభ బాణములఁ దూల నవల్చి వధించుదాఁక మీ
 యుల్లము రాజ్యభాగమున కొప్పునొయెప్పుదొ సూతనందనా.

వైది విధిషణాకృతిని వాయుసుతుఁడు గదన్ ధరించి ను
 ర్వార మదేభ మబ్జవనిపైఁ బహోతిఁ గుమార్వినాథులం
 బేకు దలంపరానియఁబు సీనుఁగుపెంటలు సేయునప్పుడై
 నా రవయోని నెత్తురె మనంబునఁ బాండుతనూజశౌర్యమున్?

కనలనఁ బిల్లవారలటుగాఁ దలపోయుదు రేమొ! మీ పయి
గవిసిన యపై వారి భుజగర్వము శౌర్యముగానవచ్చు; మ
బ్బు విడిచివచ్చుసూర్యుని సముజ్జ్వల తేజమునాఁగఁ జూడఁగా
నవరును జాలరయ్య రణమేఛైఱ సత్పడి శాలవీరులక.

ఉత్తమాటలనేమి పోయోజనాబు?
అవని యొసఁగుట, లేకున్న నని నలుపుట
చెప్పిపొవుడు; నామేర జీవమున్న
దనుక సాధియత్నాబులు దలఁగుడయ్య.

దు ర్మో ధ ను ం డు.

రాజరాజ దుర్మోధనా, రాజ్యలక్ష్మీ
నట్టచడియేటియందు నీపుట్టిముంచె
నయ్య, విధి తిరస్కారంపు టవధివోలె
నీదు నంత్యశతన మిత నీచమగు నె!

ఏలితి నీ ధరావలయ మొత్తదీనియల కేని గుండెలో
గాలముగాఁగ, వైరిబలగంబులకున్ యమదర్శనంబుగన్;
పాలకుఁ బోరువెట్టె పసిపాపలు 'వచ్చెను రాజరాజ' నన్
డోలిక నిద్రవోమరు కడువైటపెత్తఁగఁ బేరువిస్కలిన్.

ఎఱుఁగ వె ధీతియన్న 'నదియెట్లుల నుండు' నటంచుఁ బల్కు నీ
వెఱవమి, విక్రమకర్తమము, వీర్యము నెక్కడపోయెనోయి? యా
సరసున జాగినాడవ్ర? విచారములేదె? యశంబుకన్న న
శ్వరమగు పాణిముల్ మధురసంబులె? భారతకీర్తి నెంచవే?

హృదయముఁ గోసియిమ్మనినఁ బ్రీతిగ నిచ్చెడుప్రణమిత్రుఁడే
 యదవదలేక నీకయి రణావనిఁగూలిన కర్ణయోధ నీ
 మదిఁ బొడకట్టఁడే? యిటుల మాన్యతపోవిడి తుచ్చజీవముం
 బదిలము సేయనేల సరపాలక, మశయశంబు నెంచుమా.

ఎంతకాలంబు బ్రతికిన నెప్పుడైన
 మరణమొందక మానఁడు మానవుండు;
 క్షత్రియుఁడు వ్యాధిబాధలఁ జచ్చుకన్నఁ
 గత్తిపోటుల మడయుటే కరముప్రియము.

సాటిలేని విరోధులఁ జదిపినట్టి
 పరభయంకర గద చేతఁ బట్టినావు;
 లెమ్ము లెమ్ము, దుర్యోధనా, లెమ్ము లెమ్ము
 క్షత్రియత్వము రూపింప శక్తిలేదే?

ప్రవహింపదే నీమ రక్తనాళంబులఁ
 బూర్వుల శోణితపూర మిపుడు?
 ప్రజ్వలింపదే నీమ భావకుండంబున
 సవమానరోష హోమానలంబు?

తీత నే నేటితో దిక్కులవిలసిల్లు

భారత క్షత్రియ వంశకీర్తి?

గొప్పవోయెనె నేడు కురురాజ్ఞ గాంధారి

కదనవీరశత్రుఁ డగన్నతల్లి?

లెమ్ము, దుర్యోధనా, యిక లెమ్ము లెమ్ము,

సకశితటమున నున్నారు సమరకాంక్షు

లైన పాండవేయులును మురాంతకుండు;

పాణిములపైన మోహంబు వదలుమయ్య.

పాణిమిత్రిండు కన్లుండు.. స్వర్గమేగె,

నంకశయ్యను గాంగేయుఁ డస్తమించె;

గొడుగులును దమ్ములునుగూడఁ గూలినారు;

అంత యభిమానమే దేహమందు రాజ?

గెలిచితివా యకల్మషపుంగీర్తియురాజ్యమునబ్బు, బ్రాణముల్

దొంగితివా నిలింపపురి తోటలలో విహరింతువయ్య; శూ

రులకు రణంబు పండువు; విరోధుల గీటడగించి సర్వభూ

వలయము నైనఁ జావయిన భారతరాజ, గ్రహింపు మిత్తజీవ.

రాధయు త్కంఠ.

చల్లని పన్నీట జలకంబులాడి

యగరుఘాపము వెట్టి యలకంబులాచ్చి
నుమటఁ గస్తురి బొట్టు కుడుటుగాఁదీచ్చి
కన్నుఁదమ్ములఁ గొత్త కాటుక నిద్ది
గోరంటపూగుత్తి కొప్పునం దురిమి
కమ్మతావులనీను కలపంబునలఁది
పోడికప్పురంబులఁ బడకింటఁ జల్లి
పాన్పుపైఁ బువ్వులు పఱపుగాఁ బఱచి
యేలరాఁజో సామి యం కేలరాఁజో
యనునుఁ బొరము నానుకొని వేచియుంటి.

*

*

*

స్వాంత మాలస్యంబు సైరింహలేక
వేదనాభరమున వీరిలంగఁజొచ్చెఁ
గనికని దారులు కన్నులు నొచ్చె
నాసామి కృష్ణుడు ననుఁ గాంచరాఁడు.

*

*

*

సంజకెంజాయలు శమియించిపోయెఁ

బక్షులు గూళ్ళకుఁ బరుగిడసాగె
 మందల కావులు మరలిపోయెడిని
 వేణుగానంబులు వీనులసోకె
 కోయిల కొమ్మావి గుబురులోఁ గూసె
 సందెచీకటి పొగ చదలావరించె
 జక్కల రసగుండ్ర చొంపంబు లలరె
 నేలరావో కృష్ణుఁ డింకేల రావో!

* * *

కప్పరపుం దివ్వె కడముట్టవెల్లె
 బాన్పుపైఁ బువ్వులు వసివాళ్ళువాడె
 మందిగండపుఁబూత మైఁ జిట్టిపోయె
 నిద్రమాంద్యమున నేత్రము లొగిడెఁ
 బడమటి దెసకేగు నుడు గణంబులను
 గనుచు ద్వారముకడఁ గన్నుగూర్కితిని.

* * *

నాసిగ్గు పుచ్చుగ నలిన బాంధవుఁడు
 వెయ్యి దివ్వెలతోడ వెలుగుచు వచ్చె.

* * *

కూర్మశేమిని గన్నుఁగొన లెట్టవాఱ
 బొరలుచిట్టిన మేనిపూతలు రాలఁ
 జెమ్మట ముత్యాలు చెక్కిళ్ళజాఱ

ఘల్లుఘల్లుని చేతిగాజులుమోయ
మజ్జగ జిల్కుచు మధురగీతములఁ
గాంతుఁ డొనర్చిన కఠినపుఁజేతఁ
దుమ్మెదపైఁబెట్టి దూఱుచునుండ
నాముద్దు కృష్ణుండు నావెనకనిలిచి
ముసిముసి నవ్వుల మురియుచునుండె.

* * * * *

వేచియుండిన యల్లు విభుడనుదేడు,
వేసవివాసల విధముగా నతఁడు
కలవలె వచ్చును గనిపించినోపు.

—

ఎంత మోసము !

బాటసారి

చీలుదాడలఁ గూర్చుండి చిన్నదాన,
కన్నులను నీకు నించెను కరుణమొలుక,
నేపథ్యమున నేగ నీ కిచ్చ గలదు?
ఇరులు గ్రమ్మకమున్నె నిన్నిలు నేర్తు.

చెట్లనీడలు విరివియై చేరె దూర్పు;
సంజకంజాయ పడమటఁ జక్కనలమెఁ;
జైరుకోతలకేగిన పల్లెపడుచు
లింటి కరుగుచుఁ బాడువా లేలపాట.

గాలితాకున వెన్నులు కడలునపుడు,
తిరుగఁబోసిన పరిచేలు తీయు రాగ
మదిగొ! వినఁబడుచున్నది, యలల మర్మ
రములు సంధ్యా ప్రశాంతగర్భమునఁ బోలె.

యు వ తి

గోపికామోహనుడు నందగోపసుతుడు
నచ్చు నీదారి నని సఖి పలుక వింటి;
బొద్దుమోడుపున నుండి యీపొన్నకింద
వేచివేచి యీదారులు చూచుచుంటి.

రత్నఖచిత కిరీటంబు రాజశిరము
నందు వెలుగొందుచుండు నటంచు వింటి,
బట్టపీతాంబరము నల్లవాటువైచి
మత్తకరినెక్క వచ్చు నన్నాట వింటి.

బాటసారి

చిన్నికృష్ణుని సేవింపఁ బొన్నకింద
వేచియున్నావె? నీముంగు వెళ్ళినట్టి
వేణుధారినిఁ గాంచవే? విశ్వమోహ
సంపుగానంబు విననె యో నళినవదన?

నెమ్మిపించెము కొమ్ముడిఁ జిమ్ముజగులు
చిన్నికూకట్లు మెడవైనఁ జొదులాడు
బొజ్జనటకును వేల్పు కొంబూలమాల
యలని పదశబ్దముల ఛంద మనురు చుండు.

ఆమహాత్ముఛాయలు సోకినంతమాత్ర
జీర్ణ తరు లతావళి కూడఁ జవురు వెట్టు;
ఆ మురళి మోహనారావ మలరినంత
కెల్లుపుల్లల పైతము కేగు గీతి.

యు వ తి

ఇపుడు స్మృతియందు నావ్యక్తి యెసఁగుచుండు
భగ్నమైన యింద్రధనుస్సుపగిది సహహా!
యెగిరిపోయెడు కలయట్టు లీక్షణముల
నంటి యింద్రజాల మద్యశ్యమయ్యె నపుడె!

వేణుకానాబు దేనినో విన్నయట్లై
కోచుచున్నది, దూరానఁ దోయనములఁ
దారకావీణ లొనరించు ధ్వను లనంగ;
నెంతమోసాబు జరిగెనోయీ సఖుండ!

బాటసారి

అదియె తెలియరాని విచిత్ర మతినమిన్న.

అజ్ఞాతకవీ.

క్రీసలయగుచ్చమధ్యములఁ గీల్కొని నే దినకాంతిఁగాంచలే
నిసి! యని మంచుబాష్పములు నేడ్చు సుమంబటు సత్కవీశ, క
క్కస పడనేల? తావిఁగొనుగాడ్పులకీతి విమర్శకుల్ కృతిక
రసముగ్రహించి నీయశము రాజలఁజేయుమరయ్య యెల్లెడక.

పాలుపుగ శేషవల్ నిలువఁబోక మనోజ్ఞ నిస్వర్గగానముల్
సలిపెడు నిర్మరంబ, గిరిసానుతటాబున నిన్ను నెవ్వరు
దలఁప రటంచు నెంచెడవో, తాలిమినూనుము బాటసారి నీ
కలరవ మాధురీమహిమఁ గాంచి నినుం బ్రకటించు నిర్భరక.

చాఁగియుండు వసంతంబు డాయుదనుక
వేణు ప్రకటన నీకేల వినుచు పికమ,
స్వర్గగానంబు భూతలస్థంబుచేయు
నీ పికస్వరకంఠంబు నెగడుచుండ?

ఓరి బాలక, నీమురళీరవంబు
వ్యర్థమూసని చిత్తతాపంబువలను,
రాగపరిచితుఁ డెవ్వఁడో రమ్యగీతి
వినియెయుండు నానందంబు నెల్లివిరియ.

ము స లి మా లె త .

మిడిమిడి యెండ సోలుచు శమింపని తాపముతోడ నూరుపుల్
వెడలఁగ కొల్లయై కడుపు వెన్నెముకం గర మఁటియుండఁగ
బుడిబుడి మిట్టపల్లములఁ బూనికఁ గలిడఁబోయి తొట్రిలం
బడుచు గతి శ్రమన్ ముసలిమాలెత వచ్చుచునుండె నొంటిగన్.

కాల కరోరసీర మలికంబను ధారుణిమన్న లోతుగం
జాళులు వాతెనా వళులుసాగి శ్రమాంబులు పిక్కలోల్లి, స్వే
తాలక వృత్తముల్ నొసలి కావలసీవల వ్రేల నందు ము
త్యాలవిధంబున దొరఁగు నాముదివగ్గు తలం జలింపఁగన్.

ఒంటిపూఁజైన నాకటిమంట దీఱఁ
గుడువ నొక కడియన్నంబు గూడకున్కి
నస్తిపంజరమైన దేహంబుగూడ
మోవలేదన సోలును ముసలియవ్వ.

దారిద్ర్యదేవత తనరూపు గనుపింప

వగ్గువాలకమూని సచ్చెనొక్కొ!

భేతాళునాజ్ఞ గావించు పిశాచంబు

పీనుఁగు నొడలితో వెడలెనొక్కొ!

స్వార్థ పరస్వాతుఁడౌ రాజుచేఁ బడి

లావుదూలిన దేశలక్ష్మీ యొక్కొ!

సకలవస్తు ప్రదర్శన శాలలో నిడ్డ

ముదిమి యవధిఁదెల్పు మూర్తియొక్కొ!

యనఁగఁ జేయూతకల్లను నవనినూని

నడువఁజాలక తడఁబడి యడుగులిడుచు

నెండవేడికి మేనెల్ల నెరయుచుండఁ

జెట్టునీడకుఁ దానెల్లఁ జేరవచ్చి;

నను నచ్చోటనుగాంచి, కూలఁబడి ప్రాణంబుల్ వెలింబాఱునో

యన నిశ్చేష్టతనుండి తేలి కడుదాహంబెత్తె నీరమ్ముఁ చె

మ్మును సర్థంబుగ దోసిలిం బెదవి డాయంబట్టి చూపింప నం

తనె తద్భావమెఱింగి తాళదళపాత్రంబును శీతాంబువుల్,

కొనితెచ్చి యాయఁ బెనుదగ

తనియంగాఁ ద్రావి యలత దళిగినపిదపన్

నను దీనదృష్టిఁ గనుఁగొని

వినయముతో నిట్టులనియె వృద్ధాంగనయున్:

‘ నోటఁదడిలేక మాటాడుదీటులేక
గాసివడియున్న ననుఁగాంచి కనికరమున
నీరు తాగించి ప్రాణంబు నిలిపినట్టి
నిన్ను నేమని పొగడుదుఁ గన్నతండ్రి! ’

అని కృతజ్ఞతాపారభ మార్గవచన
కుసుమములఁ జల్ల, నేనును గుతుక మొంది
యవ్వచరితుఁబుఁ గనుఁగొను నాసతోడ
నిట్టలఁటిని నాదరంబుట్టిపడఁగః

‘ ఎవ్వరిదాన వీవు ? మఱియిచ్చటికిఁ జనుచెంచుటెల ? నీ
కెవ్వరు చుట్టపక్కము? లీకెయ్యడకుఁ జననిచ్చగల్గె నో
యవ్వ? సమస్తముదెలుపుమా’ యనఁగన్నుల బాష్పపూరముల్
నివ్వటిలొగ నాత్మకథ నెట్టనఁ దెల్పెను గద్గదోత్తులఁ :

‘ పడమట మెట్టదేశములఁ బైరులు పంటలు వానలేమికిన్
నడఁబడి యెండి కాటకమువచ్చిన సన్నజనంబు మంటల
బడియెడి దోమగుండుల మాడి దినంబున కొక్కసారియున్
గడికబళంబు లేక కడుకష్టము నొందుచు నుండి రచ్చటన్.

‘దెలటాభూములఁ బైరులు
గలవని యచ్చోటిజనులు కాతుకపడుచున్
వలసలువచ్చిరి ప్రాణం
బులు నిలువఁబెట్టె నాస పొంపిరివోవన్.

‘నాకూతురు నాకొడుకును
నాకలి యెట్టిదియొ యెఱుంగనట్టుల నన్నున్
సాకుచునుగడిరి వేళకు
ఆకో అంబలియొ గలుగునంతకు నిడుచున్.

‘ముసలితనమునందు ముప్పతిప్పలుగల్గె
దమ్మిచూలివ్రాలు వమ్ముపడునె?
కొడుకుఁగూతు మొచ్చుఁ గ్రొత్తజ్వరంబుల
వాతఁబెట్టి నేన బ్రతికియుంటి.

‘పండుటాకులురాల్పక పసరులొలుకు
పిన్నకనటల వెదకె బాపిష్టిబ్రహ్మ !
ముసలిముదుకకు సంజీవి మెసవఁబెట్టి
విసముఁ దినఁబెట్టెఁ బ్రాయంపుఁ బిల్లలకును !

‘క్రుంగుటేరు దెగియుఁ గూలని ముదిచెట్టు
పగిది నయ్యె వాదు బ్రతు కదేమొ!
యెవరికొకకు మనుమ నిఁకమీఁద నిలలోన?
భారభూతమైన ప్రాణమేల? ’

అనుచు బట్టిన నిల్పరాని వెత యాస్యంబందుఁదొలొకడ దృ
ష్టి నిరోధబానరించు బాష్పకణములే చెక్కిళ్ళపైజాఱ, పం
డిన కేశంబులు వాయుతాడితములై నీరంధ్ర ఘర్మాంబు సే
చనముఁబొందఁగనా ర్తమూర్తియయిసంస్తంభించియున్నంతట

వృద్ధనారి కై న్య మీక్షించి మద్భద
యాబ్జములికె గరుణ మనెడు మధువు;
ఆర్తహృదయమునకు నార్తభావమునకు
నెట్టిపరిచయంబు లెసఁగియున్నో!

అవ్వకొంతసేపు నట్లులే కూర్చుండి
యేమితలఁచెనేమొ యేఁగునిచ్చఁ
గల్గఁదడవుచుండఁ గని నేను బల్కితిఁ
దోడ్పడంగఁ గోర్కె తొందరింపః

‘కాయముజూడ దుర్బలము, కన్నులపాటవము దొలంగె, నే
సాయమొనర్చ బంధవులు సైతము లేరిట నెట్లుకాలముం
ద్రోయుదు వవ్వ? యీకలుపు దుంపలు తీయను సత్తువైనలే
దే! యిటుగాక నీకడుపు నెట్టల నింపెద విట్టిపల్లెలకా?’

ఎండుటాకుల వెన్నెల పండినటాలఁ
బెడవిమూలలఁ జిలునవ్వు పొడలుకొనఁగ
నవ్వ యిట్లనె: ‘నాయనా, యైనసేమి?
పుట్టఁజేసిన దేవుడు పూరియిడునె?’

‘గొడ్డుకాటకమున బండుగులను జేరి
యదవ త్రావుడు త్రావంగ నాసలేదు;
అట్టులొంటను అకైన అంబలైనఁ
గూలియొనరించి కుడుచుట మేలునాకు.

‘కన్నకన్నవారల యిండ్ల కడపఁద్రోక్కి
బిచ్చమెత్తుట యన్న నాకిచ్చలేదు;
కాలునేతులు నున్నంత కాల మొరుల
చేతికూటికి నాసింపఁ జిన్నతనము!’

అనవిని, యవ్వ నైతిక సుణాతిశయంబున కబ్బురంబునొం
ది నెనరుమై వచించితిని: ' నీదగు నీతికి సంతసంబు గ
ల్గెను; నికమీద నీనెచటికిం జననొచక ప్రత్యహంబు గై
కొనుము మదీయగేహమునఁ గోరినయట్టుల మజ్జగన్నముకా.'

అనిన సంతసించి యవ్వయిట్లనె: ' నయ్య,
కూలిచూపి నాకుఁ గూడువెట్టు,
తిరిపెమెత్తి తిన్నఁ దీలునా యాకలి?
రమ్ము పల్లెఁజేర జమ్మదీసె. '

జాతీయ గీతము.

జొహార్! జొహార్! భారతమాతా,
జొహార్! జొహార్! జొహార్!

శారద శుభ్ర వియత్తల పథమున
సంచరించు నీరథము,
నీ మృదు వీణాగాన ప్రబుద్ధము
నిత్యము మామనము.

జొహార్! జొహార్! భారతమాతా,
జొహార్! జొహార్! జొహార్!

ప్రత్యుషలక్ష్మీ మకుటమణి ప్రభా
భాసె తమోగణము,

నీపదపంకజ నూపుర ఝంకృతి
నిద్రారహితము జనము.

జొహార్! జొహార్! భారతమాతా,
జొహార్! జొహార్! జొహార్!

విప్లవ యుగంగా విచలిత జీవన

వీచి నికాయమున,

స్థిర విజయోడుప కర్ణధారణము

సేయుమ శౌర్యమున.

జోహార్! జోహార్! భారతమాతా,

జోహార్! జోహార్! జోహార్!

ముకుళితహస్తలు నీప్రియపుత్రులు

మోదదృష్టిఁ గనుము,

నీకగుణామృత నిర్మలపూరము

నింపు మమ్మ సతము

జోహార్! జోహార్! భారతమాతా,

జోహార్! జోహార్! జోహార్!

నీపదకీర్తిని ప్రాణసుఖములు

నిల్పి భజించెదము,

గర్జిత దాస్య భరంబును మాన్పి

సుఖంబులు మా కిడుము.

జోహార్! జోహార్! భారతమాతా,

జోహార్! జోహార్! జోహార్!

రాట్న పు పాట.

పొద్దుపొదుపూ చుక్క పొడిచింది రాట్నమా,
గూళ్ళలో పక్షులు కూసేను రాట్నమా

అరుణకిరణాలతో	ఆటలాడే నూలు
తమ్మికాడలలోని	తొతులంటి నూలు
మంచిసేళ్ళలోన	మరిగిపోయే నూలు
సాలీడుసోగుతో	సరసమాడే నూలు
గాలితరంగలలోన	తేలిసాయే నూలు

నడకవేరాట్నమా, వజ్రాలదూది
నడవవేరాట్నమా, నక్షత్రవీధి.

పొద్దుపొదుపూ చుక్క- పొడిచింది రాట్నమా,
గూళ్ళలో పక్షులూ కూసేను రాట్నమా

ముద్దలొక్కేపాట	ముత్యాలపాట
పరువు నిల్చేపాట	బంగారుపాట
మత్తుమాపేపాట	మధురంపుపాట

నిద్రలేపేపాట

నిద్రంపుపాట

కడుపు నింపేపాట

కనికరపుపాట

పాడవేరాత్నమా భావిభారతము

ఆడవేరాత్నమా యాంధ్రనాటకము.

పొద్దుసొడుపు చుక్కపొడిచింది

రాత్నమా

గూళ్ళో పతనమూ మాసేను

రాత్నమా

కట్టగుడ్డాలేక

కటకటాపడుచు

కుడువకూడూ లేక

గోడుగోడనుచు

దాస్యవారాశిలో

దరిగానలేక

జెదరిబెదకీచూచు

పిరికిపందలను

ఆశ్మనించలతోడ

నడలు బేలలను

పురికొల్పశంఖంబు

పూరించిరేపి

తిప్పువేరాత్నమా

దేశచక్రింబు

విప్పువేరాత్నమా

విజయకేశనము.

వలపాట.

వస్తావంటే చక్కనిదానా

వలపుచిందే చూపూదానా

మల్లెపువ్వుల కోసకుపోయీ మల్లీవస్తాము.

గండుకోయిలా కూసేచోట

గుండుమల్లెలూ పూసేబాట

ముద్దుముచ్చటా దీర్చుకొంటా మురిపేమాడేము.

చెంపచేయీ పెట్టుకోని

చింతపొయ్యే చిన్నాదానా

కళ్ళవిండా కాటుకనీళ్ళూ గారూటుండుకే?

పక్కపక్కా రాసుకొంటా

పదములెత్తి పాడూకొంటా

అల్లో నేనేలేదెట్లానీడ ఆడుకొందామె.

పూలగుత్తులూ కోసీయిస్తా

పుట్టతేనెలూ తీసిపెట్టా

చల్లనీటి కొండా యేట జలకమాడేమె.

వస్తావంటే చక్కనిదానా

వలపుచిందే చూపూదానా

మల్లెపువ్వుల కోసకుపోయీ మల్లీవస్తాము.

ప్రేక్షాద్యము .

1921—1925

వి స్మ ర ము .

ద్విపదరచనయందు సంప్రదాయసిద్ధములగు గణములే గాక చంద్రగణములలోని ' నలలము' ' భలము ' అను పంచ మాతృక గణములను, అక్షయత్నపూర్వకముగ పడిన-వోట అంగీకరించితిని. అట్టి గణభేదమువలన ద్విపదయొక్క యేక గతియందలి విసుగువేసటలు తొలగెనునని నాయుద్దేశము. శీర్షికలకడ చుక్క-గుర్తులుగల కావ్యములన్నియును గేయములు. వానివాని గతిప్రసరణముల ననుసరించి చదువవలయును.

దువ్వూరి రామిరెడ్డి.

THE HISTORY OF THE CITY OF BOSTON

FROM THE FIRST SETTLEMENT
TO THE PRESENT TIME
BY
JOSEPH NEALE
OF THE BOSTON BAR
IN TWO VOLUMES
VOL. I.
BOSTON:
PUBLISHED BY
JOSEPH NEALE
AT THE CORNER OF NASSAU AND NINTH STREETS.
1845.

PRINTED BY
JOSEPH NEALE
AT THE CORNER OF NASSAU AND NINTH STREETS.
1845.

ప్రేమాంకము.

దానిని బోవుచుండ నొకతట్టున రత్న మహాచితంబు చే
కూరినరీతి నాయెడఁదకు సరిదాఁకిన మిత్రుఁడు మనో
హరి, కళాతపస్వి, సరసాత్ముఁడు, మోమునఁ బ్రేమమాధురీ
సారము చిప్పిలం బరులస్వాంతము లాగెడి యింద్రజాలికుం
డై రమణీయభావకవితాంచితుడై చెలువారు రాజమ
న్నారు సఖుండుగాదొరకె నాకు, దదాప్తత కానవాలుగఁ
కోరియొసంగితిం గృతినిఁ గూరిమినచ్చెలి కంకితంబుగఁ.

22-12-1924. }
శిష్యుఁడైన రామిరెడ్డి.

ప్రియమిత్రుఁడా,
దువ్వూరి రామిరెడ్డి.

کتابخانه عمومی

کتابخانه عمومی

زادگاه

{ کتابخانه عمومی

నైవేద్యము.

తల్లి, నీయుత్సవముగాంవఁ దరలినార
 లనుఁగఁ దనయులు నైవేద్య హస్తులగుచు;
 ధన్యులెల్లకు నాత్మోచితంపుఁ గానక
 లర్పణము సేయవచ్చిరి; యుదికొమ్ము.

స్వర్ణసుమమాల సర్చన సలుపువారు
 భాగ్యవంతులు నీపాద పద్మములకు;
 ఏమి లేనట్టి భిక్షకుం డేని సేఁడు
 కంటి క్రొన్నీటి ముత్యాల కానక లిడును.

పూజ్య లభములు, భవికులు పుట్టుచీద
 లనెడి యెడలేకయెత్తిరి హారతులచు;
 భక్తిపరవశులైన యాప్రజలగీతి
 దిక్కుదిక్కులయందుఁ బ్రతిధ్వనించు.

అమ్మకో, నీమ మందిర ప్రాంగణమున
 మండుచున్నది కర్పూర ఖండగణము!
 త్యాగపరిశుద్ధమగు నాత్మఁ దలఁగిపోవు
 కామమటు ధూమచేఱులు గడలుకొనఁగ.

హృద్ధుసోడుపున నీ పాదపూజకొఱకు
 కవిని, తెచ్చితి దోసిటఁ గన్నెపూలు;
 బలి వితర్దిక నిరతంబు వెలుగునటుల
 హృదయపు సుగంధదీప మచ్చింతుఁ గొనుము.

ఫిబ్రవరి 1921.

* కర్ణధారి:

సంజెడికటి జెనలఁ జక్క నలమెం;
 గాఁతునుబ్బులు చుక్క-గములఁ గ్రమ్మె;
 బ్రబలవేగాన దుపాను వీచెన్;
 ఆకసము గీకసం బావిలింపన్
 గర్జించె మేఘాలు కంపమెత్తన్;
 నదీయొను భైరవు జట నొక్కో నాన్
 నురుగుఁ గ్రక్కెడి కప్పి తరంగగుంపుల్
 వెలిచులిక్కుపైఁ జొరలాడన్;
 ఉన్నతస్థిత్తి స్థిత్యోత్సవముల్
 మింటిని మంటిని మేళవింపన్

గడిమి విడువకు కర్ణధారీ,

పడవ నడుపుము భయమున్లే.

నడిసముద్రంబునఁ బడితినంచున్
 జడివాన నిలువంగ జాలనంచున్
 నెడగొడ్డ 'గాఁబులు' పడునొ యంచున్
 గటికచీకటి గన్ను గాననంచున్
 ఒంటినైతిని సాయ మండదంచుం
 బరిపరి విధముల భావింపఁగం
 భాగిణ సొశయమునఁ బలవింపఁగన్

సమయంబు గాదిది జడచిత్తుడ,
 చినిగిన చెఱచాప చెఱగులెల్ల
 సనరించి, యాత్మవిశ్వాసంబునం
 గడిమి విడువకు కర్ణధారీ,
 పడవ నడుపుము భయముడీనీ.

పుడమిఁబాఁగెను చిన్న పురుగువోలె
 గట్టనిష్ఠురవిధి కాలిక్రిందం
 బడి చిందుచిందులై పాఁగెనుదం
 బుట్టలేనోయి యే పురుషుడై నం
 గ్రిందికి దింపకు కేతనంబున్;
 'నెచ్చిలైలులు' వోలె జీకట్లలోన్
 మెఱసెడిఁ జూడు! క్రొమ్మెఱుగుఁడీగల్
 దారిఁజూపెను ధ్రువతార పైనన్
 మిక్కుమిక్కున వెల్గు మేఘాలలోన్.
 జీవనదీపమై చెలఁగు నాసన్
 మలఁక పాఠోధి మధ్యంబునం
 గడిమి విడువకు కర్ణధారీ,
 పడవ నడుపుము భయముడీనీ.

పాటసారి.

నిశ్శబ్దయామిని నీరవ వీణ

తంతులఁ గడలించు తరుణలలామ.

యింత తటాలున నేల నిల్పితివి

రన్యమూర్ఖున లీను రాగంబులెత్తి?

యానందమదిర పొంగారు పాత్రంబుఁ

జెడవులకంటించి వెఱికినై చితివి.

ఆ కణంబానిన యనుభూతివలన

హృదయంబు పిచ్చెత్తి యెగురు నెఱిగెదో!

యర్థరాత్రం బాయె; సంధకారంబు

దిక్కుల వ్యాపించె; జుక్కల గములు

మబ్బుచాలునదాఁగి మాయమైపోయె;

జల్లుజల్లున వాన జడివెట్టి కురిసె;

శాటసారిని, వన్యపథమందుఁ జిక్కి

దిక్కుదోఁడక యొంటి దిగ్గిమ్మరువాఁడ;

ఆరుసఁబోకు గవాక్షంబునందుఁ

గాంధీలు దివ్య సుగంధదీపంబుఁ;

దలుపుదీయుమ దీర్ఘ జైనిక శ్రమము

స్వప్న శీత స్పర్శ సమసి సుఖంపఁ,

గాత, యొక్కంత నేఁ గన్నుమోడ్చెదను.

మ ర్త క వి .

అరవరతంబు నీ వంతఃప్రపంచ
గంభీర నిర్మల గగనంబునందు
నెగిరిపోయెన వోయి, యెటులబట్టినను
ఓ మర్తకవిమూళి, యూహ వంచింది
యేకాననంబున, నే మూలయందొ,
యేపూవుబొదరింట నేయాకు సందొ,
వినరాక కనరాక వికసించి తావి
యూచ్చెడు క్రొంబువ్వు నోజ నెయ్యెడనొ
వసియించెదవుగాని, వన కుటీరమున
నీ యపూర్వపు సృష్టి నీలాంబరమున
రతనాల విల్లునా రమ్యమైతోచు.
అప్పరోవీణల యం దుద్భవించు
రాగంపుగలులు స్వర్గద్వారమునకు
హృదయంబుఁ గొంపోవు కీతి, నీకావ్య
పుష్పకంపు రసాన్ని పులకితాత్ములను
జీవన యాధార్థ్య సీమలం దుండి
కొనిపోవు సందన వన గంధనహము
నీతెంచుకల్పనా కీత నగంపుఁ

గడపకొక్కంగంబు కడకొక్క త్రుటిని.
 చంద్రకిరణంబుల ఇనియించినట్టి
 యా స్వప్నలోకపు టచ్చుటబోంట్లు
 పటికంపుఁబాత్రల పైయంచు పోరల
 ద్రాక్షాసవముఁ దెచ్చి దగ్గఁజేటి
 యాదీనఁ దమిదీన నాని, మత్తెక్కి
 యాగన్నమోడిచి, యన్నికష్టముల
 మఱచి సుఖాతు నీమహిమంబు వలన.
 మిచ్చుపైఁబడినను మెలుకొల్పుకుము;
 అనాద రసవాన్ఱి యా నీదనిమ్ము.
 కవికులాభరణ, నీకావ్యమాధురికి
 వినియంబుగ నీయ వశ్యంబుకాదు
 నేమియుఁ గన్పట్ట వీరజైనయటల!
 పార్థనాంజలి పుటి శాస్త్రముత్యమాల
 యువనాని మిచ్చి నేనొక్క-వందనము
 నచ్చించుచున్నాఁక నందికోపయ్య.

30-5-1922

రాధాకృష్ణులు.

రాధ

ఏమోముశ్రీకృష్ణ, యింతప్రాచ్ఛాయోఁ
గనులకు నీరూపు కలువాయెనేనొ!
సంజరంగులలోన సమసె గోధూళి;
వేణుసంగీతంబు వినువీధి ముల్లెఁ;
కాళిందీ మడుగులోఁ గలఁ బూచియున్న
కలువపూనెత్తావి గాడ్పులు విసరె;
ఆమనితోఁటకు నతిథియూ షికము
చేమిపవాహంబు వెలికుచ్చిపాఱ
హృదయ తాగకంపుఁ దుదినుముఁ నెరిచె;
నీయందు లీనమై, నినుఁగాంచు వేడ్క
నాతురపడు మతి నాపంగలేక
వాకిట నిలుచుండి వసవీధి నెప్పుడుఁ;
గనికని నాకన్నుఁగవ నీరుగన్పె.
ఇంతకక్కన మేల? యింత కసియేల?
చంపనెంచిన నింత చాటువనమేల?
నీ నవ్వు విన్నంత నిన్ను గన్నంత
వచ్చె నాప్రియుడంచు భావించుఁగాని,

యవ్వల స్మృతిదక్క సంతయు నింద్ర
 బాల మట్టేడకో జాతీపోయెదవు!
 నిన్ను నమ్మినదాని, నిన్వలమదాని,
 నీపదంబులఁ జిత్త నీరేజ కళిక
 నిడు తవస్విని నీవ నేంద్రచాపంబు
 ఖండించెదేమోయి, కఠినహృదయుండ!

కృష్ణుడు

ఓముద్యరాల, నన్నారక యేల
 కానిమాటలు పలిక కటకరించెదవు?
 యమున గట్టులనుండి యాల మరలించి
 వచ్చితి నిప్పుడే వనసీమదాళి;
 కావి మమారంబు గ్రమ్మిన చేల
 మొనఁ దీచేదింక నరయు మోచెలియ.
 నిష్కారణపు శంక నిందింపఁ దగదు,
 తస్యమారసి నన్ను దండింపరానె?
 లావణ్యసరసిలో లాస్యంబు లాడు
 నీమోముదమ్మి యే నిమిషంబెకాని
 చూడకుండిన నాకు శూన్యమా జగము.
 మున్నటి పలుపులు, ముద్దుముచ్చటలు
 ముఱచి యిట్లాడెదో మతిలేనిదాన!

రా ధ

సౌగాని, శ్రీకృష్ణ, యా మాయవలపు
 బయలయ్యె, నింతగా నక్కిపనేల?
 వలిపపు వలెవాటువైఁ బసపుగుర్తు
 లలికినట్టుల నేల యయ్యెనో చెప్పుమ?

కృష్ణుఁ డు

మోమగాకులుగోయ ముదిమోక తెక్కఁ
 బుచ్చల రసమంటి పుట్ట మిట్లయె.

రా ధ

తాకిరఁ గంచెమ తనువుపై నేల
 గోరిగిచ్చులు పడ్డ గుర్తు లగుపట్టు?

కృష్ణుఁ డు

ఇందుకే శంకించిరే! పువ్వుబోరిడి,
 కోరించపొడిలోనఁ గోచెమా నేఁగ
 వెన్నంటి పోయెడివేళఁ గంటకము
 లింతి గీతలుపడె, ననుమానమేల?

రా ధ

చివురుటాకులువోని చెక్కిళ్ళపాబగు
 కలఁగిన రుచి దోచు కారణబేమి?

కృష్ణుఁ డు

మాషగున్నల నీడ మధ్యాహ్నవేళ
నలసి నిద్రించెడు నప్పుడు గణిక
యొరయిక నొక్కత యొత్తిగె నేమొ.

రాధ

అదాల కండవూ యధావిబాబమునఁ
గాటుక మరకలు గనుకట్ట నేల?

కృష్ణుఁ డు

నికన్నులకు సాటి నిలిచి నలపింప
ముదమతోఁ గల్వల ముగ్ధిడికొంటి;
ఆ దిగు వెనకల కంఠునో యేమొ!
ఏ నొక్కతప్పిదం బెఱుంగ నొసకియ.

10-5-1922

వాల్మీకి.

వాల్మీకి కవిచక్రవర్తి, నీ వెవరు?

సకల కవితాలతా శాఖలందున్

యామనికోయిల యట్లు గూనెడన్ ?

ఎచ్చోటఁ బుట్టితి వేడ పెరిగితివి ?

యేతల్లి చనుఁబాల నిత మహిమంబుఁ

గాంచితో చెప్పుమ కవిసార్వభౌమ;

నిగిని ఛేదించు నీమహాస్పత్తి

యెదుట నీచారిత్ర మెం దడఁగిపోయె?

గంగానదీ శీతగర్భాబుసందు

నిమరించుచున్నదా నీచరిత్రంబు?

అభ్యంతర హిమాచలాంతర కలక

గంధీర గహ్వ రాగాధ శూన్యమున

మాటుమోనెడునె నీమహనీయ వాణి?

ఓ యాదికవిరాజ, యోదివ్యవాగ్ధి,

యెన్ని యెల్లనుబూండ్లు నేగెనోకాని,

మున్ను హిమాలయ మోహనాటవుల

నీవుమీరిన కావ్య నిర్ణద్రవీణ

నేటికి వినఁబడు నిఖిలదేశముల!

భావ కిరణాబులు పడుగుపేకలుగ

నీ వల్లిసట్టి రమణీయదృశ్యంబు
 బంగారుస్వప్నంబు పరిజలనెల్లపుడు
 నానంద రసవార్ధియందుఁ దేలించు.
 నీచేయి సోకిన నిమిషంబునందె
 బాకమన్నైన మాపముఁదాల్చి నిలుచు!
 ఈ యింద్రజాలంబు నేడ నేర్చితివి?
 యీశేల్పనైపుణి యెట్లు లలవడియె?
 ప్రకృతిభాండారాపు ద్వారంబు దెఱచి
 గుప్తరత్నంబులఁ గొల్లగొట్టితివి!
 ఆకాశమునఁగల యన్నితారకలు
 కడలి గర్భమునందఁ గల జీవమణులు
 సరిఁజూఁగలేదు నీ సాభాగ్యమునకు!
 భౌననాదిధిఁ బూల పడవ నడిపించి,
 ముత్యాలఁజూల్చి మునిఁగి యడుగంటి,
 పలురంగు మణులను నలలీడ్చి తెచ్చి,
 నన్యమా కాన్యమండన మొనొనర్చి
 విశ్వసాహిత్యంబు వెలిఁగించినావు!
 కవితా నభో రవీ, కవితాచంద్రులెల్ల
 నీకాంతిపూరంబు నిండారఁ ద్రావి
 తను కళ పెంపొంద దైవాలుమాన్త్రు.
 నీ మనోవల్లకీ నిసదంబుఁ గాంచ

సాధ్యంబుగామి నాశారద వీణ
 నేమూలవై చెనో యెఱుంగరాదు.
 నీసృష్టికరుగుగా నిలిచి నిట్టూర్చి
 తమ్మిచూలియునైనఁ దలనాప వలయు.
 పుట్టించితివి పో యపూర్వమూర్తులను
 హైందవ సామాజి కాదర్శములను;
 రామాయణము నీకు రమణీయ భావ
 నండన వనిఁ బాటు సవ్యనిర్ణయము;
 హైందవసంఘ మీ యమృతపుష్పకాండఁ
 దరతరంబులనుండి తమిదీతి నాని
 నవజీవనపు శక్తి, నవధర్మరక్తిఁ
 గాంచి తాకికయాత్ర గడిపెడి నహహా!
 జాతీయకవి, నమస్కారశతంబు
 లర్పించి నీచరణాబ్జ రేణువులఁ
 గిలఁదాల్చితినిఁ; జన్మ తారకా భరిత
 నీల గగనముక్తంద నిలుచున్నయపుడు
 మనుజుని యల్పత మహోద్దోమసముల
 నీ ప్రతిభావాహినికి ముందునిల్చి
 నా కవిగర్వంబు, నాభావశక్తి
 దుమ్ముదుమారమై పూలిపోయెడిని.

క వి : స న్నా యి సి

[అస్తమయము: సముద్రతీరము. ఒక సన్నా యి సి యింద్రధనువు కంఠులు
గల గుడ్డలను నోడిరిండ్ల నేర్పినది, సముద్రతీరములు సాదముల నభిషేకించి
నల్లు తీరమునఁగూర్చుండి, గుడ్డపడవలను దేలించుచుండును. ఇంతలో నొక
విద్యపురుషుఁడు వేణువును మ్రోయించుచు నాకసమునుండి యచ్చోటికి
దిగును.]

స న్నా యి సి
(స్వగతము)

సాంధ్యవర్ణాంతర జలధరమాత

యనఁగ నెవ్వొకతఁ డొబరమునుండి
తీరనైకతమున దిగుచున్నవాఁడు!

(ప్రకాశము)

ఎవ్వొకవోయి, నీ వివేకాయందు
నెక్కలుపుట్టి చరించెడు నిద్ర
జాలపు మురళినై స్వర్గంబునుండి
యవతరించెదవు మానవలోకమునకు?

క వి

సన్నా యితిలక, నే న్విష్ణుపురవాసి
తేల్చినిగాని, — నీచేష్టలు గాంచ
నుబుడచుకకు నచ్చి యువధి వీచికల
గుడ్డ పడవలుతేల్చి మ్రుంగంగ నవియుఁ
గన్నీరు నించినగతిఁ గానిపించు.

స న్నామ సి

స్వప్న పురవాసి, నే చాలరిభాగిఁ
 గడలిమధ్యంబునఁ బడవ నడిపించి
 మంచిముత్యంబుల మణుల గడింపఁ
 బలుమాఱు వలచీడ్వ వత్తునేగాని,
 చటుల యుంఁగూవాత సొక్షుబ్ధ వార్ధి
 కల్లోలములఁజక్కి కడగానలేక
 పడవ తుత్తునియలై పగులునో యంచు
 నూహించి, భయపడి యొక్కకు న్నెట్టి,
 శూన్యభానంబున శుక్తిపోతములఁ
 దీర వీచులయంచుఁ దేలించుకొనుచుఁ
 గాలంబుఁ గడవెడఁ గపటసంతృప్తి.
 బౌ గాని, నీవేమి యాచరించెదవు?
 వేణువాదనమె నీవృత్తియా యేమి?

క వి

అంబర చరులైన యధ్వగుల కొఱకు
 విశ్వంబునంగల వివిధ నక్షత్ర
 గణముల నొండొంటిఁ గలుప రత్నాల
 వింటి వంతెనలు కల్పిత రమ్యముగఁ;
 గడలిద్రచ్చిన గాఢకావ్యంబు లల్లి

యన్న తనీచుల యన్నోషలెల్ల
నిశ్శబ్ద రజనీ వినీలగర్భమున
శ్రౌష్యచూ యప్పురస్సంగీత మటుల
నొనరింప వేణువు నూదుచుండెడిను.

సన్న్యాసి

ఓమంత్రకాండ, నీవేమేమొ నుడివి
మోసగించెనువు సమ్మోహంబుగొలిపి.
ఒకచేత సమృత మింకొకచేత విషము
నాను మాను మటంచు నందియిచ్చెదవు!

కవి

అదియె చిదనరహస్యంబు సన్న్యాసి,
చేయకీపులు కెందుఁ జేరియే యుండు,
నొకటి యుండినచోట నుండు రెండవది.
పడవ క్షేలునటంచు భయపడెదవేని
జలధి మన్నెడు కోర్కెఁ దలపోయఁబోకు.
అలల రాపిళ్ళకు నాగలేవేని
ముత్యాలపై నాస పుట్టంగనేల?
పన్నీరుపువ్వును బడయ నెంచినను
ముల్లు దాఁకునటంచు నల్లాటమేమి?
నీ నీడ నెడఁబొయు నిఖిల యత్నములు
వ్యర్థమౌనని వేఱ వచియింప వలెన?

స న్నా య సీ

అట్టె న నోశిల్చి, యల్లవిగొ గనుము!
 భగ్నమై పడియున్న పడనచెక్కలను
 యగ్రాతకు యోగ్యమానముల బోడించి
 తెరచాపలు గట్టి బెడ్ల నుడిమ్ము.

9-6-1922

మాతృమందిరము.

[మాతృమందిర సంకల్పన తత్పరులైన కొందఱు గూత్రికులు, కొందఱ
వెత్తమున వొకవాఁడొకేముగడవి, ప్రాప్తపాద పునఁ పేల్కొందురు. కను
మాతృమందిరమున వారికి మాతృమందిరము కనుపట్టును.]

మొదటి యాత్రికుఁడు

అవసీధరంబుపై ననిల వోలికల

నల్లనల్లన నూగు సంబుదార్భకులు

బంగారుకలలలోఁ బడి చిక్కుకొనిరి.

మందుముఁజైపుఁ దెరలు చించి తొలఁగించి

పడకింటి కిట్టికీని నాగుగాఁ దెరచి

నవ వగూతలకంబు నాఁ దొంగిచూచు

దిన రమాచంద్రుని గూర్పు లీరంబు నంచు.

రెండవ యాత్రికుఁడు

విరిసెడి క్రొంబూల వింత నెత్తావి,

చుట్టచుట్టల నున్న సొగసైన గిరులు,

కర్ణదేహంబైన ఖగిపాళి సుతము,

అనంగదనకమై యలరు నిచ్చోట!

మూడవ యాత్రికుఁడు

మాతృమందిరమున మంగళధ్వనులు,
బాగాదు గంటలు పలికించు రవము,
శంఖ నినాదంబు, సామగానంబు
నాలకింపుఁడు! కాలహరణంబు తగదు.

నాల్గవ యాత్రికుఁడు

అనులసౌరభ మీను నగరు ధూహంబు
కర్పూరఖండంబు గనిపించు త్యాగ
మాత్మగో వెలిగించు నమ్మతకీకంబు!

ఐదవ యాత్రికుఁడు

అల్లదే! సోదర యాత్రికులార,
పర్వతశిఖరంబుపై మాతృమంది
రంబు సూర్యాశుల రమణీయమగుచు
మణిమయ మకుటంబు మాదిరి దోచు;
పూజసల్పఁగ ఫల పుష్ప చహూంబు
దోసిళ్ళఁ గొనివచ్చి త్రోవకట్టినము.
మందిర మార్గంబు మహితవృక్షముల
నీడలఁ జల్లగా నిడుదించుచుండు.

పలువన్నెమణులను బణచిన పోల్కి
 రాలిన పువ్వుల రాజులు నేల
 సూర్యతాపంబున సుకక-క మున్న
 మాతృసాన్నిధ్యంబు మనము చేరుదము.

ఆ కా శ వా గీ

నిలుచోయి, నిలుచోయి, నిశ్చితులార,
 సత్యమెఱుంగు బాల్య చాపల్యమునను;
 సరణి యెల్లను బుష్పసంకీర్ణ మనుచు
 జల్లనీడలఁ బోవు సమతలా బనుచు
 భావించెదరుగాని పరిచితలేమి,
 నిదియె యాత్మకులఁ బఠ్యించు పథము!
 మెఱసెడి నదియెల్ల మేలిమిగాదా,
 బాహ్యచిహ్నంబుల భక్తుఁడు గాఁడు;
 ఎడఁజెందకు యాత్ర కేఁగుచెంచెదరు
 విజయ మొందెడివాఁడు వేయింటి కొకఁడు,
 అధిమ లోహములెల్ల నగ్నిపుఁగొన
 నంతరించును నొక్క యపరాజ దకిక.
 దుర్బలచిత్తులు, దుష్ట చేష్టితులు,
 కార్యశూన్యులు, మోసగాఢును, జడులు
 మార్గమధ్యమునుండి మరలెదరు గాని,

తిలకింపలేదు ముదిర పుణ్యభూమి.
 ధర్మశాసనముల పాదస్పర్శవేళిత
 ననుదిన పాదసంబైన నీ పథము!
 ఆత్మసమర్పకులైన వీరవసుల
 యస్థులచేఁ బూజయైనదీ పథము!
 త్యాగవ్రతుల శోణిత ప్రవాహమునఁ
 గడుగంగఁబడిన దీ కఠినపుఁ బథము!
 దీని తత్త్వమును చెలిసికోలేక
 యాటపట్టని యెంచి యరుదెంచినారె?
 భోగలాబసులార, పొందు మీపురికి.

[ఇంతలో దారిప్రక్కనఁ బడియున్న యొక పురుష యాత్రికులను
 జూచి, కలకలనవ్వి, యటులఁ జెప్పసాగును:]

పు ను క

ఏండ్లు పూండ్లాయె మేమిచ్చోట నొరగి,
 దుమ్ము దుమారంబు తొట్టల నిండి
 పుట్టగొడుగులు పచ్చపూరియు మొలిచె;
 మాయెమ్మ లెచ్చోట మట్టికోఁ జివుకు
 నచ్చోటఁ దీవియ లల్లి పుష్పించు;
 ఆ సుమ మకరంద మానిన నరుడు
 పరమ విజ్ఞానియె పరిభవితైడిని.

జననమొందిన యష్టే చావు నిశ్చితము,
 మాతృదేవీ బలిమాటప మందు
 యజ్ఞ పశువుగ నిల్చు సంతతిభాగ్య
 మెవనికి సిద్ధించు నిందటిలోన,
 నా మహాపురుషుని యజకాలి దున్ను
 పృజల కరణ బెక్కి భవ్యాబుసేయు;
 ఆతని కన్నల యం దుద్భవించు
 శామ్య పాపము దేవభాదారములను
 వెలచేని ముత్యము వీధమున నుడు.
 ఆ యశస్వి దేవి నామా పురపంక్తి
 యశ్శలో శేషుమై యలగాదుచుడు;
 ఆ కీరు క్రొన్నెత్తు రన్నికీర్తులను
 విజయాకములు వ్రాసి వ్రేలాడగట్టు.
 యాద్రుమలార, మీయందటిలోన
 నట్టి శేరుండున్న నడుగు పెట్టుండు.

[అంతకు కొంతమొక మొకను చూచుకొని దిగాజవడుచును; కొం
 దలు తలకొక్క చాకిప్పుచును; మఱి కొంతలు నేమధారులు నోట దడిలేక
 వెనుకంజవేయుచును; ఇంక నొకవలు దుర్బలహృదయులు అందఱకన్న మున్నం
 దుగ వెనుకకు పోలుటకు యత్నించి గిరిసానువునుండి కూలరాదుచును. కాని,
 యొక్క యువకుడు మాత్రము, సజల నయనుండును, పులికిత శరీరుండును,
 పుష్పాంజలి బిడ్డండునై నిలుచుండి పువక కిల్లు విచ్చించును:]

కడపటి యాత్రికుడు

అటపట్టగు నాకు నఖిల విశ్వంబు,
 విశ్రామభూములై వెలయు గ్రహంబు,
 లంగంబు చెందుగా నాటాడుచుందు!
 విత్తు నశింపంగ వెలునడుఁ జెట్టు;
 వత్తి కాలకయున్న వఱలునే కాంతి?
 యభ్యుదయ హేతునై యలరుఁ ద్యాగంబు;
 అట్టిత్యాగము నాకు నాదర్శకంబు!
 బాధలే నా కాప్త బంధువర్గంబు;
 బీదతనంబె నాప్రియమైన హక్కు;
 లోకహితంబు నాలోచించు పనియె
 కఠినంపు విధి; నైవఘటితంబు నదియు.
 స్వాతంత్ర్య రథ మెక్కి సంసిద్ధుఁడనుగ
 మునుకొంటి; గుఱ్ఱాలఁ బూనింతు నిపుడె.
 విజయాపజయములు విధిమూలకములు;
 యత్నంబె మనచేత నైన కార్యంబు.
 మాతృపాదంబులం బడు భాగ్యమున్న
 గిరులైన నన్నడ్డగింపఁ దరంబె?
 మార్గ మధ్యంబున మడసితి నేని
 మీవలె నెమ్ములు మేదిని నైచి

నక్షత్రములలోన నటించుచు చుండు.

పు ను క

ఓయి కుమార, నీయుత్త మాశయము
వెలిపుచ్చితివి త్యాగవీరుండ వీవు!
మాతృమందిర బలిమంటప నేది
నాత్మకర్పూరంబు నంటింప వోయి.

ఆ కా శ వా ణి

పూజారి వాఁడుగో! పువ్వులెత్తులను
దెచ్చి ద్వారముకడఁ దిలకించు వాఁడు.
కాల మమూల్యంబు కదలు కుమార,
కాలిగుర్తు లనంతకాల సికతములఁ
బూర్వవీరుల పోల్కి ముద్రించి పొమ్ము!

5-10-1922

హృదయాభిలాష.

శ్రీగోపపాల, యాశ్రితభక్త జాల,
దివ్య వేదవిద్యోది, దీన శరణ్య,
సలినాక్ష, నాజీవనంపుఁ బాత్రమున
నీ గానసారంబు నింజీపుమయ్య.
ఆనందమున నంతు నంగంబుగరఁగి
గీతారస స్రుతి తీర్తి ననంత
కాలసాగరమునఁ గలసి పోయెదను.
విశ్వ కావ్య కవీశ, వేదాంతవేద్య,
విజ్ఞాన మయమైన విస్ఫులింగమున
నంతింపు నాహృదయంపుఁ గప్పురము.
నిరతంబు నీపాద నీరేజిపీఠి
నెత్తావిఁ జల్లుచు నేను వెల్గెదను.
ఓ జగజ్జ్యోతి, నీ యుజ్జ్వలశోభ
నా మనో నేత్రంబునకుఁ గోపనిమ్ము,
కన్నులఁ బ్రమదాశ్రు కణములు దొరఁగి
పూజకుఁ బువ్వులై పొసరునో దేవ!

7-10-1922

భవిష్యద్దర్శనము.

సంజెముత్తైదువ, సరిగవలిచంబు
వరివెన్ను పాపలు పట్టిలాగంగ
వాత్సల్యమునఁ బైకి వంగెనో యనఁగఁ
జెగావి నిగ్గులు చేలపై నలమె.
ఈ రామాయక మీక్షించి యింటఁ
గాలునిలువక యూరి కిడపటనున్న
పోలమున విహరింపఁ బోతి నొంటరిగ.
తిన్నటిన్నగ వీచు తెమ్మెకల వలన
వెచ్చులు బంగారు వీచులై కేగె!
కాంతియు గానంబుఁ గలసి యచూహ్య
మగు నిద్రయవిషయమై కానిపించె.
అచ్చోట నానంద మచభవించుచును
నొక్కింత కూర్చుండియుంటి నిశ్చలత.
అంతలోఁ గెంజాయ లంతరింపంగఁ
గప్పెచు బ్రహ్మ నక్షత్ర సూచిత
కోమల తీమి రావగంగ నాంబరము;
గాలి వీచుటమానె, గడల వాకులును;
అమ్మ పేరెడనాడి యలసి కనుమోడ్చు
పసికూనలకుఁ సహోదర మధ్యమందు

నిశ్చలశాంతిమై నిమరించు నలలు;
 గాంభీర్యమును దాల్చె గగనతలంబు;
 సగము జాగ్రదవస్థ సగము స్వప్నమున
 భావించుచును గట్టుపైన గూర్చుంటి.
 సత్యమో, భ్రాంతియో, స్వప్నంబోగాని,
 యింద్రజాలము వోలె నెదుటఁగన్పట్టె.
 అది సత్యమైయున్న నాశ్చర్యకరము!
 అది కలయేయైన నానందమయము!

* * *

మావితోటను బర్ణమంటపమందు
 జనరంజకంబైన సభ యొందు జరిగె.
 మొగలిచేకులు తమ్మి పూదోరణంబు
 లాదంబు నెత్తావి నర్పించుచుండె.
 రారాజు కొంబచ్చతా గద్దె డిగ్గి
 యందఱితోఁగూట యవనిఁ గూర్చుండె;
 బనిపాటు లేనట్టి బంటుఁసిపాయి
 త్రుప్పుపట్టినకత్తి తొంటిపై రాయఁ
 దనపూర్వ జయములఁ దలపోయుచుండె;
 బురదచిట్టలు పడ్డ పుట్టములఁ గాపు
 నర్తించె నృపపరివారంబుఁ గలసి;
 కూలినాలి యొనర్చి కుడుచు నిరుపేద

యజమాని సరిబంతి నాసీనుడయ్యె.
 సకల మానవజాతి సంతతులు కుల
 వర్ణభేదంబులఁ బాటింపఁ బోక
 యొక్క-కడుపునఁ బుట్టి యొకచన్నఁబాలు
 ద్రావినదీతి సాదర్యంబు గలిగి
 యన్యోన్య సాహాయ్య మర్థించువారు.
 స్ఫటికపాత్రంబున శాంత్యాసవంబు
 ధర్మదేవత తెచ్చి తనిపె నందఱిని;
 ఏక కుటుంబమై యీప్రపంచంబు
 స్వర్గంబు భూమిపై స్థాపింపఁ బడియె.
 అభ్యుదయశుభ్ర లన్నిమూలలను
 నననవోజ్వల జీవనంపు దీపముల
 వెలిగించుచుండె; నీ విశ్వమంతయును
 మానవకళ్యాణ మందిరం బయ్యె.
 అంతలో తాకిక యాధార్థ్యములను
 భావంబు వ్రాలెను బక్షివిధాన;
 బొగ్గుకంబము లట్లు పొడకట్టుచుండె;
 దత్ప్రీతిముల నున్న తాళవృక్షములు!
 చిమ్మచీకటి నొంటిఁ జిక్కుకొనియుంటి.

7-10-1922

స మ ర తృ ష్ణ

సంగరత్పక్షజే స్వాంతంబు రగులఁ
బటు దురాశావేశ పారవశ్యమున
నధికారదాసులై యననిఁ బీడించు
మనుజు సంతతులార, కనికరములేక
బలహీన జాతులఁ బట్టించిపెదరు.
దేహంబు నలుపై నఁ దెలుపు శనుపైఁ
నాత్మబాధులుగాఁ జె యఖిలజనంబు?
కామంబు, కోపంబు, గర్వంబు, జాతి,
దేశంబు, భావమునఁ జెరలు చిహంగ
సర్వినామాశ్రయై చను మానవత్వ
మొక్క-తీగునఁ గాకయున్న వేర్వేరు?
మానవరక్త సంభార విక్రయము
గావించు నరైఁగు ఘాతుకులార,
విజయ మనిరాపాన వీలచిత్తమున
నేల పానమునాఁ నేను మహాత్ము
మహిమొకమాఱు కర్మాగారపంక్తి
చిమినీలవైకోశ్చి సిలువ వేసెదరు?

నిస్సహాయయు, దాగ్య నిగళబద్ధయును
 నగు సమాయికజాతి యస్థిపునాదిఁ
 గనకమందిరములఁ గట్టించున్నారె?
 యూలపోయెడినారి యుడుకు నిట్టూర్పు
 విసరదే మీచితి వేడిమంటలను?
 సొంత యక్కఱకన్న నెంతో యెక్కుడుగ
 నస్తుల నిర్మించి వాని నెలపుచ్చ
 జనసాగుముల బానిసలుగఁ జేయుదురె?
 ఇట్టి యన్యాయ్య మింకెంతకాలంబు
 అవును గాదనకుండ రవులుకొనఁ గలదు?
 విశ్వర్యనాతుల యటచేతి ఫలము,
 కష్టజీవుల పాలి కంఠపాశంబు,
 ఓ నాగరకత, నీయున్నతాదర్శ
 మిదియె యైయుండిన నింకఁ జాలాల్చులు!
 మానవ హృదయమ్ము మంటవెట్టుకుము.
 చీకట్లువెనుగాలిఁ జిమ్ముఁజెక్కలను
 భూమిపై పైఁగప్పి పొదుగంగఁబోకు
 కాలకూట జ్వాల గ్రోకు సర్పముల
 వాణిజ్య దేవతా, వాయుసామాజ్య
 మందుఁ జరించు మాయల మంత్రకర్తై,
 అతిమరాళా తృషఁ జిత్రతులూ జనుల

బంగారు పావలకుఁ బట్టి బంధించి
 కొండలం గానలఁ గోనల గుచాల
 మింటను మంటను వెటఁ జేతాడ
 నీడ్చికోఁ బోయెద వేమి నీ మహిమ?
 నీపాదచిహ్నాల రాపాడి వచ్చు
 సంగర పశుశక్తి చచ్చి చావకయ
 యాత్మకృతాపరా ధాంకమై నిలిచి
 బహుళ పశ్చాత్తప్త బాష్పపూరములఁ
 దన మనోవికృతుల దాహంబుఁ దీర్చు.
 శాంతి నానాజాతి సమితి చేకూర్చు
 జాలునే చిత్తముల సలసలం గాగ్గు
 పాపాణ రసములు పైకిఁ బొంగంగ?
 సమర పరాజిత శత్రువర్గముల
 కొల్ల ద్రవ్యము పంచుకొనువేడ్కఁ బెద్ద
 భాగంబులకుఁ బోవు 'పరమ సౌహార్ద
 చక్రవర్తుల' కేల శాంతిపీడనము?
 ఖండాంతరంబుల కపటనాటకమ,
 కాలమెప్పుట్టికైనఁ గనికరము లేక
 నీముసుంగును తీల్చి నిజమూర్తిఁ జూపు.
 భావి సంగర ముష్టిఁ బట్టుపడనీక
 జగతినిఁ గాపాడ సకలదేశముల

కవిమహాశయు నిక్క కట్టుగావలయు.
 ఇదియె నాస్వప్నంబు; నిదియె నాయాశ.
 కలయు నిక్కంబగు కాలంబురాజె?
 ఓ కవివరులార, యో జగదేక
 శాంతి దాయకులార, సర్వజనీన
 సేవా సమాస క్త చిత్రాంబులార,
 అల్లడే! దర్శించుఁ దవతరించెడిని
 ఆధ్యాత్మిక యుగంబు! నానాండమఖము!
 జ్ఞానసహోమాగ్ని మీ కరదీపికలను
 వెలిగించి, పాదాలు వినువీధి నెగుర
 నఖిల మానవ హృదయధ్వంసి కీట
 కములకుఁ దల్లియౌ కటిక దురాశ
 సమయూప సంగ్రామ సన్నద్ధులగుఁడు
 నిధృత శాంత కుటీర నీడములనుండి
 కవిహోరిలములార, గగనంబు గనుఁడు.
 ఎంతవిశాలమై యెంత గాంధీర్వ
 రామణీయకముల రాజ్యలునడియె!
 లేలెందు తఱి యిదే లెందు సఖులార!

25-10-1922

* మేలుకొలుపు.

మేలుకో భారతకుమారా,
మేలుకోరా తరుణధీరా,
మేలుకో!

కష్టనిర్భర దాస్యమట్టులఁ
గాఱుచీకటి సడలిపోయెను,
భావి ప్రకృష్టమును జాటఁగ
వాఁడుగో! శుక్రుఁడు రహించెను,
మేలుకో!

మంగళ ధ్వనులటుల పక్షులు
మంజులా లాపములు సల్పెను,
మాతృభూమి జమాంకమై రవి
మండలం బుదయించె దూర్పున,
మేలుకో!

మేలుకో భారతకుమారా,
మేలుకోరా తరుణధీరా,
మేలుకో!

20-10-1922

వానకాలపువరిచేలు.

క్రొక్కలు మబ్బులు గుంపులుగూడి
యాకసంబునఁ దేలు నట్టి తరుణమునఁ
బసినాఁటి యానంద రసము పొంగంగఁ
బలుమాఱుఁ గాంచితిఁ బచ్చవరిచేలు!
వానమునైనరాల నల మునుఁగుఁ దాల్చి
దినలక్ష్మి కోమల దీధితులు చిల్కె;
జల్లులం దడిసిన సస్యపుంజంబు
దుమ్ము కప్పదొఱిగి తొలకాజెఁ గాంతి;
గాలిలోఁ దడిపచ్చికల తావి విరిసె.
పొగవన్నె మబ్బుపై నెగిరెడి కొంగ
బారు భౌతికరూప బంధంబు లెడపి
పుణ్యలోకముఁ జేరు ముక్తాశ్మ మాల
యన భావవీధిఁ దోఁచెను విచిత్రముగ.
వానచిన్కులు సేయు గానంబు నేడు
అఖిల లీలామనోహరమైన బాల్య
కాలపు స్వప్నంబుఁ గనులఁగట్టిమ;
నింద్రహాలమురీతి నిగుకొత్తఁ జేసె
నెన్నఁదో మఱచిన పిన్నతనపుఁ
బొరపొచ్చెములు లేని బుద్ధికోరికల.

1-11-1922

హ తా శ.

అర్ధరాత్రపువేళ, నంబరకీఠిఁ

దారలు వికసించు తరుణాబునందు,

స్వర్ణమయంబైన స్వప్నమోహమున

మానవలోకంబు మగ్నమైనపుడు,

ఒంటిగావచ్చి నా యుటజంబు కడకుఁ

దలుపుఁ దట్టుమటంచుఁ జెలికిఁ బిప్పితిని;

‘అల్లువో’ యని తలయాడించె సకియు.

రెండుజాములు దాఁటె రెండేండ్ల పగిది,

వేచియుంటిని—మది విసిగి వేసారె;

నింకైన నరుదేర దేమి కారణము?

రమణి దగ్గిఱలేని రాత్తులయందుఁ

గడతెంపఁ గారాని కాలభారంబు

సీసంపుకొలుసునాఁ జిత్తాంతరమున

వేలెడి నిసి!—యెట్లు వేగింతు నిశను?

ఇంక మాకుఁ బరస్పరక్షణ పోప్తి

గలుగుట నిజమేని, కన్నీటిబొట్లు

మాలను రచించిచి మాయలమారి

చేడియ కర్పించి శిక్షగావింతు.

నా యవివేకంబు నామఁ దోఁపింప
 నమఁబడు చూర్పున నావిర్భవించెఁ;
 బాలఁతి రానూవచ్చెఁ బోవనుంబోయె!
 పచ్చి లత్తుకపూతఁ జైదలి యడుగు
 ముద్రిలు వాకిటి ముంగలం దనరె!
 సకయ మేలిముసుగు సందడి వినియుఁ
 బనన కంపిత పల్లరవ మనుకొంటిఁ;
 బ్రేయసి చేతి దీపిక కాంతిఁ గాంచి
 యమలతారాశోభ యని భ్రాంతిపడితి;
 నెంత మున్నుఁడనెతి! నెంత సొరపడితి!
 అభిశక్త జీవనుండైన నేనెడ?
 సకయ కంఠాశ్లేష సౌఖ్యమనియెడ?

3-11-1922

తైశవ స్మృతి.

తైశవ స్మృతి! యిహ స్వర్గానుభూతి!

వానమబ్బులపై సవారిచేయుచును
 వర్షాగమంబున వచ్చితే నీవు!
 నవసెడి మనచిన్ననాటి నేస్తముల
 వానచినుకులు సల్పు గానములగుండఁ
 జెవిలోన గుసగుస చెప్పుచున్నావె?
 అల్లిబిల్లులు దిరుగ, నాటలాడంగ,
 వాఁగులై వీధులఁ బ్రవహించునీటఁ
 గాళ్ళడ్డముగఁజెట్టి కట్టలుగట్టఁ
 బ్రతి వానకాలంబు బాల్యంబుఁదాల్చు
 నుల్ల మెవ్వేళ నువ్విఱ్ఱారు చుండు.
 ఉల్లాసమున నాడు నోమబ్బులార,
 జ్ఞప్తిలేదా మీకు నాముద్దుమొగము?—
 మటుమాయలెఱుంగని మందహాసములఁ
 జుండు సుకుమారంపుఁ జిన్నారి మొగము!
 భావింపలేరె నా పసినాటి కనుల?—
 ఆశ్చర్య మిళిత దివ్యానందమునను

మిమ్ముఁ గన్నట్టి యాకమ్మని కనుల!
 మఱవరు గద నామ చిటుకేలుగవను?—
 పొద్దు నిద్దులు పైడి పూత పూయంగ
 సరిగవేటు విధాన మెఱయు మీయంచు
 జాలరు బడయు కోసము చాపి చాపి
 పలువగాలు వేసటపడిన కేల్గవను!
 అట్టి శైశవ మిప్పుడలరునే నాకు?
 బాల్యంబు గడచె; యౌవన మంకురించె;
 నిరువది యాశేండ్లు జరిగె నిప్పటికి.
 అంబరచరులార, యంబుదములార,
 యే దానధర్మంబు లే జపతపముఁ
 బూర్వజన్మంబునఁ బొనరించి నారా!
 యిట్టి నిర్మలవృత్తి, యిట్టి జీవనము,
 నెడలేని శైశవం బీపుట్టు వందుఁ
 బడిసినారలు మీరు పావనాత్మకులు!
 కాల హలంబు నా కనుబొమలపైన
 నడచాళులు మన్నె; నైన మీరేమొ
 పసినాటి చిన్నారి ప్రాయంబు విడక
 యనుచిర నవ్యులై యలరుచుండెదరు!
 మిన్నునఁ జరియించు మిమ్ముఁ గన్నపుడు

నా వయస్సు గియస్సు భావింపఁ బోక,
 వానచిన్కుల నాడ వలతునేగాని,
 వరుల యాక్షిణ్యలకు భయపడి, యింట్లో
 బట్టి బంధించిన పగిది నుండెదను.

మే ఘ ము లు

ఓ మిత్రమా, విధి కుమ్మలింపకుము
 ఇంట నీవుండిన నేమి, నీయెడఁద
 పిన్నటవలె మామ విగి కొఁగింత
 స్పర్శా సుఖమును బడయుటలేదె?
 కాల చౌర్యమును కాయమును దక్క
 నీహృదయం బంటనే యంట లేదు;
 ఓయి భాగ్యసఖుండ, పోయివచ్చెదమా,
 మఱిల నేడాదికి మనకు దగ్గనము.

3-11-1922

అ భి సా ర క .

మల్లెపూవుల దండ లల్లు నుకుమాకి,
పరవశంబై న భావంబున మఱచి
యేల పూతేకుల నిట్లు చిదివెదవు?
కడుమెత్తనై న నీ కన్నెమనంబు
నెవ్వఁడు హరియించె నీ నిశేధమున?
ఈ పూవుఁ బొదరింటి కేఁగెద నంచు
బాసచేసి ప్రియుండు మోసగించెడినా?
యటుగాక, నీ మృదులాంతరంగమును
వీడించువేదన వెలియూర్చ నొక్క
నిద్రన శాంతంబు నిభృతంబునైన
స్థలమునుగోరి యిచ్చటకు వచ్చితివా?
ప్రణయ దీపమువెల్లి బాట గాన్పించు
సర్వరాత్రమునందు సభిసరించితివా?
నీ యంద చందంబు, నీ నీతి గోటు,
నీ ముచ్చ మురిపెంబు, నీ విలాసంబు
నెంత వ్యర్థంబాయె నింతిరో నేఁడు!
చెమరించు నీమోము చిన్నెలయందుఁ
బ్రతిఫలించు నగాధ భావఘర్షణము!

భగ్నాశ నీ విటు పరితపింపంగ
 నెడలేక తొరగిన కడగంటిసేటఁ
 దడిసె నీవు రచించు దండ, పూఁబోఁడి.
 తనచేతఁ దలపోసి తలవంచు కొనఁగఁ
 బొద్దువొడుపున నీ పువ్వుల మాలఁ
 బ్రేమదూతి యనంగఁ బ్రియునకుఁ బంపి
 మంచికాలము రాక మది నెంచి కొనుము.

3-12-1922

గణిక.

దొరికోవల క్రేవఁ దరరారు గణిక,
యెంతమెత్తుదన! మెంతటి పోడి!
యెంతకొత్తందన మిగుకొత్త నీపు
మున్నగాఁ గురిసిన ముత్యాల జడికి
మారిపాల గుబురువై పెరుగుచున్నావె?
దైవసృష్టిని సీమఁ దావొందుగలదు;
నేనును నీవైన నెనయానియుందు.
ఏను నీవైతిన్ యెవరికిందెలియు
మున్నగతొచిన పుట్టుపులందు!
ఈవు నేనానావో యెవ రెఱుంగుదురు
రాఁబోవుజన్మాల రాకపోకలకు!
గుసగుస చెప్పెను, గునిసి యాడెదవు.
నీలోన వెలిగెను నిర్మలజ్యోతి
వెలెకొత్తఁ బోరాట వెట్టుచున్నదియె?
నీ యందచందంబు, నీ సతసంబు
నందుఁ బొగ్గొన నామ డెద ముప్పొగు!
పంచవన్నె ముసుంగు పలిపంబుక్రింద
నొకవేళ నిరువ్వుర మొకరమే యేమొ!

దీ ప ని ర్వాణ ము .

ఏదిక్కుఁ జూచిన నినుక యెడారి,
నిబిడాంధకారంబు, నిస్సీమ తలము!
జగతి గర్భజెల్ల వైతన్య రహిత
గంధీరశూన్యమై కనుపట్టచుండె.
ఒంటిగా నేనొక్క యొంటెపై నెక్కి
యీ బయలు తరింప నేగుచున్నాఁడ.
లేయిఁ గాంధునకు దారిని జూపుచుక్క
లాకసంబున నెందు నగపడవేము!
ఒంటెపదముల చప్పు నొకటియు, గాలి
నిటూర్పు సడిదప్పు నిశ్శబ్దవీధి
వేఱు సందడి యొందు నీనులఁ బడను.
హృదయగౌరవల్యాలు నదలించి నూత
నోత్సాహముం గొల్పు నొక్క కోకిలయు
నమృత తుల్యంబైన యానందగీతిఁ
బాడ దక్కట! నాను పాప మేమిది?
షలుమాఱు వాచేతి బంగారుదివ్వె
నెలిగింతుఁ గాని, కంపిలి యా నిమేష

మందె పయ్యర నీచి యాచిపోయెడిని!
 వెలిగించి వెలిగించి విసిగి వేసారి,
 పెను దుపాను కరిళ్ళ గునిసి త్రుళ్ళింత
 లాడు చుక్కానిలేనట్టి పోతంబు
 తీరున, విధి యీడ్చు తెఱఱగులనెల్ల
 ధూళి బ్రుంగుచు నేడు ద్రొక్కుచున్నాడ.

3-12-1922

వీణాప్రియ.

తంతులుడెగిర నా ధ్యానవిజంచి

విశ్వమోహనగీతి వెలికూర్పు నీదు

వీణ తంతులువేసి బిగియించి మర్మ

నీరవ మూర్ఛన నెఱపించు శ్రుతికి

మేళగించి, రహస్య కేగృహంబు

నకుఁ బంపుడని ప్రేమ నాప్రాణపతికిఁ

జెప్పిపంపితి దూతిచే నొకనాఁడు.

ఎన్నియో దినములు నేండ్లును గూండ్లు

గలసిపోయె ననంత కాలశూన్యమున!

హృదియేనుండేమొ నా వదఃనబుఁ గనఁడు,

వీణయు• బంపఁడు, వినిపింపఁ జెట్టి

వార్తయునైన; నాపాపమెట్టిదియొ!

నా గానగర్వంబు, నా సోయగంబు,

నా భూషణప్రీతి, నా వచోగీతి,

నా యభిమానంబు, నా శౌరవంబు,

నాదు కలీనంబు, నా సిగ్గునెరము

లొలఁగి, మేలిమిసుగు వలిపంబుఁ దిగిచి

యంతఃపురము వీడి యలజక్షికోచ్చి
 బిచ్చకరై విధానఁ బృథ్వీ మెల్లెడల
 మమ్మునుమారంబు గ్రమ్మిన చీర
 ధరియించి త్రిమ్మరు తరుణంబునందు
 నా పాణినామందు, నామనోహరుడు
 వనకుటీరంబున నసియించి నన్ను
 'రమ్ము నాకోర్కెలరాణి! రమ్మిటకు
 నిపు డ్దగ్గవెతివి యీదివ్య వీణ
 సారంప రమ్ము నాసరస గూర్చుండి.'
 అని తియ్యగాఁబల్కి యానందబాష్ప
 ములు కన్నులఁ దొరంగ ముద్దాడె నన్ను.

5-12-1922

* నే వ .

మముగన్న భారతమాత మందిరమున

దివ్వెలై మన ముందామా,

పైడి

దివ్వెలై మన ముందామా.

పరమ పావని తల్లి పాదపూజల వాడు

పువ్వులై మన ముందామా,

పొన్న

పువ్వులై మన ముందామా.

భారతిదేవి విపంచిక రవళించు

తంత్తులై మన ముందామా,

దివ్య

తంత్తులై మన ముందామా.

జన్మభూమిశౌర్య సౌరభ్యములు చల్లు

గీతలై మన ముందామా,

భాన

గీతలై మన ముందామా.

కదనవీరులచేతి ఖడ్గ ధారలలోని

మెఱుపులై మన ముందామా,

కారు

మెఱుపులై మనముందామా.

16-2-1923

* ప్రచోధ శంఖము.

ఏల తెలియక సంశయించెదవు?

భారతకుమారా,

క్షీలుకడి వెరుకంజ వేసెదవు?

విన్నదసమున మోము వాల్చెదవు?

దాసోఽహ మంచును

జన్నతసమునఁ గేలుమోడ్చెదవు?

తెల్లచర్మము నీకు లేదనియో,

బలమైననాడులఁ

బెల్లునెత్తుగు పాఱలేదనియో!

భారతీయుఁడ ననెడి గర్వమునఁ

దలయెత్తి నిక్క-

తేజీచూడుము సకల లోకమును.

ఎంతకాలము స్వప్నసింహంబు

దడిపించు నిన్ను?

జీతసేయుము పోలఁగు మోహంబు.

ఏలనోయీ గద్గద స్వనము!

అక్రోశగానము

చాటుచాలిక విధుల యాచనము!

వీరపూజోత్సవపు సమయమునఁ

బూరింపలేమ్ము

ఘోరభీషణ విజయ శంఖమును!

ఏల తెలియక సంశయించెదవు?

భారతకుమారా,

డీలుపడి నెనుకంజ వేసెదవు?

10-8-1923

—

* ర జ ని .

నిర్మల నీల చభంబునఁ జుక్కలు
 నిండె సజీవ వికాసములన్;
 మర్మ విపంచిక నీరవ రజనీ
 మానివి మీఱెను మూర్ఛనలన్.
 ప్రాతఁ కుటీర లతా గ్రుమసౌధము
 లస్ఫుటతారా కాంతిన్,
 వితగఁ గరఁగెడిన్ యన ఛాయా
 క్రాంతములై కనుపట్టెన్.
 నిశ్చలశాంతిని నిఖిల జగతి సుఖ
 నిశ్వాసము వెడలించున్,
 నిశ్చల నిబిడ గణీరానందము
 నిండి పొరలె లోకమునన్;
 దైనిక కలకల మూర్ఛితభావము
 తారా శిశిర స్పర్శన్
 మానస గగనమునందు విహంగము
 మాదిరి నెగిరె బ్రబుద్ధంబై.
 గోకపైని ప్రదీపిక యట్టులఁ
 గూర్చుంటిని నే నొంటరిగన్

సారెను బాగ్రతస్విష్ణుము సామఁ బ్ర
 సక్తుడనై మఱిమేల్కొంచున్.

అహహ! నామది విశ్వముతోడ ల

యాన్వితమై నటియుంచున్,

అహహ! విశ్వము నా హృత్స్పృశ

నాసన రసమున లయమొందున్.

14-3-1923

* అభిసారిక.

గాలియడుగుల నెవరికోసరము

— ఓ మోహశీలా,

కదలివచ్చితి వీ నిశీఘ్రమున?

కాలియడలు ఘల్లు మనుననియె

ఓ వలపురాణీ,

కేలగైకొని మెల్లనడచెదవు!

పురుగు తుటుము తటాన కీచనుచు

అర గూర్కి గూఢులఁ

బయక, నెఱపున దెసలు గాంచెదవు

నిలిచి యేమని మాలకించెదవు?

నీ యడుగుసడికే

యరికిపడి 'యెవర' నుచు మఱలెదవు!

తెల్లనెన్నల నీ దుకూలంబు,

మైపూత నిగ్గులు

నెలియరావని యూహ సల్పెదవు!

నీవు నడచెడి బాటయెల్లెడల

వ్యాపించు గండపుఁ

దావు లెట్టుల గప్పిపుచ్చెదవు?

ఓ ముద్దరాలా,

నీ విహారము బయలు పఱచెదవు.

15-8-1923

* ఆ గంతు కి.

చాలు లజ్జా మధుర వినయము!

ఏల యవగుంఠనము వై చెదు

పూలద-డలు గట్టియుక్ మెడఁ

గీలుకొల్పక కేలఁ జదిపెదు

శోభినీ,

యప్పరగకామినీ!

సందెవేళలఁ బూలతేకులు

కింది కుదలఁగఁ గాంచి కాంచి మ

రందబిందులు కన్నఁ దమ్ములఁ

జందఁ బొగిలెదు పరికృతిచేష్టకు,

కామినీ,

సుందరగామినీ!

పలుకరించినఁ బలుకవేము!

పులుకుఁ బులుకునఁజూచి, చూపుల

వెలువరించెదు లలిత హృదయా

విల కఠోర వ్యసనభారము!

ఏలనే?

మానం బేలనే?

ఎప్పుడు మానవతపు ట:ద్వా
 సపు దినంబులు వచ్చుఁ గోమలి,
 యెప్పుడు విరియునొ మూకసందే
 శపు నివీన రహస్య భావము;

పోలునే,

చింతన చాలునే!

తేలివచ్చెడి కల విధంబునఁ
 గాలియడుగులు సందడింపక
 యేల వచ్చితి వీ నసంత వి
 నీల గగన చ్ఛాయ నొంటిగఁ?

బలుకవే,

భానముఁ దెలుపవే!

చీకటిలు బలమయ్యెఁ; జక్కల
 రాక పోకలనేల తలఁచెదు?
 నా కుటీరమునందు వెన్నెల
 సోకి తమము నశింప దీపము

పెట్టవే,

నామది ముట్టవే.

పిచ్చి వికారి.

మాయాకుమారి

దీయి మాగంచురా, దీయి విరాగి,
పాములు ప్రేలాడు పగిది జడివాన
కుమ్మరిల నెకలేక కూడపోతలుగ,
ఝుఝుగా మురుత్పక్ష చాలితాబగుచు,
బెనబడి చెల్లులఁ జెల్లగిలి కూలఁ,
గన్ను పొడిచిన యట్లు కాటుచీకట్లు
నలుగడ వ్యాపింపఁ, బలుమాఱు మెఱుఁగు
తీగల వెల్లునఁ దీవతర ఘోర
భాతికోస్తాత్త మర్వార కేలనము
కనులకు ప్రేగయి కనిపింప, నేమి
విచ్చుంబుఁ గోరి యీ వెఱగొల్పు రాత్రి
వచ్చితి మౌనగాఁ బిచ్చివికారి?

వికారి

ఓ మైండ్రిజాలిక మాయాకుమారి,
ప్రళయ తీగోద్యత ప్రకృతిసంగ్రామ

భూమి సింహాసనంబునఁ గొల్వదీరి
యచల ప్రదీపికయటు వెల్లు నిన్ను
నివ్వేళగాక నే నెవ్వేళఁ గండు?
నీ చేతిభిక్షుకై నిజలంబు విడచి
కాలవీధిని నొంకిఁ గడలివచ్చితిని.
నీ పాదములకడ నిలిచి వేడెదను;
నీ చేనె చిలునచ్చ నెఱిపి 'కొమ్మ' నుచు
విచ్చంబు పెట్టుము ప్రేమమై రమణి!

మాయాకుమారి

యేమి విచ్చూబోయి, యీ నిశీధమున?
ఉత్తచేతుల రాణి; నిత్తకే నీకు
నేమియ్యఁ గలను?

వికారి

ఇంకేమికావలయు?

నీ జడకట్టులో నిద్దుర వాడి
నలఁగిన చంపక దళముల మాల
విచ్చంబు పెట్టుమీ పిచ్చివికారి
సంతృప్తి నొందును; జాలించు మాత్ర.

20-3-1923.

* బాష్పదాతృము -

దీవనగంగా హరిత తటంబునఁ

జితా వటతరు మూలమునన్,

ఏల యధోముఖునై గడఁజెంచెద

వివిధి యానన నిశలన్?

అవనిగట్టన స్వప్న పురంబున

నవ్యయ నిర్వృతి వనులన్

ఝోలాఘోలన రతుఁడౌ స్రియునిఁ గ

డుంగడు భావన సల్పెదవో?

నీ నయఁగల్గి హృదీశుని చింతన

నిర్మల ధూపము పగిదిన్

గాతెడి నబలా, కేయు బవధులు

గందముఁ జిమ్ముచు నల్లడలన్.

ధావమాన శరదంబున శకలపు

తాత్యము నమ్మియు వేచెదవే?

చాలు నిరీక్షణ! చాలింకఁ జింతన!

చాలు రహస్య వియోగహతుల్!

జీవన సంధ్యా పరిణత గాష్ప స
చేతన నీరవ మాతికలన్

గాల పయోనిధిఁ బర్ణపుటంబులఁ
గనలింపుము ప్రియు కడిమన్.

హా! విధివశ్యతఁ జేరును రవ్వలి
యంబర చుంబి తటంబున్.

గాఁతపస్విని, యెపు జేవేళనొ
వల్లభుఁ హాసఁగును దర్శనమున్,
శ్రావణ నీరవ మాలిక లిరుప్పురి
శర్యాశోభికలై యూఁగన్.

22-3-1923

* అ ప్రి థి .

లెజచియుంచితిని జీవన మండరచ్ఛారంబుఁ
 దీర్ఘవాసీ, కొను మాతిశేయ సత్కారంబు!
 ఓ మాతిశా, ఓ నక్షత్ర మండల పథకా,
 యే యజ్ఞత సాగర శాంత తట తరువీధి,
 నే యానందనూల సమీరణ శిశిరచ్ఛాయ
 నేకాకిన్ద్ర తిరిగితివోయి, నిశాముఖవేళ?

ఏ యశోకీక మార్గ సమర్థిత కాంచనభూమి
 నీ జీర్ణ వస్త్రమిటు కావిరిపట్టె బికారి?
 ఏ నిగూఢ విహచీరాగము వింటివోగాని,
 ఏ చిన్మయానుభవ స్వప్నముఁ గంటివోగాని,
 యిటు విహరించెను ముక్తపథంబున నతిక్లి!

26-3-1923

* మోహనీ పృథ్వీ.

ఢిలిఢిలి తియ్యని రాగమురెత్తి చేసెను గానము నెలయేలు,
తళతళ వెన్నెల నిగ్గుల నలలు దాండవమాడెను మైమఱచి;
కలకల కోకిల రవములు రజనీ గాభీర్యమునకుఁ నోడ్పడియె;
జలజల దేహము పులకించి వ్రేలులు జాతెను వీణాతంత్రులను.

ఓరె! నా జీవన శుష్క యుగంబు

పాటెఁ గూలంకష పూర్ణముగ;

జాతెరా, పరలోక స్థితటుంబు

పూరసంఘర్షణ శీర్ణముగ!

పగిలెఁ గమండల పాత్రిక!

చిగిరించె సంసార వల్లిక!

తగదిక బైరాగి జీవిక!

జగమెల్ల నందనవాటిక!

27-8-1923

* తీవన ద్వేషి .

యా మి ని

విడకయ్య చిన్నవాడా,

కోడెప్రాయపు వన్నెకాడా,

యేగెదవు నడిరేయి వెలుపడి

వాగువట్టుల దారివంకకు?

ఏలరా?

యీ వింతనడవడి చాలురా!

అకసంబునఁ జుక్క-దివ్వెలు

చీకటులఁ గడు బలుచచేయఁగ

జీవలోకము చల్లనిద్దురఁ

గేవలము మైమఱచి తేలఁగఁ

దల్పమున్

విడి తిరుగఁ గారణమేమిరా?

కన్నుబొమ్మలు నంఁగి సొంతటి

చిన్నవోయిన చిన్నె లొలికెడి

నెట్టివేదన లెట్టిదీంతన

లిట్టితఱిఁజెలరేగ మదిలో?

దెల్పరా?

నా మెద నెత్తురు లొలెక్కరా.

జీవన ద్వేషి

ఓసి వలపుల రేయిసానీ,

ఓసి కల్వల సిరులరాణీ,

విసిగి వేసరి జీవబంధన

విసరమును దెగఁదెంప వచ్చితీఁ

గానవే,

జేనఁడు తలంబును జూపవే.

యా మి ని

ఓయి ప్రాయపు టందగాఁడా,

ఓయి ముద్దుల మురిపెగాఁడా

ఏల యంఁటెర చీడపుర్వు వి

శాలజీవన పుష్పదళముల?

మానరా,

యీ పిచ్చియత్నం బేలరా?

సరసి నేటను బ్రాణములు విడఁ

దకలుటయె నిజమేనిఁ జెప్పుమ—

నా హృదయం బంతకన్న న

గాధ, మందు మునింగి తాపము

వాపరా,

నీ విసుగువేసట లడఁగురా.

నేలపై నీ తనువుఁ బాపుట

చాల నిష్ప్రభేనిఁ జెప్పుమ—

నామ మెత్తని రొమ్ముతలగడ

నాదరంబున మోమునానిచి

తూఁగరా,

యెడలేని యూరట నొందరా.

జీవనము నురిత్రాట వీచుట

నీవు తలఁచెదవేనిఁ జెప్పుమ—

జడను నలఁగియుఁ గమ్మతావులఁ

గడలఁ జిమ్మెడు పూలదండను

నిత్తురా,

మరణాభిలాషము మానరా.

* ఆనంద సత్రము .

శ్రవసంత యావన రజని,

నీ-మృదు తారాకాంతి,

బార హీన గంభీర జలధి

వాయు తరంగాహతుల

మోగెరా నాకు హృదయ మురళి

మోహన గీతాగతుల!

ఆడెరా నా జీవనపాత్ర

నానంద ఫేనిల మదిర!

విరిసెరా నా భావమునందు

విశ్వజనీనానుభూతి!

ఆహ! ఈ మనోహర రాత్రి

నైతి ననంత స్పర్శి.

ఓరే, విరహ విహ్వలకామి,

ఓరె, దర్శన కుచేల,

ఓరే, నిష్ఠురజీవన పథిక,

ఓరె, మానవ ద్వేషి,

రండిరా, రారండి! హిమకర
 రంజిత గగన చ్ఛాయ
 నానంద సత్రద్వారముల
 నన్నింటినిఁ దెఱచితి, రండి!
 అతిథులారా, చెఱియొక పాత్ర
 యాసవ రస మానెదము!
 ఆ మత్తులోనఁ గరఁగిపోవు
 నైహిక యాత్రా శ్రమము.

30-8-1923.

* ఆ మ ని ని పా .

జాగ్రత్త ! జాగ్రత్త ! మాయ జాగ్రత్తని

శాస్త్రము తెల్లను విప్పెదవు;

భాగ్యము శోగము చూచల మాయను

తైరాగి ధర్మముఁ జెప్పెదవు;

ఎవ్వారు విందుచీ పిచ్చి బోధనము

లీ మధుమాస నిశీధమున ?

ప్రాక్షురిసాయన పాత్రోక వెదవులఁ

దవులఁ దలంతురె చేదనుచు ?

నీయి యచీశ్వర, చాచిక బోధన

మూరక తెల్పుకు నీమతము.

ఆనంద భాండము నందు హలాహల

మంచ్యురెల్ల ! విరహము, కలుషము,

ఉన్మత్త కోకిల గానము సల్పెడి

నుద్యాన వాటిక మధురముగ.

నాడనాటి నాడుగ కొమ్మల నాడెడి

బున్నమ చందురుఁ డుయ్యెలలు.

ఆమని మత్తునఁ జైతన్యలోకము
 ఆనంద పరవశమై సొగియు;
 సరిచేయు మో సఖి, భగ్న విపంచిక
 సంధ్యలు పాటలఁ బుచ్చెదము!
 సౌఖ్యనదీ రసపూరమునం దంచ
 జంట విధంబున నీమదము!

* లూ నీ .

ఎవరురా నాపీనా తంతుల

నిట్టుల సల్పించి పెట్టిరి?

ఎవరురా నా గంగా తీర్థము

నిట్టులఁ గలయంపి చల్లిరి?

ఎవరురా నాపూజామాలిక

నిట్టులఁ దెగద్రెంపి వేసిరి?

ఎవరురా నాగీతాపుస్తక

నిట్టులఁ బుటలెల్లఁ జింపిరి?

ఎవరురా నా యర్ప వేదిక

నిట్టుల దీపము నాద్పిరి?

ఎవరురా నా హారతి పశ్చెర

నిట్టుల బోరల దోసిరి?

చోరుఁ డెచ్చో యతిధి వేషమునఁ

జొచ్చెను నా పర్ణశాలను?

నామూల ధనమెల్ల లూక్కిగొట్టి

నన్ను బికారినిఁ జేసెను!

పూర్వ జన్మ స్మృతి .

తొరక పండ్రికా మధుర శర్వరులకా భవదీయ వేణు గీ
తారవ మాలకించి యెడఁదల్ నిలుపోషక మోహమాధురీ
ప్రేరిత చిత్తలె యభిసరించిన గోపిక మొందినట్టి గం
భీర మనోవ్యధల్ కలతవెట్టెడి నన్ను యశోద నందనా!

ఏకాలంబున నేయుగంబుననొ యి కేపూర్వ జన్మాంబునకా
నీ కల్యాణ మనోహరాకృతిని నే నిత్యంబు ద్భించిన
స్నేహకన్పల్లవి గృష్ణ! కానియెడ నిష్టలా మనోవీధి నీ
యాకారంబు సువర్ణ ముద్రితముగా నానందము గొల్పెడికా?

సోతన తేజనీ మహిమ పూర్ణ సుధారస ధార నాని, నా
చేతము నాదా నీస్మృతి విచిత్ర గతిం జరుపించెనేమొ! లే
దా తనివార నీచరణ తామరసంబులఁ జింతసేయ నా
కీ తలపోతగల్గెనొ గ్రహింప నసాధ్యము లోకమోహనా!

తెలుగూత మెఱుగనిపోకడలొక్క దీపుల్ పిసాభింప ని
శ్చలభక్తి రచియించెఁ బోతన భవచ్ఛాపిత్రముల్; తత్క
గాకలితానేక విశేషముల్ గురసుఁజక్కాక పోష నాపూర్వజ
స్మలచక్రల్ పొడకట్టు భావమున బిలువ వ్యమంగం బలెకా.

పూతన పాలుద్రావి వినపు న్నురుచ్రల్ వెలిజాణ, మగ్గుశో
బాతరకాక్షులక నగపువట్టగలేక యెకింతమోడ్చుచుక
వ్రేతల గూడియల్ వగుల పేడకఁ జరించెడు నిన్నుఁగాంచి నే
భీతిలి తల్ల జానువులఁ బెట్టునఁ గోగిలిపట్లు గోఁచెడిక.

తరువులు వెల్లగిల్ల, గరితండుము కొమ్ములు ప్రీల, దిద్దిరం
దిరుగుచు నింట్లు నింట్లుగనె నొగి నుడిపఁగ కేగి వీచు నా
మరుతమునాగు నిక గగనమధ్యమునం గనుగొన్న నాటి యా
వెఱ పిపుడైనఁగాని ననుపీడినా; నిగురి నుల్కుగొల్పెడిక.

చీటికి మాటికి మలిపిచేతలు చేసి నిన్నుఁగాంచి యిం
కాలులు మానరా తనము, యందు యశోద నచించి త్రాటితో
తోటికి నిన్నుఁగిట్టి నెగొల్పమ మనల సంకుడిచ్చి యు
ద్ధాటనమునొనర్చు నిను గన్గొని కాలికి బుద్ధి నెప్పిటిక.

మఱచితి ముగక్తిచ్చ, నా కమావటివేర యశోద మందలోఁ
దిరుగుటఁగాంచి మీఁగిడిలు దెచ్చి, సగుల మనవెటరాఁగ నం
దఱమును నారసింప, నది తల్లి కనుంగొన, లేచి, మీఁగిడే
మెఱుఁగెమటంచు నమ్మమొడియెక్కిన నీచెయిన బుగోఁచెడిక

కన్నీటిధారలు గరగిన కాటుక

మఱకలు బుగ్గల మెఱయుచుండ,
గ్రీఁగంటిచూపుతోఁ గెల్పోయి గోపీన
మును మోచివెట్టచు, ముద్దులొల్క

వినయంబు మూర్త్యధీవిదివ నేఱఁగునఁ

దలనంచి నిలఁబడి: 'తల్లి, నేను
ఏమిచేసితి నంచు' నేమియెఱుంగని

వసిపాప యట్టులఁ బలికి, విశ్వ

మోహనాలోకసంబుల మోసపుచ్చి,

తప్పలెల్లను మఱపించి, దండసంబుఁ

జేయనుంకించు తల్లి యాశీస్సుఁబడసి

ముంజెముం జిల్క నిన్ను నే మఱవఁగలనె?

సిగ్గుతోని పొంచెంబు చిన్ని నేమ్మెరలకు

రతనాలవింటి వర్ణముల నీన;

నీలిమబ్బులవంటి నెమ్మేని నిగ్గులు

చల్లని శాంతరసంబు గురియ;

మొలత్రాటఁ జెక్కిన మురళి కొండలగాలి

కొకవంత రాగంబు నూఁదుచుండ;

సగము మెక్కినవెన్న వెగటు గొట్టిన వెన్న

ముద్ద యెండఁ గరంగి బొట్టుగాఱ;

నలువ దాచినయావులఁ జెలులవెదఁక

నేటిపచ్చిక గట్టల నేఁగుదున్న

నిన్నుఁ గనుగొన్నజ్ఞప్తి నా కున్నదోయి,

యిన్నిజన్మంబులకు నై నఁ జన్నికృష్ణ!

మటమట యోషలం బసుల మాపులక్రిందఁ బగుండఁగోలి చి
క్కటి వెరుగన్నమున్ మిరపకాయలు నంజుచు నానిగించి యే
క్కట గుమిగూడి, యాదపుల గాఢలు నీవు వచిపఁగన్ నదీ
తట పవనంబు వీవఁ గడఁదాఁచెన సుజలు నేడఁ గల్గునే?

కాళింది మమగులో నా

నీల విషజ్వాల లెపుడు వెలిగ్రక్కుచు మా

బాలురఁ బెయ్యలఁ జంపిన

కాశ్యపఁ క కథలు చలఁపఁ గాయమువడఁగున్.

ఆ సర్పంబు భయంబునఁ బసులు నీరానన్ విలంబించి యా
కాసారంబును దాయబోయి వెనుకోఁగాఁజూచి నాగేంద్ర, చా
వాసన్నంబయియున్న నీ పొగయిబోతాటల్ విజృంభించెగా
నీ పై లెమ్మని హుంకరించిన నినున్ నేడైన నూహించెనన్.

బరబరఁ బేలమున్ నడుముపై నిగియించి, కిశోరసింహ ము
ట్లురనడిఁచుపి, మమ్ముగని యోసఘటార, భయంబులేకు; నే
నురగముఁ జంపివత్తు నని యొడ్డుననున్న కుజాబురెక్కి మో
హరమునఁ బొమ్ముపై నుమికినప్పు నీ రభసంబుదోఁచెనన్.

బుస్సుబుస్సున గాలి భోక్తృకట్టల

విసపు నిటూర్పులు వెసలుముట్టఁ,

బాతాశగర్భంబుఁ బగిలించి శేషాహి

పైకిలేచిన రీతి ఫణములెత్తి

లోకజాడిపూగఁ గోయపనామాంబు

అభింకపోక్కులై యాకులింపఁ,
దరిగొండ మున్నీట గిరికొట్టి నట్టలఁ

గాలిని మడునెల్లఁ గలదిరుగుచుఁ,
శ్రాంతికర విహరణ పారవశ్య

మునఁ జరించెడి కాఁయు ఘన ఫణమాల

మణిగణ వ్యో యడుగుఁ దామరలఁ బూత

వెట్ట నొయ్యిపవే కృష్ణ, విజయి నగిమ!

గోవర్ధన గిరి యెత్తి శ

చీకట్లనొ గొప్పశాంతిచేసి, మమున్ మా

గోవుల వానలఁ జావక

కానవె శ్రీకృష్ణ, కన్య కాకుణ్యమునన్!

యమునా శ్యామల పీచికా తరుల లాన్యంబుల్, శరచ్చంద్రికా

కమసీకామల ప్రకతంబు, ముగ్ధానంబు బృందానన

ద్రుమనల్ల కృతకోటికన్ వనమునామోకోపఁ బూర్వాను భూ

తమున్ కోక్కలు చెరాసులెత్తెడిని రాధాకృష్ణ, యీవెన్నెలన్

చిరివరహంబునఁ బడవు స్వీయవిభాంబున బృందనేడు నీ

చరణ ననోడ సంగతుల సౌఖ్యముఁబాసి కృతించెఁ; గ్రమ్మఱన్

ముగ్ధని మర్మమూర్ఖునలు మోయుచుకన్నఁకఁద్రేమరాజ్య సా

భరణ మరేహరాగవిధనంబుల లోకము మోహపుచ్చుచున్.

రాజభిక్షుకుఁడు.

పగఁజల్ల వతిచేఁ బరిపాటుచేసి
 ప్రాణ క్రుంకెడివేళఁ బొలమునుగీడి
 యిటుసేరి నూకల నిగిరించి, వేడి
 నొసటిఁ గుడిచెడి సమయఁబునఁగా,
 సన్నచీకటి కూడ పొందవ్యగతము
 మబ్బువాలుచునుండ, మా కుఁకరఁడు
 ద్వారము కడఁగి న్ని కడఁగి విభు
 ముగియుని వర్షల మొగిమండగింక
 నందె కబళిమ వేఁడె!—జకీతనై నేను
 నొడఁబ కింపి పంగ పక్కమాఁడైకఁ
 బులకఁ బాలక మోమువంచి నిలుచుంటి;
 నంతనెచ్చోటికో యరిగె రారాజు.
 అవి యివియని మొంచ నలవిగానట్టి
 చిగురుఁ దలఁపులు చీకాకువెట్టి
 జేతిలోఁ గజఁలఁబు చేతనేయుండ
 నూరక కూర్చుండి యున్నతరుణమున
 నెచ్చటినుండియో వచ్చి బిచ్చకుఁడు

జాలిపుట్టగ వేడె సందెకబడియు;
 కనికరంబున నేను గడియన్నమెత్తి
 “యిదిగొ కొమ్మని” చేత నిడితి; బికారి
 యాననాటుగ దీని నర్పితు ననుచు
 నుగరంబొక్కటి యొసఁగి తానేఁగె;
 నంత దీపపు వెల్గు నాదు నే దానిఁ
 గన, రాజముద్రిక యనితోఁచె; నేఁడు
 రాజ భిక్షాఁడై రాగతఁబేఁమొ
 మాబోడి నిలువేద మాలకొరపలకు?

మృత్యువు.

ఓ మృత్యుదేవతా, యో జగద్రాక్షి,
 జాటవిడ్డలపోల్కి జన్మించినారె
 జలదంబును నీవు సృష్ట్యాది యందు!
 మనుజుండు నీదివ్య మహనీయమూర్తి
 భయ సముత్పాదక బహుళిష్టములఁ
 జల్పించి యాశ్చర్య సృష్టిని గాంచి
 భీతచేతసుక్ష్మైక విభ్రాంతి నందు!
 మూర్ఖభక్తియుఁ గాలమును బడుగుపేక
 యనఁగ, భావమునాడె యట్టులఁ దిరుగఁ
 వీరితిఁ దారాణిక విశ్వాసమనెడి
 వల నేసి దైవ విపాకంబుకతనఁ
 బాశము! తానందుఁబడి చిక్కుకొనియె.
 తప్పించుకొనుటకు దారి గన్పడదు.

నీ కన్నుబొమ్మలు నీహారఖండ
 శిశిరంబులాట! నిర్దీపధావళ్య
 జలదంబు నీకన్న జాటచుక్కలను
 గజల్పించునంట! యో కాలస్వరూపి

డీ! మానవునితోడ నీవు నెల్లపుడు
 దాగిలిమూతల తందనాలాడి
 చేయిఁ జిక్క-కయెందుఁ జేరఁబోయెదమా!
 మూసఁచిత్తులు నీకు మున్నసఁగిరట్టి
 పాఠాశీక విచిత్ర వస్త్రములఁదాల్చి
 మహి విహరితువు మాటువేసముల!
 నీకాలిచప్పుడు నోక దిగునొంది
 కంఠిల్లు మచులఁ గని రహస్యముగఁ
 జలుకవు నవ్వెదో చిన్నారాణి?
 నీ మోసగింపులు, నీ టక్కుఁదనముఁ
 జాలింక! నెఱపుము సఖ్యంబు సకియ.
 దయ్యాల మునుఁగల తాల్చి మ్రొక్కురెను?
 నీ దొంగవేసంబు నే లాగివెతు;
 ఎందునో నగుమోము, ఎట్టియందాపు
 మునుఁగుఁజేకటియో మునిగియున్నదిక!
 కవితల్లజుండగు కాలిదాసైన
 నీమోహనాకృతి నెదిర్యమూర్తి
 నధిపతి పగలేక పాతననోచి ఘోష
 కావలెనని చెప్పుఁగా నన్నుబోటి
 క్షణిక కవియెల్లు కడఁజేరఁ గలఁడు?
 అదంబులకు నెల్లి నాదంబు వీవు;

నీకు నీవేసాటి నిఖిల లోకమున!
 గారడీకొలనులోఁ గలకల నగుచు
 నిష్కణ్డిప్పుడే విచ్చు నిశ్చలముల
 సరిపోలు మురిపాల చక్కనికనులు
 సౌందర్యరాజ్య విజయ లాభనములు.
 చెమరించు నీతేత చెక్కుట్రముల
 పన్నీరపువ్వుల పస వెల్లివిరియు;
 పచ్చివాత్స రసానఁ బలుమాలునాన
 వైవ మెత్తగనైన పవడంబుచేత
 రచియింపఁబడెనో యోచిమణి, రసార్చ
 మైన నీవాఁడ! మానందదాయ
 కుండైన వాసంత కల్యాణో నీవు!
 తీవరత్నకలాప చిత్రమకుటుంబు
 శివోత్తకాంతులఁ గనుబొమలపైనఁ
 గురిపించు నోవెండ్లికూతురా, చునము
 ఆశ్చర్య పారవశ్యంబున నీకు
 చంద్రాక్ష రమ్యశాల, రహస్య
 గీల నన్యోన్యముఁ గలఁగొని
 విడిగోని మమతల విహరింపలేదె?
 ప్రతినిశ గాఢనిద్రావేశ నీకు

సుఖకర నిశ్చయ చూడన స్పృహ
 సనుభవించుచు నుండు నలనటరాజు.
 జీవనాంభోధి వీచీమార్గ మందుఁ
 గ్రాణికోటులఁ బరపారాబుఁ జేర్చు
 నుడుపంబు నేర్పుతో నడుపంగఁ, బ్రకృతి
 నియమించెనిన్ను; నో నిశ్చలకర్ణ
 ధారినీ! నవమూర్తి ధరియింపు మీక.
 విపులపౌరాణిక విషయ సంచారి
 నీ! రుద్రమృత్యువా! నీకు వీక్షాంసువు.

విడ్డ : బాటసారి .

విడ్డ

వై బాటలం బోవు నో బాటసారి,
నిసుగులకును నోట నీరూకునట్లు
దోరగిల్లి పసిండి తీరులొలికించు
పొడ్లగుత్తులు వీపు వైన వ్రేలాడ
నలసట సోలుచు నరుగుచెంచెదవు.
నీవయనం బింక రేపుమాపులను
ముగియదా యేమి యోముసలి తాతయ్య?

బాటసారి

నీవలె నొకనాడు, నిండానాడు
పచ్చితావులు చల్లు పన్నీరుపువ్వు
పోల్కి నవ్వుచు నేనుబుట్టుతిరిగి; గాని
పుడమి సంతను నాడు పొలుపునెత్తావి
వెదచల్లి, కారాకు విధమున నొంటి
నేగుచున్నాడ మా యింటికి నేడు
యుగయుగంబులనాటి సొగసైన పసిడి

పాష్టబదుచులు వీపు పై మోచికొనుచు.
 పలు గిహిహులులకును బయకాలు చేసి
 భవవిపాస హరించు పాష్టభలాలు
 అలముట పడియెన నాస్తిమకొందు.
 ఎరతేని మైశ్వర్య మెపుడు గడించి
 విశ్వసామాన్యము విలుతునో గాని
 యతదనుకను నేను నతికాశు లరిగె
 యగుదుమడచ నోయి మునిపాల విష్ణు!

విష్ణు

అట్లైన నింకెప్పుడలసట కోర్చి
 పాష్టగుత్తులు వీపు పై నూగులాడ
 నీవలె జరియింతు నేను నీబాట.

చాటసారి.

చరియించుచున్నావు చక్క-నికూన!

విష్ణు

నీవలె నేనెపుడు నిశలవిశ్వంబు
 విత్తాబు గడియించి విలుతునో చెప్పును?

చాటసారి

గడియించుచున్నావు; కడికొక్కనాడు

నేను బోయినదోర నీవు రాగలవు!

కవికోకిల గ్రంథావళి

మేలుకొలుపు.

ప్రత్యుషశ్శాంత నిర్మలాంబరమునందు
నగుణరక్తిమ వాసె జయాఃకములను;
జమ్మచీకటి కలను జిపి వైచి
మేలుకొనుమమ్మ! యిక్కడైన మేలుకొనుము!

పవలు కేయు నటించియ న్నవ్వుములను
గనుచు నవియెల్ల సత్యమొనరి తలంపె?
కలలకును వీడుకోలుగాఁ బులుగు లిప్పుడు
గానములు నేయుచున్నవి; కనమా? వినమా?

నిద్రయే నవనాబని నీకు మున్ను
మారిపోరి మాయలమాయ తెవరూ!
మచ్చు నుదుల సంతకమ్ము విచ్చిపోవఁ
గడపఁ గాల్చెడి లేయెండఁ గ్రోగుమమ్మ!

అపయశః పంకిలాబైన మాతృకన్న
చచ్చునీ కొంత మానరహితము సుమ్మ;
పారితంత్య్రధరింబున బడలి నడలి
యడవ తావుడు తానెదో యమ్మ, నీవు?

కాలగర్భంబునన్ దాగి కానరాని

భాషివృక్షముల కన్నులఁ బడినయల్లు

నలు సలఁ బ్రాసమౌషపు నిగ్గులు రచించె

న, నన జగంబు; మునునొర్చి యరయు మమ్మ.

కర్మ, విధచేష్ట, కైవ నిగ్రహసమీక్ష

షిచ్చివేదాంతములఁ బోయె బద్ధప్రౌఢ;

ఆత్మవిశ్వాస సూక్ష్మోదయంబు లేన

సోమ తమంబు కానొడ్డి నిలువఁగలనె?

వ స ం తో ద య ము .

ఏలొకొ మావులం విప్రుడుచెట్టంగఁ గావ్యరమా కిరంబులన్
మేలన మాహరిన్ నుచునేడలు నేలుచు నందగించు? నే
మూలచునైనఁ బాలు నువ్వోగ్యముగా ననిలఁబు విచ్చుకొం
బూల యచునుఁదావి తడిపుల్పాడి తాకుల నాచుచెడిన్.

ఎనకిని నెఱుంగరాక యే యిద్రోజులి

కుండు పీచెకొక్క నెమ్మికుంచె నిపుడు!

చెల్లి చేనులు విలసిల్లెఁ జత్తగిల్లెఁ

బువ్వ లాకులఁ బిఁదెలఁ బుష్కలముగ.

కోకిలాగఁతుకులు మావికొమ్మ తెక్కి

యాలపించెనఁ దిప్పు వయోచితముగ

హృదయ సోస్పర్శి రాగంబు! నే నియంత

నాఁది కాహ్వానపత్రికఁ బాపినాఁడు?

గణిక మొదలుగఁ దారికాగణము వలకుఁ

గలుగుసృష్టి నీరవభాషఁ దెలుపుచుండె

నన నవోజ్జ్వల సుఖజీవనప్రభాత

దివ్యసందేశమును నేఁడు! చెల్లినె! చెల్లినె!!

ప్రభువసంతుఁడు నందన వనమునుండి

యాత్రసేయఁగ భూమిపై కరుగుచెంచె;

నతఁడు విడిసిన తలము లల్లవిగొ! పచ్చ

నాకుల గుడారముల పట్నమనఁ జెలంగు.

పండితప్రతిజ్ఞ.

మొన్నటి పుష్యపంచమినినుచ్చనియేండ్లవయస్సు చెల్లె, నిం
కెన్నిదివంబు లీగురువునింట వసించు? సమస్తశాస్త్రముల్
తిన్నగ నేర్చుకొంటి 'మన తిమ్మయశాస్త్రి కుమారుఁ డెంతో
నున్నతి కెక్క' నంచు నను నూరిజనుల్ వినుకొంటు రెప్పుడుకా.

సగము ప్రాయంబు విద్యావిచార మందె
కడచె; సంసారసౌఖ్యాలుఁ బడయ నైతి;
గొప్పవారింటఁ బెండ్లాడఁ గోర్కె గలదు,
కాని, దానిద్యోదోషాబు కంటకంబు.

ఎవరి నడిగినఁ గాని 'మీ కెంతయాస్తి?
పెండ్లికూతురి కే నగ పెట్టఁ గలదు?
ఇంటిమర్యాద లెఱిగి మా హెచ్చు నెంచి
పెండ్లివేడుక నడుపంగఁ బ్రీతి గలదె? '

అని, మఱి యేమొయేమొ మరియాదలుగీదలు వెల్పు నోర్పుతో
వినివిని, చీకరించుకొని, పెండ్లిపెడకులు మానుకొంటి; నై
నను జెలికాఁడు నామనమునం దొక కోరికవిత్తు నాటితి
య్యని నుడికారపు దడిచి నంకురమెత్తఁగఁ జేసి యిట్లనెకా:

‘జను లనుకోగ విందు; నెలజవ్వని, తాకినఁ గందిపోవు మె
త్తని చివురాకుమేను, కనుడమ్ముల లోకము మోహపుచ్చు మో
హనమగు నింద్రజాల మెదో యాదుచునుండు, వివిక్తకాననం
బున నెలయేళ్ళకూలములఁ బూబొడరిండ్ల వసించునొంటిగఁ.

‘ పేరు కవిత యంట, పెద్దలుం బిన్నలు
గారవింపఁ బెంపు గాంచునంట;
ఇష్టమున్నఁ, గోరక లీడేర్పఁ దనకుఁ దా
వనుని సరసహృదయు వలచు నంట!

‘ కులముం జూడదు, డబ్బు గోరదు, మనఃకూలంకష ప్రేమతో
వలచుం దాను గుహిపిన్నైన; నెలు నిర్బంధించి కామింప భూ
వలయాశీసున్నకైనఁ గానిపని; నీ పాండిత్యముం జూపి యా
సొలఁటికొ లోగొనుచున్న మాటలుమదిం బూరించె బేరాసలక

అఖిలశాస్త్రపురాణ లిహాసములను
సంస్కృతాంధ్ర కావ్యకలాప సంపుటముల
మూటముల్లెలుగాఁ గట్టి మోసికొంచుఁ
దరలితేని గవితా స్వయంవరమునకును.

జనకుఁ డొసఁగిన దేవతార్చనపుఁ బెట్టె
నంచు చినిగిన మడిపట్టుపంచఁ బట్టి,
చుక్కఁదిగిలించి, వెలిబూది సంచిగూడఁ
బదిలముగ దాచికొని దానిఁ బట్టినాడె.

తలయాచినపుడెల్లఁ బితృతపమృతి నింపు
 మకరికుండలములు మాకు లేవు;
 పాండిత్యమున కనినార్యలాంఛనమైన
 కాశ్మీరశాలువఁ గప్పలేదు;
 లలితాపుఁ గలలగుండెలు ఘల్లుఘల్లువ
 గండపెండాఠంబుఁ గాలఁ దొడుగ;
 ముచుకొని తనకిన్న ముచు బాడెడు నోవు
 బిరుదు పేర్లైనదైనఁ జెప్పిరయ్యె!
 ఐనఁ గానిమ్ము, నా కున్నయంతెల్ల
 కేమి లోపంబు లే దెన లేమి యన్న
 గంచుగంటపు వ్రాయసకాడఁ గానె?
 మిగత భారంబు దైవముమీఁద నిడితి.

అని తలపోయుచుం, మదకు నా కవితాలలితాగిఁ జెప్పి యా
 డినగతి మోర కీవి, నడచుకు సుమాశము సందడింప లోఁ
 మొనికెడి భావి భోగ నరితోషపు భావన తెప్పలార్చుచున్
 వనమున కేగుచుండి మనహంజితశాస్త్రి జమాభిలాషతోన్.

చనిచని కొన్నినాళులు, వసంత శుభోదయవేళఁ గొండదా
 పున దిగఁబాటువాఁక కీరు పుంతలఁ బూబొద లందగించు చ
 క్కనిననిఁ జొచ్చి, దప్పి నడగాసియుఁ కీట జలంబుఁ గోల్పి, చ
 ల్లని పొదరిఁటిసేదఁ బదిలంబుగఁ గూర్చె సుఖంబు చేకుటన్.

అంతలోన నెడ యారాట మొక్కత
దొలగఁ బూలగాలి తోడ వీచె;
కొండసెలల సమలు, కోయిలపాటలు
మిళితమయ్యె నొడలు పులకరింప.

చివురాకుల్ నెగమేసి పోతరమునఁ జెంగించుచున్ చాచుచున్
జవునవేగెనును నొమ్ము పుట్టుతఁజే బాతాలాడి కన్నాతి నో
వ నడిన్ ముక్కల నీలుచున్ హరిణశాబులుల్ వినోదించుఁ గే
? విహారంబుల నిర్భయంబుగను, వచ్చిచ్చాయ లాసించుచున్.

అట్టి నవమోహనారణ్యమందు నొక్క
మావికొమ్మకు నల్లిన పూవుదీవ
సూగుటయ్యెలఁ గూర్చుండి, తునిఁగి రాలు
విరుల జడిగొట్ట నొక వశ్యతయణి యూఁగు.

ఆ వలపించుకొయ్యలి కొయారము నేర్పఁ గలాపి ప్రేమ సు
భావనతోడఁ గుత్తుకను బయ్యెడమీచుగ మూపురేర్చి పూఁ
చావులఁ జల్లు కొన్వెద తలాపిని మో మరమోపి, మెత్తగం
జేవిరితెక్కపై నిమరఁ జెల్వ మొడింగను మోచ్చి హాయిగన్.

కోయిలపాటకడై తనకూతల తప్పుటెలుగు దిద్దికోఁ
బాయక యధ్యసించుఁ జెలి పజన పాతము; గోరువంక క
త్యాయతశిక్ష నైన దొసఁగంతయుఁ బోదు; సమర్థుడౌ గురు
డైయును జక్కఁజేయఁగలఁడా ప్రితిభా పరిహీన శిష్యులన్?

అపుడే నిన్దుక లేచి పండితుఁడు, నుయ్యాయుఁగు నాలేమి యం
దపుఁజందఁబుచుకూపురేక వెఱఁగొందఁగాంచి యీమించుఁబో
ణి పదాబ్జాబులమ్రొక్కినం దొలఁగవే నిర్మూలమై పాపముల్!
అపుకూపాబిరుచునటమూర్తియని వెదగ్గాఁబుల్ విలోకించుచుకా

పలుకరింప నెంచి, పలికిన నేమేని

బెడఁద వచ్చు నన్న బెంగతోడ

నీళ్ళు నములుకొంచు నెత్తిగోకుచు నెల్వఁ,

జూచి చూడనట్లు చూచి చెలువ;

ఉయ్యెల డిగ్గి, పయ్యెనను నోర ముసుంగిడి, జవ్వనపు లా
గియ్యది యన్న పోల్కొఁ గను లెత్తియు నర్థనిమితితాబుగా
న య్యలిసీలవేడి నడయందము దోఁపఁగఁ జెప్పఁచాటుకు
జయ్యనఁబోయి యేనియలుజాల్కొనఁబల్కెఁదెనుఁగుమాటలకా-

సిగ్గు పైకొని చెక్కిళ్ళు జేవురింప

సగముసగముగఁ బల్కె నా సాగసులాడి:

‘ అత్తిసలకు, మీకు స్వాగతం ’ బన్ననుడులు

పడెను బెవిలోన విని వినబడని యటులు.

ముగుద మాట సూదిమొన మోపునఁతఁ

సంకుఁ జేయ నళుకు జాఱవిడిచి,

పండితుఁడు పల్కె: ‘ వనిత, నీవెవ రెవు?

ఒంటికత్తె విచట నుండనేల?’

అన విని, కాంత: 'నే గవిని నయ్య, వనాంతరసీమలందు
 యును బవలెప్పుడు బ్రకృతియత్సవము విలకించుచు, నికా
 గనలు మయూరముల్ సగులుగాఁ బరిచర్యలుసల్ప నొంటిగఁ
 దినములఁ బుత్తు జన్వనముఁ దీరును దియ్యము శాశ్వతంబుగఁ.
 'కలిక్, యొత్తివీరిత! నీవె కవితా కళ్యాణవా? బాపురే!
 యెలియఁ జాలకయుండి, నీకొఱకు నే దేశాలు హాస్యలు కొ
 టలు పేటల్ గిరు లేళ్ళు వాఁలొకొని మూఁకముల్లెభారంబునఁ
 దల చెప్పట్టగ బట్టగట్టి విసుగెత్తఁ వచ్చితి గానమఁ.

'నిన్నుఁగూడి ధర్మనియతులఁ బాల్గొనఁ
 నలఁచి నచ్చినాడ, వలచినాడ;
 నన్నుఁ దోసిపుచ్చ న్యాయంబె? నైదిక
 విధిహితంబుగాఁగఁ జెల్లియూడు.

'అన్న వేళకు నతిసు లభ్యాగతులును
 నింకికనుకొని కూర్చుండ, నంట గొలుఁ
 కేయ నిల్లాలు లే దని చెప్పలేక
 తేగఁబడితే గాంత, యాకొఱ దీర్పు మీక.

'హేమంతమున నైన నేటివీట మునింగి,
 మడిదోవతులు పాతమైల లుదికి,
 యిలు నూచ్చుటాదిగాఁ గల ప్రాచీననుల్లె
 విసుగు వేసట లేక వెళ్ళిఁబుచ్చి,

దేశతార్చనవేది దీక్షులు వెలిగించి

బానసంబున వంటపనులఁ దీర్చి,
యిరుగుపొరుగు నిండ్ల కేగక తనయిల్లు
కనిపెట్టకొని, దూది వెనచి దివ్వె
నత్తులను జేయుటో, లేక నలయు విస్త
రంట్లు గుట్టుటో, తడిబట్ట లాచ్చుటయునో
గాక యిల్లాలి కింకొక్క కార్యమున్నె?
యట్టి గృహిణీపదాబు నీ కొను చాచ!

‘వేదవేదాంగముల్ వివిధ పురాణాతి

హాసముల్ నాబుద్ధి నరగిపోయె;
పంచకావ్యాల నేవట్టున నేళ్లోక
మడిగిన వల్లియ నప్పుడపుడె;
అట్లేట్లు పాణినీయము వీల్చి పిప్పిఁ జే
సితి, నది నాయందె బ్రేరగుయ్యె;
వసుచరిత్రంబున వ్యాఖ్యాన యతముగ
శ్లేషభంగుల విమర్శించినాడె;
కడకుఁ జిన్నయసూరి వ్యాకరణ మెల్లఁ
బుటలు మలినంబుగాఁగ నెప్పుడును జదివి
సిద్ధివడిసితి; నమరూబుఁ జిత్తశుద్ధి
తో నుచుసించి పొందితి దోష్టఫలము.

'నాకు-తలములోన శతసహస్రములుగ
 వ్యాకృతిదోషముల్ బయలుపలుతు;
 భవభూతిసాహిత్య భాంజార మెల్లను
 గానుకుఁ గాకుండుఁ గడిగి వైతు;
 బానిని శ్రీహర్ష భారవి యుగాడిపఁ
 దొలిదెబ్బకై నను నిలువఁ గలరె?
 తిక్కయజ్వకుఁ దలతిక్క మాన్పెన నన్నఁ
 దెరపిగా నొకనాఁడు తీటలేదు;
 యొకఁ దక్కినవార లదేమి లెక్క?
 ముక్కుఁ బట్టిఁ గ్రాణంబు మొదలె పోవు;
 కాంత, నాకన్న నేర్చికుల్ గలరె చెప్పుమ?
 నేను ననుఁగూర్చి పొగడుట నియతిగాదు.

'నక్కవి, ప్రబాధవేక కేశ్వర విజయ వి
 లాసకర్త నామది కెక్కులాగు వాఁసెఁ
 గాని, కొందఱు పాండిత్య గణ్యతా వి
 హీనతను దాఁచ, రస మని యెఱ్ఱినారు.'

అని తనమూటముల్లెలు రయంబున విప్పి: 'నెలత, పొత్తముల్
 గనుమ, యగ్గితమయ్యెనివి; గొంకములెన్నియొమోయలేకయు
 టను బదిలంబు చేసితిని; నా శక్తిమ లెల్లను జూతచేసి నన్
 గనుమ కృపాకళాక్షములఁ గామిని, నీ మన నేమి చెప్పుమా!'

తనకుఁ బరమశక్తుఁడైన లేని ఛాందసుఁ
డింత కెట్లుగా దొరకె; నితతోడ
విడువరాదటంచు వెలఁది సంతోషించి,
హాస్య మనుభవింప నభిలషించి:

‘ధర్మశాస్త్ర మెల్లఁ దనువున బ్రజ్జించె
నిగమవిధులయందు నిఘ్నము మీరు;
అట్లు తాట దలఁప కెట్లుల నీనాఁడు
కులటతోడ పొందు గోరినారు?’

అనిన విని, ఛాందసుఁ డపు డదరి లేచి:
‘వెలఁది యేమంటి? నీవెట్లు కులట వైతి?
బహుపతిత్వము స్త్రీలకు భావ్యమగునె?
ధర్మవైరుధ్య మక్కఱ! దాపురించె.

‘ఇందుకా నేను బలుపాటలెల్ల సైఁచి
యింత దూరమ్ము నచ్చట యెమ్మెలాఁడి?
బ్రహ్మచారిని, గ్రాహ్మణపండితుఁడను
కులటసంగత్య మేఁచి గోరుకొందు?’

అని కపటంబులేని వెత లాననసీనుఁడు దేలియాడఁ: ‘గా
మిని, కులటత్వ మెట్లు లనుమేయము నీయెడ’నన్నఁ గాంతయుక్
మనమున నుబ్బుహాస్యరసమాఘురి కన్నులఁ జప్పిలంగ లోఁ
గొని మొగమందు మాయవగఁగూర్చి నచిఁచెఁజరిత్రమంతయుకా

'వాల్మీకి ముసలితాపసి యయ్యు ననుఁ గూడి
 రమణీయ కళిలఁ గరంచి యేలెఁ;
 గాళిదాసుఁడు బిష్ణుఁగోఁగిట లాలింప
 శృంగార భోగ నిర్వృతిని గంటి;
 భవభూతి పండిత్యపటిమతో శాస్త్రున
 మృతముగ ననుఁ గూడిమాడినాఁడు;
 భట్టబాణ మయూర భారవి హామయలు
 దివ్యభూషావేక్ష దీర్చినారు;
 నన్నపాశ్యుఁడుఁ దిక్కన మున్నుగాఁగఁ
 కెలుఁగుఁగవు లెల్ల నామగ్న సలిపినారు;
 పాత్రనారల యచభోగ్యపటిమ సడలఁ
 న్నొత్తగోవాళ్ళ నాసించి కూడుచుందు.'

అన విని పండితుం డెనును: 'నందఱ ముచ్చిన ప్రాతలంజ వ
 య్యను ముచ్చుండనంబుఁ గనులొరలఁజూచెడి ముద్దరాలిసాం
 పును, దనుపొష్టనాబు, వలపుంబన, లెట్టులుగాచి యుంచితో
 చనిత? శరీర రమ్యతకు బ్రహ్మ విసేతిని గూర్చుఁ దేలొకో?'

అనుచు గొంధంబు లెల్లను నట్టె జవరి
 మూలములెగ సవరించి: 'పొలతి, నేను
 బోయి వచ్చెద, మన పొందు పొసఁగ ' దనినఁ,
 కెలియ చిటుకవ్వు నవ్వుచుఁ దెంత తేలి:

ప్రేముడితోడ నాయురము బిట్ట నీ 'కవులగుట' వేర్వే
యోమనుభర్తృశాస్త్రుల, యూరిక సోయెదె' యుచుఁ దెచ్చికో
లీమస మూని కఱిలిడఁ దేరికుఁ నత్తజమఃది మాచు చే
మేమొ వచించుచు గనుల నెత్తక చేతుల నూడఁబోయెన్.

ముగమాటలు వల్క మోము చిట్టించుచు

శబ్దసంస్కారంబు చాలదనును;

అడవిపూచోడవులఁ దొడిగియుండుటఁ గాంచి

యీ చులకృతి లోప మెసఁగె ననును;

మురిపంబు దళకొత్త మోవి యానఁగఁ బోవ

నెగిలి రస మందు నీసడించు;

బలిమిమై గిలిగింప నులికి బాడెడుదాటి

జలిబిలి నడలెల్లఁ జెల్లవనును;

పెట్టరానట్టి సిలుగులఁ జెట్టి చెలువ

యాటపట్టించి చెల్లాట మాడుచుండఁ,

గానసంబున నేడనో కానరాక

మురళిరావంబు వినవచ్చె మోహనముగ.

పూలగుత్తులఁ గాంచి పునికి ముద్దాడును,

పికమనోహరగీతి విన్న మెచ్చు,

సెలయేళ్ళపాటలఁ జెవియొగ్గి యాలించు,

రాలుఁబువ్వుల నేరి మాల గుచ్చు,

పాదపిష్టానోఽదూతే పాదలయస్థితోఽజూచు,
 నడవిజంకలతోడ నాటలాడు,
 సాధ్యగుణాకీత బలద ఫలదముఁ గాంచు,
 వరరామణీయకమును దలంచు,
 మఘర రిసము తలచు మనమునఁ దొలఁకాడ
 లోకమెల్లఁ దేనెపాక మనును;
 స్థితి మృదులహృదయుఁ డెచ్చోటనుఁగియో
 పిచ్చివానిచోల్కి నచ్చుచుండె.

ఆతనిఁ జూచి కాంత, తన యాతు నెఱింగినచెల్మికాఁడు, సా
 ధ్యాతనకాంతులం బ్రకృతీయందముఁగాఁచఁగ నేఁగుదెంచె;దా
 నా తగుఁడు డొకల్లొకరి యంసమునం జేయివైది ముగ్ధ
 గీతములక రసంబు లొలికింపఁ దలంపులు దీవరింపఁగన్;

వచ్చి రాక మున్నె వరునిఁ గొనిటఁ జేరె
 మూతపక్షి కనుల ముద్దెసకుల
 గతినిఁ బ్రేమదబాష్పకణములు చిప్పిల్ల
 నొడలఁ బులకనాదు లుప్పతిల్ల.

రెండుకీలలు సేకమాఁగితి నిరువు
 లొక లొకరి కౌగిల్లలోన నుండి రపుడు;
 పసుధఁ బ్రేమిదియుఁ బ్రేమయ పిపాసతోడ
 నొకటినొకటి నాశ్లేషించు నొప్పు దోడె!

అనిమిషత్వము నొంది యాయుక్తతంబు
 నరయుచుండెను శాస్త్రి నోరంత వేలుచి;
 యంతః సాగిలి పీడి యీ యబినేత్ర
 పిన్ననవ్వులు మోమునఁ జిన్నెలొలుకః

‘చాలింక! శాస్త్రిగారు, శ్రమ చాల వహించివచ్చినయ్యయో
 కాలుకుఁ గాలు గొట్టుకొనఁ గావనసీనును వచ్చి, యంత కే
 మలునుబొందకే తిరిగి మీపురిఁ కేరుటఁ జూడ నాకునున్
 జాలిజనించె; దైవముప్రసన్నముగా, దింకఁ గొందు’ నాచుడున్;

ఈర్ష్య యొకవంకఁ, బరిభన మింకనొక్క
 కడను, జత్తమ్మఁ జూచుటఁ గాల్పుచుండఁ
 గటము లవరఁగఁ గనుబొనుల్ నటనసేయఁ
 బండితుఁడు పళ్ళు బిగఁబట్టి ప్రతినచేసెః

‘నేనే తిమ్మయశాస్త్రిపుత్రుఁ డయినన్ నిత్యమ్ముఁ గాత్యాయనీ
 ధ్యానారూపహృద్బద్ధతఁ విధుల సర్వస్మృతులం బ్రత్యక్ష
 సాన్నిహంబుం బొనరింతు నేరఁ గవితా, సత్యంబుగా నీ జగుల్
 నీనాణెంబు నొయారి యంచనడలున్ నిర్మూలముం చేసెదన్.’

అని కోపంబున మూటముల్లె గొని సంధ్యావందనావేషుచే
 ననమార్గంబునుబట్టి యేకాదశికఁ బొండిత్యచాపంబు పో
 యిర, నా యిద్రులు నెచ్చెలుల్ వనవిహారేచ్ఛన్ నదీనైకతం
 బునకుంబోయిరి జంటఁగా యకమనంబుల్ దేహముల్ వర్తిలన్

సందెచీకటిలో నెదో చాయనుండి
 వీనులం బడె నశరీరగాన మొడు;
 ప్రకృతి నిమగ్నచె నానోలపానోని
 నీయ్యదేవియ లక్కాన గీత నాని.

29-12-1923

అ నా రా క్క లి .

అతిలోకసుందరీ, యవచకుమారి,
 ఓ మోహమాధురీ, ఓ యనారాగి,
 ప్రాణో యీవేళ నిహాళిక రంభ
 వేషంబు ధరియించి వీక్షణాంబులకు
 నవ్యక్త మధుర దివ్యానంద లాభ
 మొనగూర్చెను సర్వనోన్మత్త గతుల?
 అగ్బరు పామపా హర్ష్య మంటపము
 అప్సరం పాద యావాక పల్లవిత
 సురనాథ సభాలోక్కి- వజ్రల సీతనః
 అనుభూత పూర్వంబుగా కోర్కెల్లె
 మరల మోనెత్తె నా మధుమాస నిశల!
 విరజూయు రోజాల వింతనెత్తావి
 నాసవ పరిమళ మైకలంబు నొది
 సాయమి మతినైన సడలించు నిపుడు;
 అర్థ నగ్నాంగిమో యచ్చరవోలె
 నయన నిర్వృతిఁ గూర్చ నడియించె కార!

ఏ భావనస్పర్శ, మే రసావేశ,
 మీ యపూర్వపు రాగ మీమూర్ఖులు
 కేవలగాని ని హృదయ విహంచి
 నానంద మదిరాల్చి యవక పారిమునఁ
 గనక సైకతమునఁ గాలు మెట్టెదవు;
 గాలిలోఁ దేలిన చీల భూతలము
 నడుగు లంటి యంట కమర నాట్యులు
 నొనరింతు వరరే! నీచూర్చెడు నపుడు
 వైకిఁ గిరిదికిఁ బోవు పాల్గొడ్లతోడ
 సభ్యుల భానాబు స్వర్గమర్త్యముల
 నడుమఁ దిగ్గిమ్మగుచుండు నాడె విధాన;
 మంజీర కింకిణీ మధుర రావముల
 జంగమ వీణలై చరణముల్ మోసె;
 అచు నిమేష నవాబులై యంగ భంగు
 లలరెఁ గన్నులపండువొచు నాట్యమున;
 సాభమించె మనంబు, చక్కదనాల
 పడుచుదానా, నీవు ప్రణయనాట్యులుఁ
 జాలించుమిక! నాస్వర్గమునఁ దక్క
 నిత సంతసమున కిలఁ దావులేదు;
 చానైనఁ దీపె యీశమయంబునందు!

౨౦

3౯

ఓ యనారక్కలి, రాగోజ్జ్వలపాద
 పల్లవంబుల నేల మెల్లగా నిడుము,
 మఱి త్త చంపకమాల లచ్చోట
 స్పృశ్య సుబాషేక్షుఁ బడియున్న వనిగా! ౪౦
 ఈ విలాసంబున కింకేది హృద్య?
 ఈ నాట్య లహరికి నేది కూలంబు?
 ఈ రసోన్మత్తత కేది యంతంబు?
 ఈ రాగపీచుల కేది మూర్ఖానము?
 మగరూపు దినిఁ మగతాత్పర్యం
 స్త్రీమ రసంబులు విచ్చిలై నన్న
 సకల భోగంబులు చవిగొన్న రసికుఁ
 డా జహంగీరుని యాత్మ యంత్రంబు
 పరవశాబామెనో భావింపఁ దరమె?
 ఆ యనారక్కలి మోహన మూర్తిగాంచి, ౪౧
 ఆ కన్య యాశవిన్యాసంబుఁ జూచి,
 చాళ! మా యువరాజు వ్యోగ్యగర్భముగ
 కరహాస మొనరించె; దానికి మాలు
 నేతగా మూఁదయ చిలుకచ్చ నశ్వే;
 ఆ నవ్వు దర్పణంబందు బింబించి
 హాసన నేగు నగ్గురు కంటబడియె.

కనుబొమల్ ముడివడె; గను లెఱనాయె;
 నిరచు ఘామ బట్లు నిట్టూర్పు వెడలె;
 ఒడిలెల్లె గొప్పించె; నోర్పు నశించె;
 నగ్గురు పామపా యగురయై నిలిచె! ౬౦

అయ్యయో! చల్లని యంబుడ చ్ఛాయ
 నటించు వెమిలివై; వెటిలరా పిడుగు:
 నర్తకి పదములు నాట్యము మానె;
 పీఠా నినాదము విశ్రాంతి గొనియె;
 బానిస లెల్లరు భ్రాతృత్వై చనిరి;
 చూడలా లతీక నిశ్చలత మాస్పడియె;
 నందజీమోముల నడలు గన్నట్టై;
 మధుపాన పాత్రికా మర్మరక్షచులు
 శమియించె, సభ్యులు క్షణములో నెటకొ
 బాటిపోయిరి, జహంగీరు నర్తకియు ౭౦
 నగ్గురు దప్ప నింకచట లేరెవరు.
 కనుటెప్పపాటులోఁ గమనీయ దృశ్య
 మాఢీల మరుదేశ మట్లు మార్పడియె.

కుషితుడై యగ్గురు కొడుకును గాంచి:
 ‘ఒకోరి గుళ్ళీల, యో నీతిహీన,
 ఆభజాత్యం బేడ? ఆతిత్తు కూతు

పైని మోహం లేక? బానిస నైతె?
 ఎవరురా లిష్కరు? నీ యనారాగ్నిఁ
 గొంపోయి యిప్పుడే గోరివెట్టుము.
 అని యాజ్ఞ వెట్టి రాజరిగె లోపలికి.

౫౦

విగత వైతన్యఁడై వెలవెలవాటి,
 యొక్కక్షణాబులో యుగములు గడపి,
 రాజాజ్ఞ తిప్పివేరక వేలికటచి
 శోక దావాన్నిచే శోషిల్లి, మాట
 లాడఁ జాలని యా జహంగీరుఁ గాంచి:
 ‘ఓ జీవితేశ్వరా, యుమ్మలాబేల?
 నాపాణి మూల్యంబునఁ గొంటి నీకు
 ప్రణయ బంధుబగు బాహు బంధనము;
 అద్దాని నామెడయుండు గీలింపు’
 మనఁగ, జహంగీరు ఆముద్దలాడిఁ
 గొరిగిపోఁ జేర్చి కన్నీరు దుడిచి,
 నును గులాబీపూల కెనయా కపోల
 ములు వేడియూర్పుల వెలవెలవాటఁ
 గడసారి ముద్దిడి కన్నీరు నించె.
 ‘ఇంకఁ జావైన నా కిష్టమఁ బ్రియుడ,
 సెలవిమ్ము స్వర్గానఁ గలిసికోవచ్చు.’

౬౦

అని యూరడించుచు నా యనారాగ్ని
విడరాని కౌగిలి విడిపించుచోన,
'రమ్ము, తడయబోకు, రాజ్ఞా యయ్యె'
నను నొక్కభటుఁడు ప్రేమసి నెరుగిచె; ౧౦౦
యువరాజు హృదయంబు, యువతీ దేహంబు
నొక్కగోకియందె యునికి గైకొనియె.

నీమి యీగారడి! నీమి యీమాయ!
నీమి సుఖస్వప్న! మేమి మేల్కొలుపు!
నెదివి పాత్రలమధ్య విశ్వ విప్లవము
జరుగు నవకాశంబు! స-సారమింక
గోకయుం బట్టిని కాశించాడేన?
సన్నాసి, నీకొక్క ఊణము జయంబు!

ఓయి యగ్నిపాహి, ఓకర్ణరాత్న,
ప్రణయంబునకుఁ జానె ప్రతిఫలంబేని ౧౦౦
అననియెల్ల శ్మశానమట్లు మార్పడదె?
నీతికిఁ జహ్నంబు నిర్వయత్వంబె?
మానవ తత్వంబు మఱచిపోయితివా?

ఓ యనారాగ్ని, మాయుల్లంబునందు
నీకాలి గుర్తుల చేక లగఁకట్టు;
ఈర్ష్యమయంబై న యీలోకమందు

నిలువ నీచైనను నీకు లేదమ్మ!

కల్పసుమంబవై గంగాతరంగ

శీతల శీకరాసేచనం బొంది

చల్లగా బ్రతుకు నీ సౌఖ్యముమాన్వి

౧౨౦

వ పాడుగాలి నిన్నీ వల్లకాటి

మమ్ములో బడవై చె? తుద కెండవాడి

ధామన గర్భగంధింబు సొంపెక్క

నీదు నెత్తావులు నింపుచున్నావె!

నీ రమ్యలాస్యంబు, నీ సోయగంబు

గాంచ మత్స్యలకు యోగ్యతయుండఁ బోవ;

నక్షత్రమండల నాట్యరంగములఁ

జూచలా లతీకల సాహచర్యమునఁ

గాన్పించుమా నీ యగణ్య సర్వము!

పన్నీరు పూజాదత్ ప్రక్కల బలిసి

౧౩౦

నీ గోపైఁ జల్లు నిత్యమ్ముఁబూలు;

కవులు కన్నీటిబిందువుల నీ గోరిఁ

దరతరంబులనుండి లేడుపు చున్నారు.

ఎందఁడో పాంఘు లెన్నెన్నిమాన్

నిట్టార్పు సెగల నెండిన పూలుచ్చి

గౌరవించిరి నీదు గోరిని సకియ!

ఓ స్త్రీ యాత్రికా, మెక్క-మాడైనఁ
 పాంచాల భూమికిఁ బయనింతువేని,
 లాహోరు నగరవిలాసంబుఁ గాంచ
 నరిగెదవేని, నీ వా యనార్కలి
 ధన్యసమాధిని దర్శించి రమ్మ!

౧౫౭

నానాకాలపు పల్లీజీవితము.

శ్రావణనీలమేఘముల వల్లనిదీవలఁ జెంపు నొంది, కొం
దావులఁ జల్లుదుం బొలముదావునఁ బూచెను గేతకము; లే
తావులనైన నూవనముఁ దాల్చె వసుంధర పైరుపచ్చలన్;
ఆవులు కండపెట్టెఁ దనివారఁగఁ బచ్చిక మేసి బీరులన్.

కాలుమెయిల్చిన హరికార్ముక కేఘలు స్వర్గకట్టణ
ద్వారపుఁ దోరణంబు సరిదాఁక, బలాకలు మాలగట్టి యా
దారినె సొచ్చరిప, నిశితత్వముఁ బాసిన సూర్యరశ్మి లే
నైదుల సేవఁజేయఁ గనుపొదువుఁ గొల్పు దినంబు లియ్యెడన్.

పక్కితి లీలావిలాస కావ్యంబునందు
రసవదధ్యాచుమేము వర్షంపు ఋతువు!
కానివోఁ దదధ్యేతనా కర్షకులకు
నెలలఁ బరనిర్వృత్తి గూర్చి యింపెలర్చు?

పనిపాటుల్ ముగిసెం గదా, యికను లేఁబ్రాయంపు టిల్లాలితో
దనపైఁ బ్రక్కలఁ ద్రొక్కిమూఁగు పసిసంతానంబుతో వర్షపున్
దినముల్ తిన్నగఁ బుచ్చవచ్చునను నుద్దేశమునం గాఁపు గ
న్గొనుచుండుం దన పైరుచేల శ్రమకుఁజోడైన సంతృప్తితోన్.

కలకల నవ్వుచుం గలుపు గంటలు కీయుచుఁ బాట పాడుచుం
 బొలములఁ జుక్క గుంపములఁ బోడిమిఁ జూపెడి పల్లెటూరితో
 య్యాలుల నిస్కర్గ రమ్య దరహాస విలోకన చేష్టలందు ని
 ప్పకలుషపు గ్రాహ్యతవనపుఁగన్తుఁదనంబు బచి! గుబుల్ కొనున్

ఎన్నియిక్కటలుండిన, నేమియైన,
 గుడువఁ గట్టను నొకవేళఁ గొడవయైన,
 బ్రకృతి సామీప్య జీవన భాగ్యమొకటె
 యున్న కడిగెన్ద మఱిపించు నూఱడిపు.

అక్టోబరు 1924

క వి స ం త యా వ స్థ.

క్రవితా, వింతయారెచ్చ నీడగు నుపేయభావముం జూచ, హే
తువు లేవేనియు లేక నాపయి నసాతుష్టి బ్రదర్శించి క
న్గచకుం గన్పడనైనఁ గన్పడవు; సకన్త బిట్లు మూన్నాళ్ళ భా
గవతాబయ్యెనె? తెచ్చికోలలక వేడ్కల మీకు సామాన్యముల్

వలపుఁ బోక్షసేయ నిటువంటి విరాగముఁబూనినావ? నీ
చెలిమియె సన్నగిల్లెనో? విశేషత నాదెడ నాతరించెనో?
పిలువని పేరఁటంబునకు వేమఱుబోఁ గడుఁ జుల్క-నంచు నో
చెలియ, బిగింపుఁజూపెదవు? చెల్లెను నత్సర మింతమ్మకున్,
నిమిషమునోన నీమొగము నీడగఁ గన్నులఁగట్టి 'నమేది?' యా
చమితపు టాస నే దెసలనారయ, మాయలమారివౌచు వే
గమె కనుచూపు దాఁజెదవు! క్రొర్యము నీకు వినోదమేని నా
కమలిన నున్నితంపుఁబెడిఁ గమ్మగ పి-నొనరింపు మంగనా.

వరిచేలం గడసంజలందుఁ దిరుగన్ వాంఛితునేగాని, నా
సరసన్ నీవుచు లేమి, మున్నుల నచ్చొజైన యానందము
బొరయంజాలకపోతి, జవితమె దుర్బోధ్యులుగాఁ దోఁచె; బు
గరు స్వప్నంబు తఱులునన్ మఱిఁగె; తెన్నల్ భారమైక్రుంగెడిన్

వెళ్ళి దాగిలిమూతల నెంత వచుక
నన్ను నుచింప నెంచెవో చిన్నదాన?
వసపిపాసల నడచు నీరమ్యచూర్తి
మెఱుపువలెనై నెఱ జూపించి మఱిగి పొమ్ము.

జలవపకాబునం దిరుగు వక్కని చుక్కనె యయ్య నాపయిం
గల ప్రణయాబునం బరిగిగర్జియ క్కి పొలానఁ బచ్చ కం
చెలకడఁ గూరుమంటివి కృష్ణవలబాలిక మమ్ము; గిడ్డిపూఁ
నీలిగుల కాన్కతోఁ బ్రకమవిర్భవ ముత్సవనుమ్యో దోయ్యలీ.

ఆ దినం బాది యిరుం ది యాత్మలొక
వలపుఁదీవియ లల్లెఁ; బాప్రయను నాచె;
ఫలము లట్టల సంతానభాగ్య మన్నె;
నితకాలాని కేల నీ క్కి యలుక?
నీవు రాణినె నామవు; నేను విచ్చ
మెత్తు పిచ్చివికారినె; యివ్వకును
దానితమ్యులు కొండొత; తరుణి యిత
సోల్పులేనెతి; నిను నమ్మి మోసదోది.

‘కడకల కిడుకోల’ మన కెగిలియెత్తుల ము కలొంకూ
గిడుకో కిడుకో లగుంకాదు గదా! యదియె నెవు నె
వినుతువలున్న న శయము నేనులు దీవిత వీణయాగు కి
ల్లెదొన త త్రియల్లు వికలంబుగఁ బలుక నడస్వర బలన్.

క వి త

ఓయీ పచ్చపొలాల కాశ, యిక నీయుల్ల బెళి శోధింపుమా,
 హేయంతా యపరాధకల్మషము నాకే గట్టయత్నింతు వో
 హో! యీ నైపుణీచాలుజాలు! నట నీయుత్సంగసౌఖ్యంబునె
 తో యాసిందెడి చిత్రలేఖ విడి నాతోడేల నీవప్పుడు?

నేటికైనను నాయునికి నీకుఁ దలఁపు
 వచ్చె, నది కొంతభాగ్యంబు మెచ్చుకాడ,
 బహుళ సంతానవతియైన భార్యవలపు
 సాటిగాదయ్యెఁ గొం దగులాటమునకు!

పేమసూత్రాలఁ ద్రొవ్వెడి బిగివి నడలి,
 బిచ్చకత్తియపోల్కి నీ పిలుపులేక
 వచ్చి నిలిచితి ముగిట, నిచ్చకాల
 కైసఁ దలయెత్తిచూడవు; మాని వైద?

చిత్రలేఖకు నీ కడసేయలేక
 యర్హశేషును గొంటి స్వయంకృతాప
 రాధమున, కింక నాగుండె తాయిఁజేసి
 నెడలిపోయెనఁ, గడపటి వీడుకోలు!

క వి

నిలునిలు మోసఁగి, మనసు నీటియిపోయె; నవజ్జగామ; నీ
వలె నను కేరనచ్చె బహువర్ణ సుకౌభిత చిత్రలేఖ; నే
వలననఁ జాలనైతి; నెలపాఁయము మోసముఁ జేసె; నిక్కము
చెలసిన నీవుచూ జెలినిఁ దియ్యనికఁగిటఁ జేర్తు వితకున్.

దేని నకార్యమును గడచినత వాకొనుచుంటివో యదే
చాననొ, సంతసంబునను సాధనమాను; సపత్నియను లోఁ
బూనకు మచ్చరఁబు; నదెపో నిను గొల్పెడి తోడఁబుట్టు; వా
మానిని సాహచర్యమున మంజుల వౌదవు నీవు నికనున్.

ఇదెఱును నీటికాలువ యెద్ద నిలిచి
మొగముపోలిక లెల్లను బొల్చుకొనిడు;
అక్కనెల్లియ లొకతైచ యపుడు నన్ను
నొక్కకఁపైనఁ గనివెట్టి యుండును గద!

అతివ, పొరపాట్ల ప్రహసనం బాడినాము,
భరతవాక్యంబుగాఁ బెట్టి వలపుమున్;
మిమ్ము నిరువ్విఁ గూడి సుఖమ్ముగాఁగఁ
గడచు కవిత శేషమ్ము కల విధాన.

చాలకాలమయ్యె సఖియ, నీ కైకల
 నాసవంబుఁ బెదవులానఁ బెట్టి;
 పానపాత్రమీను భవవిషాదమును
 ముంచి కొంతసేపు ముక్తిగందు.

15-10-1924

భగ్న
హృదయము.

1925-30.

I some times hold it half a sin
To put in words the grief I feel:
For words, like Nature, half reveal
And half conceal the Soul within.

But, for the unquiet heart and brain,
A use in measured language lies:
The sad mechanic exercise,
Like dull narcotics, numbing pain.

In words like deeds, I'll wrap me o'er,
Like coarsest clothes against the cold:
But the large grief which these enfold
Is given in outline, and no more.

—*In memoriam.*—

భగ్నహృదయము.

ప్రియావియోగము.

దైలధరమాలికా మలినశయ్యను మిమ్మఁడు గూఁచె; నేడ్పుల
ర్పులఁ బులుఁగల్ కులాయముల పొంతలకేగక కొమ్మలెక్కిము
క్కులఁ దడిలేకయూర్చు; నడఁగూరినపోలికఁ బూలతీగలు
దలలనువొంచు; గాలి వెతతాఁచున మూల్గు సహనుభూతితో.

మును గనుపంజునై తనరు మోహననస్తువులెల్ల వెల్లఁబో
యినగతి బాష్పముల్ దొనఁగ నేడ్చుచు నీరవభాషఁ బల్కెడిన్
'గనుఁగొన, మాకునున్ నెగులుగల్గెడి నీమ ప్రియావియోగ సౌ
జనిత దురంతతాపమున, శాంతిలుమోయి' యటన్నమాటలన్.

ఇరువుఁ చిత్తభ్రాంశముల నేకముచేసిన పాణికాంత యం
తర విరహాద్విపరీతమున నాటుకొనన్ నను ముంచిపోయె; గ్ర
మ్మట ధరఁ జేరరా దనెడుమాట నెఱింగియు నేమొకాని, నా
తరుణ మనంబు స్వాప్నికపథంబునఁ బోవును జేమనాసన్.

కన్నులువిప్పి చూచితిని గాతశమాబును, జేతితోడనే
యన్నులమిన్న కాష్ఠమున కగ్గి రగిల్చితి, నితచేసియుం,
జన్న నెఱింగెఱింగియును సొలయమొందును బాడుబుద్ధి! యా
పన్నుల చిత్తవిభ్రమపుఁదాటులు నిట్టివియేమొ యెల్లెడన్!

కలలోనైనఁ దలంపలేదుగద యోకల్యాణి, నీ కింతలో
పల నూజేడులు నిండునంచు, విధి దుర్వారప్రభావంబు మ
న్యులయత్నంబు నధఃకరించుగద! వైద్యుల్ దివ్యసంజీవిఁ జెం
బులఁద్రావించియుఁబూర్వకష్కతఫలంబున్ మార్పలేరైరిగా!

ఇరువదియేనువత్సరము జేగకపూర్వమె, యశావనంపు బం
గరు చషకంబులో నుడుగుకొమ్మెడి యాసన మింకకుండఁగన్,
సరస మనోనురాగ శృంగళాంతలకుండనె, జీవితంపు మా
ధురిఁ దనినార నానకయె యొయ్యలి, పోయితి కాలదుర్గతిన్!

పది పదునొండు వర్షములపాటు నిరంతర దుర్గకుల్యయై
హృదయ తటంబు లొత్తి ప్రానహించిన ప్రేమరసంబు లింక, నీ
యదనున సార్థవాహము జలాశయహీన మగుప్రదేశ దు
ష్పవమున నెట్లు నే నడుపఁజాలుదు నిర్దయ దీర్ఘయామినిన్.

దర్శనంబున బింబంబు వనరినట్లు,
 నిదురూపంబు మదిలోన నిలిచియుండు!
 ఇదిగో! నెచ్చెలి, యని చేతు లెదురచాచు,
 గోచసత్యంబు నామోముఁగాచి నచ్చి!
 గాజులును మెట్టై లెవరినో ఘల్లుమనఁగ,
 కాలేయకుండనె కన్నులు తీరించూచు;
 సంతదారుణ యాధార్థ్య మాస్మయెఱుఁగ,
 గుండె జల్లును, నిట్టూర్పు పొందుకొనును.
 యువురకుఁ దప్ప నితరుల కెఱుఁగరాని,
 మన రహస్యంబు లెవరితో ననుకు నింకి?
 హృదయ ముజూష నాచేత నీడి యదేల
 తాళపుడెవి నీయొడి దాచినావు?

మఱి వెలుగల్గు నీ నగవు మాటలు నీ దరహాస చంద్రికాం
 కురములు, వచ్చిరాని మృదుకోపము, చామనచాయరూపము,
 సరసత, మన్మథోనుసరణత్వము, నిర్భరమైన ప్రేమయు,
 మురిపెపుఁజూపుఁగావ్యములు, ముద్దులవేటికలౌ కపోలముల్.
 పరలోకంబున కేగువేళఁ బ్రణయవ్యామోహ మొక్కండె నీ
 పరమై పోయె నటంచు నూహి; వెలిసె బ్రచ్చన్నసత్యంబు; నీ
 కరముల్ నాహృదయంబుఁ, గోరికల, సౌఖ్యంబు, భవిష్యత్మనో
 హర గార్హస్థ్య సుదీపిత బమగుణాయ లాగి కొంపోయెఁగా

పరలోకంపుఁ గవాటముల్ వెఱచి నాపై నొక్కమాటైన నీ
సరిసాగోల కటాక్షముల్ నెఱపుమా, సర్వంబు నీ కాత్మగో
చరమా; నన్ గురులింపఁజాలుదువె యో చానా, నిరంతంబు నీ
కొఱకుం బిచ్చిబికార్చినై తిరిగెనన్ ఘూర్ణిల్లు చిత్తంబుతోన్.

వెలివి నశించినప్పు యొకతేప నినుం గను కోర్కెతోడ నే
వెలుపలకేగి, కాట్టదని నెచ్చగనూర్చుచుఁ గూరుచుండి నీ
లలిత మనోహరాకృతి నిలాతలమందునఁ బాఱ జూడ బొ
గ్గల మసి భగ్నశల్యములు గోచరమయ్యెనికేమి చెప్పుదున్!

స్థిర మిహలోక, మీతనువు శీర్ణముగాదు, సమస్తసౌఖ్యముల్
మఱగవటంచు యావనపుమత్తున నుండిన నాకు నెంతలోఁ
గఱపితి వీవు: 'సర్వమును గాలనశంబున నంతరించు, స
త్వర మగు నీప్రపంచకము స్వప్నమయం' జనుసత్య మంగనా!

కవితా కల్పిత లోకమందు మురఁ గానంబు గావించుచున్
బవలున్ రేయు సుఖంబుగా నెగురు నాపక్షంబులం ద్రొంచి న
న్ననలీలన్ ధరణీతలంబునకుఁ గ్రోయన్ మేలఁ గాఁత? క
న్గనమోక్షం, దిలకింపఁజాల నిలలోఁ గన్నట్టు యాధార్థ్యమున్!

హృదయమును గొంగిలించిన కీతిగానె

స్మృతిని నైతంబు నీవు హరింపు మతివ,

అంత సుఖదుఃఖములు భేద మరయరాక,

భావశూన్యత వీసనై పట్టువిడచు!

చేతనాజీన గాజగిన్నె మరలం జేజుకు నే? వ్యర్థ చి
తా తాపంబున లాభమేమని ప్రబోధజ్ఞాత తత్త్వండు నై
చేతన గ్రోధముఁ బూని యక్షరములఁ జిత్తంబు లంకింతు; నా
చేతన గాదొకవాక్యమైనఁ జమవం, జిత్రంబువో తత్కథల్!

అనివార్యంబగు దైవనిర్ణయము; దేహం బొక్కఁడే పంచభూ
త నిలీనంబగు; నాత్మకుఁ మరణబాధల్ లేవు; లోకంబునక
జననంబుక మృతి నై జమంచు నెటులో స్వాంతంబుఁజేర్చించుకో
ననయంబుక యతనింతఁ గాల గురుపాదాబ్జంబులే దిక్కుగక

వేగు మానసంబుకీతి నావిఘ్నవాణు
నుల్లమునఁ దత్ప్రబోధ కాలునఁ గలదె?
యూరడింపులు పూచువై నుష్పగల్లు;
ఇంక నేకాంతమే నాకు నేడుగడయ!

12-7-1925

స్తోత్ర కణము .

కనులు మూసికఁ దెలుచికఁ గానుపింతు

వింట నడయాడినట్లులె యింకవదన!

సతత ధ్యానవీరకా న్వాతమునకు

వెలుగు బీకట్ల భేదంబు ఏలఁగునేమో!

తెల్లవాణిసఁ బూదండఁ దీసివైదఁ

దరుణి వేణిక నిలుచు నెత్తావి పోల్కి,

మర్త్యకా నీస్వరూపము మాటునడియు

సార వణ్ణాకిత స్మృతి సమసిపోదు.

చావు బ్రతుకులమధ్య విశాలమైన

కలలవంతున గట్టితి తలికుఁబోణి,

కార్యలాపట దిశమునకన్నఁ బ్రకృతి

మునుఁగుఁ దీసెడి రాత్రి నాకొసఁగుఁ బ్రియము.

పవలు శోయికిఁగల భేదబాంధవములె,

యిహపరంబులయందు నూహింపఁగలము;

దెలిసి కూడలియగు సంజ, మింటికొనల

విమలరాగంబు వెదజల్లు, వెఱపునిడదు.

శిశువియోగము.

కొలచకొంటు మును నీఘ్రిగానివోతె

నామ పాడలు గనరాక యదుగుమండె,

నేమ క్రియురాలి పోకకు గోమగుడుచు

కతన, నిమిషంబు యుగముగాఁ గడచునాకు.

పూవురాలిని జిలుపించె పూపదైన

నంబుకొనియుండు నన్న పేరాస నుంటి;

మృత్యువిశ్వాస పవనంబు కేగినుడిసి

భావిఫలమును గినుగండు బైకివినరె.

చెప్పవోయిన విద్యనఁ జిక్కనన్న

యాసయుండు నేటితో నంతరించె;

నకట! నా పూవుదోటకాడాయె నోయి

తోటమాలి వసంతుఁడా, పోలఁగిపోమ్ము!

పూవుగిన్నెల దేవలాని, లతికాపుంజంబు లుయ్యాలకుం

దావుల్ గాఁగ, నిరంతరంబు సుఖయాత్రలో సేయుతేలుల్ ననుక

భావా భ్రంకషపక్షఁగాచి మదిలోభావించు నాట్టియ నీ

లా వాల్లభ్యముఁ గ్రిందుసేయు నితఁడేలా వచ్చెనె చెప్పుడుక.

ఇపుడన్నా విధి వేటకాని వలలో నేకాకినై చిక్క, పూ
ర్వపుటుత్పాసాముగోలుపోయి, గలులు భగ్నంబులై చిందఁగ
గృహతో వీడిన, నీడ సంస్థితుడనై చేయుబవల్ చీకటి
అపనోదించు తలంపుతో బ్రతుకు నాయాధిక్య మింకేటికి?

చిత్తతాపంబుఁ బాపుకోఁ జేలగట్ల
కరిగి కూర్చుండ, మూక సహనుభూతిఁ
జైరు తలవంచు భారంబుఁ బంచికొన్న
పాణసఖులట్లు; కవులకు బ్రకృతితోడు!

అపర దిక్కాంత నైతము నస్తమించు
నరుణ బింబంబుతోఁ గన్ను లవియఁజేయు,
దినదు పూజారి యిక్కట్లు తలఁచి కుండ
నెల్లి పుంజాయెనో యేమొ హృదయమనఁగ.

ఈ యిలకున్ ననుం బెనచు నే గుదిబండములేను; ప్రేమ యా
దాయము సన్నగిల్లె; నది దాటుట కింకఁ దయారు; చేపున
శాయక వేచి యుండు నుడువంబులు నచ్చేడిదారిఁ జూచుచు
జేయనదేమి? యా పడచ శీఘ్రమువచ్చుకొ! యాలసించునో!
మునుపటికిఁ బ్రత్యక్షము మోహనవేషము దాల్చి శయ్యపైఁ
గనుగవమోడ్చియున్న ననుగాంచి 'సఖా'యని మేలుకొల్పు; మో
మునఁ దన మోము నాన్ని సుఖముం జలికించెడి ముద్దువెట్టు; నై
నను బరిదగ్ధసారము మనంబు ముదం బెలు లాశ్రయించెడికి?

ఎంతకాలంబు చీకటియై టియందుఁ
 గాఁపురం బుంట? యడుగంటఁ గాలిపోయి
 స్నేహహీనంబుగా వట్టి శెమ్మె నిలిచె,
 నెనకు వెలిగింతురో? శైల మేడదింక!

యతావన నవ్య సౌరభ విహంగ మనాది కులాయవీధికి
 బోవ నుపక్రమించెఁ జెలిపోయిన దారి, శరీర వల్లకిఁ
 రావిఁక పెండుమాటులు, తిరంబు, వసంత శుభోదయంబు; లిం
 కా వివరంబులేల? గతమయ్యె సుఖంబు, శ్రమబె దక్కెడిక!

పొలములనుండి రాఁగ నె హృష్టాన్త కళా శశివిజయమ్లు వా
 కిలి కడనిల్చి, సిగ్గుమెయిఁ గీగనులూ దిలకించుచున్ మనో
 విలసన మానసంబున స్రవించెడినోయన నవ్వు స్వాగతం
 బుల నుపచర్యసల్పు చెలి నోవ మరంబుగ మాత్ర గేహమున్.

పూర్వలఁ బిండెలన్ లతలఁ బుష్పాశితావ్రలఁ నందమైన నా
 గూఁవన నందనంబున శ్రీమూర్తివియోగ మరంత తాప చి
 తావిల కీలలందు నునియయ్యెను; ఆ మనీ ప్రేమదేవతా
 లనె పోయెన గురూర్తిపయిఁ బట్టెముగ్ధుల సమాధి పోలికన్.

ఉక్కు లోహిణి మిగతవి యుండినూడఁ
 జవియు సారంబు కొఱవడు నాదకమున;
 మనసుగలసిన యిల్లాలు హఠేఁగిపోవ
 నన్ని యుండియు లేళ్ళలయ్యె నాకు!

హృదయపు నల్లకాటి రసహీనత దేహమునందె గాక నా
మృదుల కవితృపుష్ప లతల మీదికి నైతము నల్లునంచు నా
కొదనెడి సంతయంబు; కృత్యము సతియట్టుల జంటవాసిన
బ్రదిమికి నువ్వునీర్మచుచు బాద పరాగము రాల్చిపోయెదన్.

విరహపు ముమ్మూల బారలి వెచ్చిదనాల బికార్లినై వ్యధా
భర కబళంబులకు హృదయపాత్ర భుజించుచు బ్రేమవాకిటన్
జిరముగ వేచి యీ కఠిన తీవితముగ గడుపంగ నేల? యం
బరచర కామినీ ప్రణయ మాదిరముల్ కలవాయె నేమొకో!

ఆసవ మింకి క్రొన్నురుగు లారిన కొంచెపు మట్టిపాత్రలో
నాసలు నింపి, క్రొత్తదన మంటుకొనం బునరుద్ధరించు నా
యాస మదేల నీకు; బ్రభువా? యిక నన్నొక భగ్ను పాత్రలకు
వేసెడి మూలలో విసరివేయుము భుక్తము సంస్మరింపఁగన్.

24-9-1926.

క వి తా చి తి .

గొలుక తుచ్చపట్టె; నొకనాడయిచు జేవి కింపుగొల్పు కా
 వ్యాలపనా బొగర్చు తల పంకుర మెత్తన; వ్రాయఁబూనిన
 దేలికకాలిగుల్లపు గతిక మఱపించెడు భావ మిప్పు డ
 బ్బే! లివసచ్చి ముందడుగు పెట్టెను చాకలియెల్ల బేసినాక.
 రమణీయంబగు నాట్యరంగము నటీరాజ్యంబుగా మాణి య
 దము నానందముఁ గూర్చు, బండిరి హఠాద్దగ్గింబుగాఁ జూచి ని
 ప్కామణద్రావరముఁ గాంచలేక పొగలో గగ్గోలుగాఁ బర్వ పి
 చ్చిమనుష్యుల్ గతి భావముల్ నిడుగు నాచి త్తంబునక మొత్తమై.
 ఇదివఱకెన్నఁజైన నుదయించిన యంతనె భావపంక్తులక
 బనుడని పుపుచుంటిని బ్రసించపు సంతకు; నిప్పుడన్న నా
 చిదగొడ కాఱుచీకటలఁ బరకగు నాశ్రయ లబ్ధభావముల్
 మెదలవు నీకుఁబొడలఁ; దమిస్త్రమె స్వర్గము భుక్తిసారథక.
 కలమును కాగితంబు తనభాషజే! 'గుడ్డయి!' రామిరెడ్డి, నీ
 పలుకులు వీనులార విని వత్సరముల్ సనె; సంత చెల్లె! చి
 త్తెలుక విధాన దాగికొని యేమొనరించెదనోయి యాచునక
 బలుమఱు హెచ్చరించు హితవ్యుల కేమని విన్నవించెదక.

కలకల ముగ్ధమంజుల వికస్వర సుస్వర గీతికాగతిఁ
దొలఁకు కవిత్వనిర్మలము నూత్న పద్మములఁ దొక్కుఁగాని, శీ
తల హిమరాశి పేరి జలధారలు నిర్గతిమాని గడ్డలై
యలమటవేచియుండుఁ దగునారక- కరామర హాసరోచికిఁ.

కమనీయంబగు వింతవస్తువులతోఁ గాంతిల్లు నా గేహరా
జము మధ్యఁ వెలుఁగొందు దివ్యగనువై సర్వంబు పెంజీకటిఁ
సమనెఁ; నే నికఁ గొన్నినా శ్మశిధిపూజాసేవకుం జాలనం
చు మదిందోఁచెడి; దీపమెప్పు డనటఁ కోభిల్లునో క్రిన్ముఱఁ
పలుకగు కౌపురాల పరిపాటి నగుదగు నాసవంబు నం
చులు పొరలంగ నింపి సరసుల్ చవిచూడఁగఁ బానశాలలో
నిలుపునుఁ గాచపాత్రికల; నేఁ దయో! యన్నియు బాష్పవాచించి
దులఁ బరిపూర్ణమై కుదికి మారమునై వెతఁకూర్చ వేఁకిఁ?
కనఁగ మనోహరంబులగు కల్యకు సంధ్యకుమధ్యఁ బొల్పు మో
హన భువనంబు నాచు హృదయగార్తి మలీమస నల్లనల్లకఁ
దెనఁచు పూసిపూసి కడునెక్క-సముం బొనరింపఁగోర; నఁ
దెనఁగొని సిద్ధిసేయు పరివేదనతోఁ బనియే మొకశ్చికుఁ?
శిరము నిశేధ తారకల కీతలకాంతి సుఖంబుఁ గోరి యా
బర చరనాసన మరలఁ జెడఁగ నిమ్మనుగాని, పాదముల్
చురగొని కర్మమహాద నిమగ్నములొట వృథాప్రియత్న ము
ష్క-రతఁ గలదుమగు మకరసంధ్యతమో కలధంబు పోలికఁ.

కడచెను మూడున్నములు కాతవియోగము సోభించి; మా
శిషుగు కండ్లిది తాకులకు బీబలు వ్రయ్యంబు వాటికట్టి నా
యెడఁదను నిర్యవహాసమున నేరిచి కూరుదు మంత్రకర్తయె
ప్పుడు పొడకట్టునో యమృతపూర్ణ కర్మోన్మల పాత్రహస్తమై.

హాపములేని సొస్పృశికి మాధిగ నల్లుకొనంగలేక దా
దాపుగఁ జేమివల్లి కృశంగని ద్దశనున్న కొమ్మనే
చాపుగఁ జేసికోఁ దలఁచి పాకెడినార! గతానుభూతముల్
చాపుతె యయ్య మానవహృదిక సతతంబును బాసేయునే?

భానము మాత్రంబుతనె ప్రపంచముమాటును; బూన్విమల్ల సంత
కా వివిధాభానముల తట్టుకుఁ బోవను బుద్ధి; కోకిలా
రావము లోపు నింపపు; నిర్భక్త దాస్యములయ్యె గూడిన
నేరము; రమనరా ప్రకృతి !! యనిపించు విరక్తి నెప్పుడొ.

ఇట్టి గూటల నింకెట్లు లించుకెన
నపుడు నెన్నెల కవిత నునంగ నేర్పు?
నదియుఁ గాలావధంగాచి యరిగెనేని
దాని విడిపైన నిర్మితం దాజనుహలు!

మే 1927

మ నో విష్ణ వ ము .

స్మృష్టి చిత్త్రంబుచకు మూలచీవమైన
జనన మరణ క్రమంబుఁ జింతన మొనర్చి
యతుగన లేక యత్నంబునాఁపుకొంటి;
దేవ, హర మేశ, యున్నావో? లేవో? చెప్పుమ!

చాల హస్తిద్ధ శిల్పివని చాటుచునుండును బంశితాళి; నీ
లీల లనాతముల్; దెలియ లేము రహస్య; మదేలొకో నమూ
నాలను వాసి వాసి కరుణంబును దృక్తియులేక చింపె; దీ
కీరెఱుంగంగ రాని కృతీకీక లభియించున దేమి చెల్పుమా?

కొండలు సృష్టి నీడయని కొండలు కర్మఫలంబటంచు నెం
దెందకో వాసినార లది యెట్లుగు? కర్తవు నీవయేని నీ
చందము దూష్యమాను; మఱి సర్వము కర్మఫలంబటన్న నీ
వెందు కజాగళి స్తవము వీ యపదూలు వహింప దైవమా?

తీవలునాటి, పాదులకుఁ దీయక నీరమువోసి, యామని
బూవులు పూవనున్న తఱి మూలములం దెకలించివైచు నీ
భావ మదేమి? యీముడిని బండితులైన సడల్పలేరు; కా
లావధి డగ్గఱించు! వృథ యయ్యెను జీవిత ముత్తచర్చలక.

మనమున కందరాని యను మానపుఁ జిమ్మనువిప్పుయత్నముల్
 దినదినముం బొనర్చి కడచీరము గానక బమ్మరింపఁజూ
 లను; నెటులైన రాగల ఫలంబులు, కాగల మంచిచెష్టలుకా
 బెనఁగొని వచ్చు నొక్కటిగ, పీఠఁ దమత సయాచితంబుగకా.

కర్మఫలమైన దైవాధికారమైన
 నింక నేమైనఁ గానియున్న; సంకటములు
 పోకమానపు, సుఖములు రాకపోవు;
 వానియెడల తాటస్కాబు నూనియుండు.

క వి య తా కి క త .

ఓయి కవీశ, భావ రుచివోజ్జ్వల దృశ్యములన్ సృజించి త
చ్చాయలు తాకికంబులగు సత్యములంచు భ్రమించి, నన్ని, ని
ప్రాయము నీవితంబు నిలుపావొనరించెద; వొక్కనాడు నిన్
బ్రాయక మేలుకొల్పు విధి భగ్నమనోరథ తోదనంబునన్.

భావన నీకుశత్రువు; విభావరి దాటక మున్నె, సూక్ష్మతా
రానలి కాంచీ గాంచి గగనాంచలనుంచు మనోజ్ఞ పక్ష శే
ఖా వలితేంద్రచాపమును గల్పునసేతువు; గుడ్లగూబ ఘూ
ఘావనికూయ, నుల్కిపడి కాంచువు నిక్కపు టంధకారమున్.

కావ్యరచనలొకం గవివి కావచ్చును;
నివ్వోకమందొక నిరుగ వచ్చు;
గావ్య వస్తువులను గవిదృష్టి జూపకు;
గట్టినేలఁ దడవి కాలు మెట్టు.

కంటి కంచని యాదర్శకంబుఁ గోరి
యకట! ఈ బాంతనాటక మాడెదీవు!
వెనుక శలమేమి?—మానవద్వేషచహ్ని!
రక్తసిక్త హస్తముల నిష్కారితీ నీకు!

21-2-1928.

ని స్ప హా య త .

దైత్యనికంత నాదైత్యదచిక్కము, లుట్టుని ముష్టిహాకలక
బలముగఁ బట్టియుంచుగతిఁ బల్లవకోమలమైన పేమఁ గి
క్కులనినె; నిచ్చిపుచ్చుకొనఁ గూడని యీమరస్స కెన్నినా
భలునెల లేడుఁబుచ్చుకొని లొంగువ, చొంగుమఱోనముఁఖముక!

కొలఁదికి మించు భారమగు గోనెను గాడిదమీఁద వైచి దొ
త్తిలఁ బడి కాలుపూనుకొలఁదికొరడా మెదలించు నిర్దయక
దలఁపున కీచ్చె నైవక్యతి; తన్నును గార్తభమేని నోచ్చుకో
నలవి చొలఁగ; మానవునకా తుదిమార్గము గూడ లేదుగా!

2-7-1928

ప్రణయ బలి .

బుచ్చెర చందూరీర మటు భ్రాంతిమెయిం గని పెట్టుకొన్న నా
పిచ్చితనంబు కొంచుకు వేక్కయు, నా కనవాప్తలజయుం,
బచ్చని కోక్కెకుం చెవులు, బంధుహితాళికి బాలిఁ గూర్చివై
పెచ్చుగఁ దీలరాని వెతవెట్టినా వితరేష మూతయున్.

రాజరాజ హృదేశ విభ్రాజమాన
కన్యముక్తాఫలము శుక్తి గనుచు గాని
మూఁగ్గ మెఱుంగ ద చెలితటి మూఁగ్గమత మొ;
వింత మెఱుంగూర్చె గాఁరబ్బ విలసనంబు.

జురక తెదిగిన గనుదాఁకి యెగురు సగము
జెక్కలను కుండెఁ నిల్లకు నొక్క పులుఁగు;
ఇదియె వాళ్లల్య దృష్టాంతమేని యొక
స్వార్థకరతకు ముగుపేర రబ్బివట్టు!

అతివ, యవివేక దూషితంబైన బాధు
జన సహదేశమే భావి సనుయ భోగ
భాగ్యములకు నిరోధక బంధమయ్యె;
కల్గి విషచాత్ర సందీమఁ దాన నలెకొ?

సదనురాగంబు పరిభవక్షతి కొగిలియు
ద్వేషముగ మాఱఁబోకు పవిత్ర మగుట;
వే జొకని పవిత్రంబు నీవేను కితన
సౌఖ్యపడునేని యది కొంత సంతసంబె.

మగనాలి వౌట, నాకుం

దగ కింకర వలసోయ నిన్నుఁ దుండీముణి, నే
నగపడను చెరల మాటున;

విగతాసుని వీడుకోలు వేడును మింకన్.

కాని, యొకకోర్కె గలకు; నీ మానసయుగఁ
బ్రణయ బలిరక్త ధార లాగఁగముగ నున్న
మజనఁ బోకు ముక్తేయసమాధిమీఁదఁ
గనికరంబున నొక బాష్పకణము రాల్పు.

నెలఁతొ, భగ్నమనోరథుం డగుట నేనే కాని వాంఛింపకే
కలిగెన్ నీ కమృతత్వసిద్ధి, కవితా కల్యాణ సౌభాగ్యకన్
నెలఁకొంటు; గవిమాతృముచ్చిలవయ్యేనీతోడి సామాన్యశా
చెలులన్ల నివసించువేమో యిల నన్యాయుగం జేరకటిన్.

అన్నిరినాలు భావకటమందున నే లిఖియించికొన్న య
భృగ్నత భావచిత్రము యొక్కొక్కటిఁ జిప్పి, నిరాశ మంటలా
దిన్నగ వైచి, పై కెగసి తేలెడు ధూమముఁ జూచి చూచి, మే
లొక్కన్నటు కమ్ముటఁ బడయఁ గోరుదుఁ గీలల మాపరేఖలక.

అమలాబై న పృథాతకాగరసవిన్యాసంబునా బేమ చిత్రిము
లక వాసియు వ్రాసియు పుటికివర్ణంబంతయుం, గుండయుం [మహా
హిమికాస్వచ్ఛమనోబహువ్యయమాయెం; దచ్చమపాస్త్ర
కమనీయు బగుస్సస్థి నామెదుట దగ్ధంబాట కెల్లొర్తునో!

కవితలు వాసి చిపుర న గాగు! హృదంతరలగ్నమైత యా
యవతి మనోహరవృత్తిను సూడఁ బెకల్పెడునపు పవిత
పవిత్రమలర క్షరారములు పై కెగఁజెమ్మెడు బాధ నొప్పుకొ
నవు కవిధాత, సకయిక; నామనె గాయము; మచ్చమాయునేక

అశాభంగ కలహిత స్త్రీకల న స్మృతంబు గావించి యా
వేళోన్మత్తతఁ దొక్కినక సరియ! మర్వీక్ష్యంబు కోసన స
కాశ పాదన దిన్యహేజము మనఃకంజంబునక నెల్లె; ద
దాశేభూత కవిత, శక్తిమెదుటక దర్పింతువే నుద్విగ్ధ?

తలవంపులు ఘటియించితె

పలువంతల సన్నగిలినవానికి; విధి, నీ

బల మొత్తం దెలిసికొందును;

కలకాలము నీకు నాకుఁ గలహము సుమ్మి.

కాలకరాచి విదల్బు నేఁ బురుగునే, కాలానలశ్శోతి యు
చేలా నీ వెఱుంగంగ లేవు? నిను నీసృష్టి దుఱుఱించి భా
వాలాబంబున దివ్యలోకములు రమ్యుఁ బొనఁటుల్ సల్పి నీ
యాలిక దొంగిలిపోయి మత్పఁగయరాజ్యశ్రీ నొనర్తున్ విధి!

తలఁపులయందె నావెతను దాఁచఁగొడఁగితిఁ గాని, వాతసా
చలిత పయోధి పీచికల చాక్షుఁడ కేగు విమాన మేచి, యా
కులనుయి, గాఢసాయమనకూలముఁ ద్రొపి క్రమించెనాలుకం;
దలఁచు దానఁ గొంతపరితాపము; నర్థవిముక్తి చేకులెత్త.

కరుణను నా కయాచితముగా వరిపించిన నీ వరగబులన్
మరలఁ బరిగ్రహింపుము రమాధన, రమ్యుకితావిభూతి, యా
బరచర భావలోలతయుఁ, బల్లవకోమలమూ మనంబు నా
ర్థర యజ్ఞాచు నైహిక నివాస మనహ్యా మొనర్చు సంతయున్.

గలులను ద్రొంచి, నేలకుచు గాలికి బాధము వైచియు, బయో
ధర రిశచక్రముల్ పగులఁ దాఁచి, తట్టిల్లత జాటిఁ ద్రొపి, క
ర్పర రమయతా కీరణ రోధకమూ కవచం బొసంగి, ప్ర
స్తర కకినాత్ముఁ చేసి నను సంసరణార్హు నొనర్చు మీశ్వరా.

కవితానిర్మలి, కూరకమూ విధి తిరస్కారంబునన్ నీకు సం
భవమయ్యెన్ హృదయాంతక వ్యధలు కావ్యాల్లలిపొండగఁ; జా
లు విషా దాంకిత గీతికారవః! చాలున్ నిల్చు మాక్రోశ గా
న విషజ్వాలలు! పూనుమీ యచల మానన్యాసదీక్షాధృతిన్.

ఆ శీ. ర్వా ద ము .

చెలిచగా, నిత్యసుఖోదయంబు, సకలశ్రేయంబులున్, భోగముల్
 విలసన్ పేమ సదాభివృద్ధియు, గళా విద్యాభిలాషంబు, ని
 శ్చల మాంగల్యము, పుత్రపౌత్రులును బిజ్జాతారతమృజ్జతల్
 వెలయున్ జీవిత యాత్ర మీ కిది సుఖాన్వితంబుగా సాగుతన్ !

21-2-1929

అ ఛా యాం త ము .

" I made another garden, yes!

For my new love;

I left the dead rose where it lay

And set the new above. "

చివురుల కింపు పెంపెనగఁజేయువసంతమువచ్చె; నెన్నఁదో
కవలలుచూచి శుష్క రసకాండత నున్న రసాలశాఖ పూ
ర్వ విభమున గిరాల పిసరబులఁ బూతల దన్మనీయమై
కవగొనె మాధవీలతను; గల్లములుం గడదాక కుండునే!

చీకటియొక కాపురపుఁ జేకుదొలంగెను; జల్లవెన్నెలల్
పొడి కుడి కుడ్చిముల రాలి, నినబుకమాచ్చె; స్నేహధా
రా కలితబు వెచ్చె; కనరావీక భాన శిశాన మాకముల్
చేకుడఁ జిత్తశాంతి, విరచించెడి నూహలు భావిచిత్రముల్.

' గతము గతంబై మెన్నటికిఁ గన్నులఁ గట్టకు; నర్తమానమే
సతత మనస్య భోగ్యమగు సావద ' యన్న ఖయాముసూక్తులన్
మనీ నిడి, మల్లికా లలిక నాటితి దగ్ధ గతస్మృతిన్, సుమ
ప్రతయ పాదభాసు పరిపాకము నొందఁగఁ బండువెన్నెలన్.

అనునిమిషంబు జీవితమునందు నవీన దిగంచలంబులే
కనబడు; దుఃఖముక సుఖమగాధత విస్తృతిఁ జూపు; రెండునుక
మనుజుని జ్ఞానస్పర్శికి సమానమె; యైన, నగాధతక వరి
పను వెనుదీయుఁగా యుపరిమంథనలోల మచు బద్ధిరతక!

అంతంబొందె మదీయమా కృతి వియోగాధ్యామమీనాఁడు; చి
త్తాంత స్సంయమి తానురాగ రసముల్ వ్యాపించె సేతుచ్యుతి;
జితాక్రాంతత శూననాబు వ్యయముం దేయంగ నేమాయె? సాఁ
గితుక జీవిత నందనంబున లతాంగి దోహదక్రీడలక.

చతురంజాఁ గద నైవకల్పనము! లాశాభంగముల్ గూర్చి, దు
స్థితులం దేలిచి, లోతుపాతులఁ బ్రీతిగళక వెతల్ గొల్పి, పై
• ధృతిహీనుండగు మానవుఁ గని డచునాన్ది భూతుడై సాస్య
క్రతుకర్తృ బానరించు దేవుఁడు సుప్రసాదల్య మేపారగిక!

7-9-1929.

పరిశిష్టము .

1927-30

పరిశిష్టము.

పండుకారు - సాయంకాలము.

దినమెల్లకా గృహ కార్యనిర్వహణ ఒంఛీ భూత చిత్తుండునై
యిరుడుస్తాసి సలాకరింపఁగ విహారేచ్ఛల్ తలల్ సూపఁబా
వనమై పండినపైరు చేలనడుము బంగారు స్వప్నాల కో
నను దేలాడినయల్లు పోయితి మహానందంబు చేకూఱఁగఁ.

గూఢులకువచ్చు పక్షుల కూజతములు

సంజకొబాయ గారడి చక్కఁదనము

పరుల విసవచ్చు కీటకా వ్యక్తగీతి

కాపువానిని సైతము కవిరొసచ్చు !

ఆ పొలుంబొక దేవాలయంబొ యనఁగ

స్పృహయము ప్రశాంతమై చింతలెల్ల బాసెఁ

బ్రకృతి సౌందర్య గరిమ నన్ బందిసేయ

నోరులేని పూజారిని యూరకుంటి.

చిలుకలదాడు కేంకృతులు సేయును మామిడియాకు తోరణం
 బులు చదలెల్లఁ గట్టిన మూఁగి, చివుక్కునవ్రాలి, నోర క
 కులఁ నను నోటఁ బెట్టికొని గాఢులను గొనిపోవుచుండె; స
 చలనములేని నామనము సాక్షి చప్పుడి కుల్కి మేల్కనెన్.

ఫలనష్టం బగుచున్న నన్న తలఁపుల్ బాధింపఁ జేయున్; జ
 ల్కలసౌందర్యము, వాని నేవ్విచ్చ మదవాక్కుల్ల ప్రియత్వోబునుం
 బలుకన్ శక్యముగాని పమ్మడిముగూర్చున్, బెంకెంజక్కియా
 మలమై చిత్తము తోఁచితోఁపకయట! గూర్చుంటిముగూడనై.

కాపునానికిఁ గడికి సంగామ భూమి
 యయ్యె హృదయాబు; కొంతసేపైన నెనుక
 కవియె మీఁదయ్యె, గోడయ్యె గన్గకుండు!
 తారలుదయింప నింటికిఁ దరలిపోతి.

జాతీయత .

ఓసి జాతీయతా, నీబలో జ్వలత్వ
మెంత! నీశక్తి సామర్థ్యమెంత! నీమ
శంఖరవమునఁగల యుద్ధజాల మెంత!
అస్థిపంజరములు సైత మాడు నార!

నీ యాజ్ఞచేగదా నిఖిల భారతభూమి
గాంధీ మహాత్ముని కట్లఁ బడియె;
నీ కోర్కెచేగదా నెఱలోభి యైనను
దాఁచి యుంచిన నిఘల్ త్రవ్వించె;
నీ ధర్మమునఁగదా నెఱజాణయైనను
మోటు ఖద్దరు మేన మోయఁ దొడఁగె;
నీ పిల్పుచేగదా నిర్ణీత కీర్తులు
చెఱసాలలం జిక్కి చీకువడిరి;

ఒక్కపెట్టిన నీ భారతోర్వి నెల్ల
నూపి, కెరలించి, వేమాలు ప్రోత్సహించి
త్యాగ సామ్రాజ్య పట్టభద్రతను గూర్చి
వడిగ స్వాతంత్ర్య రథమును నడిపె దరచె!

పూర్వకీర్తి ప్రతాపంబుఁ బొగడినావు;
 భావి భాగ్యోదయం బగపఱచినావు;
 వర్తమాన దాస్యంబును వదలఁజేయ
 నే యుపాయంబు నెదకెదో యొకమీఁద!

17-2-1928.

మంచు కాలపుఁ బ్రొద్దు పొదుపు

పీఠికీవారి దొక సింహవంజరముఁ దెలుచు
నల్లు, కిటికీని దెఱచితి నల్లనల్లుఁ;
జలికిఁ గప్పిన బూర్జీసు సడలసీక
తొంగిచూచితిఁ; గనుక్రొత్త దోచె నాకు!

అకసం బడ్డముగ వ్రాలె ననఁగ మంచు
దట్టముగ వ్రేలి సర్వంబుఁ దానె యయ్యె;
భాన దుచ్చిచే యుత్తరంబుఁ బట్టి చూడఁ
బ్రథమకాల సూక్ష్మాకృతి ప్రతిఫలించె.

బాలభానుండు మంచులోపల వెలుంగఁ
గ్రమముగా బహుత్వము చుట్టుఁ గాన నయ్యె;
బాల్యమున విన్న “దయ్యాల బైని” కథకుఁ
దగిన యస్ఫుటచిత్రమై తనరె జగతి!

నలికిం జెమ్మలువోయి కుత్తుక మెదల్పున్ లేక లేయెండ రా
కలకున్ జెక్కలువిచ్చి యార్చు భగసంఘాతబుప్రాభాత మం
జులగీతల్ వినిపింప నోపవు; హిమాంశుడయ్యె సూర్యుడు; ప్రా
చి లనంజేనియుఁ జిత్రకారునకు సుసేవ్యులు గా దిప్పుమన్.

ఇనకరతాప చుడిమము హెచ్చుకొలందిని మంచుకోత కో
యను వరినుళ్ళకుం బఱచు హలికపాళి సువర్ణరోచున్
మునిఁగి యధార్థమాప కరిపూర్ణత నొందిరి; తద్వసుంధరా
తనయ లవిత్రపూజ సరిదాచునె విగ్రహపూజ లెన్నియేన్.

నా కిట్టికీకి నేరుగఁ గనంబడి దిద్దలు యాననంపు లేఁ
శాకపుఁ దీపులన్ మోలుఁగు చాటిన యాలుమగల్; నెలంతయుం
బోక సగంబుగం గొటికి ముందుగ భర్తకుఁజెట్టె; నాతఁడున్
ఆకుఁ బొగాకుఁ ద్రొంగుకొని యాలిపయంటనుగట్టె శేషము

పెండ్లికొత్తవనము వీడని దాంపత్య
లజ్జ, యఘకువారు లాలనంబు,
మొదటి పేమ గుడుగుపోకల మురిపెంబు
వారి చేతలం దవార్య మయ్యె.

పనులు పాటులు సంతగాఁ బట్టువడని
 తరుణి మునుమును మున్నుగాఁ దానె కోయు;
 శ్రమకుఁ దాళని చెలిపైన జాలి పుట్టి
 దప్పి గొనె నీరు చెమ్మని తడయఁ బంపు.

ఆడుబిడ్డల యత్తల యాడికలకుఁ
 బొంచుచూపుల కెడనైన పొలముపనియె
 కొత్త విఘ్ననాబునకు నేవ్చచ్చఁ గూర్చునేమొ!
 తోడి పనిపాటు పేమకు దోహదంబు.

వా రటు పాటచేలఁ బని పాఠానరింపఁగఁ గాంచి నేను సో
 మారితనంబునక గిలకమంచము కిగ్గక, యున్నికాలు వే
 మాటక పొల్లుచూటఁ గని మాటికి నాపయి రోత పుట్టి సం
 సారి వ్రతంబుఁ బూనుటకు నల్పితి గొప్పవ్రతజ్ఞ ధీరతన్.

17-2-1929

గాంధీ .

ధర్మసంస్థాపనార్థంబు వైవశక్తి
 యుగయుగంబున జన్మించుచుండునన్న
 యార్యసూక్తికిఁ దా రక్షణమైనయట్లు
 లవతరించితి గాంధీమహాత్మా, నీవు?

భీష్మపీతయఁ దైతన్య పేమరసము,
 బుద్ధుని చుహింస, క్రష్ణోదు పూతభక్తి,
 యల హరిశ్చంద్రు సత్యవ్రతాధ్యతయును
 గలసి మూర్తీభవించితే కార్యశూర?

కురుభూమిన్ స్వవిపక్ష కోణితపు నాఁగుల్ పొన్చిపాఱన్ వసు
 ధరభారంబును డించి ధర్మవియోగి దక్కించె శ్రీకృష్ణుఁ; డీ
 త్తటి నీనన్న సహింససూత్రమును సంస్థాపించి, వర్తించి, దు
 ర్భరగౌర్జన్యపు మూలబంధము సడల్పంజాలితౌ నీనిధి!

ముప్పదిమూడుకోట్లప్రజ ముక్తపథంబున నీ యనుజ్ఞల
 దప్పక యాచరింతు; మృతి దంష్ట్రలఁజిక్కఁగనైన జంకరొ
 యప్పు! చిరప్రస్తుత శిథిలాస్థి కళెదరమైన నీవు చే
 ద్రిప్పు; బునఃప్రబుద్ధమయి తేజరిలున్ మహిమేంద్రిజాలతే.

కడపల్ దాటని కోమలుల్ విజయశంఖంబైతి పూరించి న
ల్లడ సత్యాగ్రహమంత్రబోధనలు సల్పంజల్పు, గామీణులున్
నడుముల్ గట్టి స్వదేశ సేవలకుఁబూనన్, ప్రభునింజార నె
క్కడఁనూహించితివీమహోద్యమమమోఘశ్రేయమున్ గాంధీజీ

యెసో మేటిరంగిదెబ్బలకు కొమ్ము సాపి పోరాడఁగం
జను నాణ్ణేయుల వజ్రముష్టియుతమాసామాజ్యగర్వంబు, త
గ్గన, ధిక్కారము, నీమ నాత్మబలమున్ రాకొట్టి డీకొట్టి పాం
దెనుగండూతి చికిత్స; ప్రాకృతులకున్ దివ్యప్రభల్ లొంగునే?

అరికట్టుపుట్టుండు నిలువేదనయ్యను

సమాట్టుతో సరి సమతగనుట;

మఱునాటి కచ్చుకె చిఱుపై సయును లేక

కోకోమావ్యంబులఁ గూర్చిఁగనుట;

శిమనమక్షమ నిత్యశా కికి నెలనయ్య

సత్యాగ్రహంబును సల్పుచుట;

కొకోకి దాని కాయంబుగల్గియు

దేశ దేశంబులఁ దేజరిలుట;

ఇట్టి యన్యోన్యవైరుధ్య మెసఁగునట్టి
 నీ మహాత్తర జీవిత నియతిలోని
 గుర్తభావంబులెవ్వరి కొలతకందు
 నందు నై దేశికుల కెట్లు లంతుచిక్కు?

హేళనపాత్రమై మొదట, నింతగనంతగ మోసులెత్తి, వే
 వేలకు వేలునొచ్చు జనవిశ్వసనీయముగాఁ జెలంగి, యు
 ద్వేల పయోధి వీచికల తీరునరేఁగి సమస్తదేశమున్
 మూలము ముట్టనూఁచెఁగద మున్ లవణోద్యమతత్త్వ మెట్టిదో!

భోగము సౌఖ్యసంపదలు బొందుటకుండగు మార్గముండియున్
 వేగమ తత్పంథబువిడి విశ్వజనీన కుటుంబిన్దై మహా
 త్యాగముఁజూపి జీవితమునంత స్వరాజ్యపు యజ్ఞవహ్ని నీ
 రాగత వేల్చినాడవు ధరంబశుశక్తి వినాశమొదగఁ.

అరలే! నేడు విసంగనయ్యెథనదీయంబైన భీష్మప్రతి
 జ్ఞ, రవంతేని స్వచింతలేక ప్రజలై సర్వంబు వోనాడియున్
 మఱలంబ్రాణముఁగూడ వీడ నసమానంబైన యత్నంబు! నీ
 మరణజ్వాలలు కోటిసూర్యులటులన్ మండింపవే లోకమున్.

కలనరమయ్యేదేశమున గాఢానుహత్య, విరక్తదీక్ష నే
వలదని చెప్పునంతలో పోవచ్చుచుగా; నెలులైనగాని ని
తలపయిమోక్షియున్న జనదాస్యవిమోచన కార్యభారమే
తల నహియింపనోపు; ననతారపుబుద్ధివసానమిదియే?

అతుల పరోపకార యుతమైన మహాత్ముని శిష్యులు సం
తతము నిరామయములు జనముల పాటికి కల్పవృక్షమై
శతసములుగు గాత్ర యని సంతస మొప్పు జయంతి సల్పగా
మతిమిదలపోయిన నీ పి. శుగు మాటలు దూరెనుపాయనాబుగఁ.

చావు బ్రతుకులు కెటికి

నానళిమార్గముద్రొక్కు- నచలుడవగుటఁ

మావలెఁ దలఁపం గోరవు;

దేవుడొ గలఁడింకమోది దేశస్థికిఁ.

22-9-1932.

కళాప్రపూర్ణుడు.

తీరుగఁ దిక్కయజ్ఞ తరితీపు తెనుంగు కవిత్వ సారపు
 ధారల నాంధ్ర సాహితీ గుధామధురం బొనరించెఁబూర్వమా
 కీర్తి పొల్లువోక పలికించెడు సింహపురాన నేలకొక
 శారద కావ్యనాటక విశారద మనవివంచి నాదిముల్.

నాటిని నేటిని గలుప నాకపు వంశనయూదుఁ బాండితీ
 పాటనమందు విద్వదభీషణ్య కవిత్వ విమర్శనంబులక
 బోధయు సాహితీని కవిపూర్ణుఁడు వేంకటరాయశాస్త్రి యా
 మేటరి సంస్కృతి ప్రతిమ విందు హృదంతర పద్మసీతకక.

శ్రీనాథకవివద్య శేముషీ విధివంబు

కావ్యార్థ కల్పనా గౌరవంబు;

కృష్ణరాయ నృపేంద్ర కృత విష్ణుచిత్తీయ

కేరళ ఘన నానికేళిరుచులు;

ప్రకృతి నాందర్యంబు ప్రతి పదంబున నించు

కాళిదాస కవీశు కావ్యరసము;

భవభూతి సాహిత్య భాండార పేటిక
దాగిన యాణి ముత్యాలసరులు;

శ్రమలకోరిచి, యేరిచి, సంతరించి,
యాధి వాఙ్మయ దర్శన హర్ష్యమందు
సంతపెట్టిన వ్యాఖ్యాతృ చక్రవర్తి
పేరు స్వర్ణాపరంబుల వెలుగుటకుచె!

కల్పించినాడు యుగంధరామాత్యుని
కైతవోన్మాదంబు, గార్వీక్షితు;
చిత్రించినాడు కృశించిన యాంధ్ర శౌ
ర్యము లేగ బొబ్బిలి యాహవంబు;
పరగించినాడు మా భావన బాణ పు
త్రిక పెండ్లి చలువహుదింబు నీడ;
దక్కించినాడు కథాసరిత్సాగర
కథలఁ దెల్లవ గద్య గౌరవంబు;

‘ఆంధ్ర భాషాభిమాని’ సమాదరించి
దిద్ది యభినయాభిరుచులు నీర్చినాడు;
అంతటి కళాప్రపూర్ణుల కంకితముగ
స్మరణ చిహ్నంబు నిల్పుట సార్థకంబు!

ఈ వానర్జీన ప్రేమకు నీమజ్జోడు
 ప్రతికృతి యొనర్పలేము విస్వర్షరేణ్య;
 యెవరి యువకృత్యమును లేక యీ యనాత
 కాలమున నీమనామ మమనత గాంచు !

[వర్ణితినాడు చదువరాడికి.]

24-12-1932

ప్రథమ కవిత్వము

1916—1918

విన్నపము.

1915 వ సంవత్సరాంతమున నాయందు కవిత్వ మంకు రించినది. 1916 మొదలు 1917 వఱకు నాకవిత్వాభ్యాస కాలము. ఈయొక సంవత్సరములోపల వాఁ యుటయు చదువుటయు చాలతీవ్రముగ కొనసాగినది. రసికజనానందము, స్వప్నాక్షేపము, అహల్యానురాగము, కృష్ణనిరాయభారము, అను ప్రబంధములను రచించితిని. ఋతుసంహారమును పుష్పబాణవిలాసమును ఆంధ్రీకరించితిని. అష్టాదశాక్షరములుగూడ వాఁ యుచుంటిని. ఇవియన్నియుంగలసి వేయి పద్యములకంటె నెక్కుడుగనుండును. కాని, ఆకావ్యములు, వ్యాతనెకవడి కుదురుటకు వాఁ యబడు కాపీపుస్తకములవలె నున్నవనియు ప్రకటనార్థములుకావనియు భావించి మూటకట్టి మూలపెట్టితిని. ఎవరైనను “పద్యములుగాగుగానేయున్నవి” అని చెప్పినప్పుడు వారు మోమోటతో చెప్పుచున్నారని భావించితిని. “బలవదపిశిక్షితానామాత్మన్యప్రత్యయంచేతః” అను అనుభవపూర్వకమైన కాళిదాసుని సూక్తియుండగా నాబోటి యశిక్షితునకు ఆత్మవిశ్వాసము కొలువడుట యొక వింతగాదు.

1927 నవంబరునెలలో వీచిన పెనుతుఫానుగాలికి కిటికీలుపులుపగిలి ప్రకటననున్న పుస్తకములబీరువా వానజల్లున తడిసి లోనికి నీరు ప్రవేశించి పుస్తకములు నానిపోయినవి. వాతప్రతుల దస్త్రముకూడ నానిపోయెను. ఆనోటు

బుక్కులను తీసి యొడఁజెల్పితినిగాని, కాగితములు అట్లు కట్టి
కొని పోయి సిరాతో నలిక వేసి నట్లు అక్షరములు అగోచరము
లైనవి. నస్తువు నశించిన వెనుక చానిపై క్రిత హెచ్చుట నెజమే
మొ! భగ్నావశిష్టములైన యాకావ్యములను ఖండకావ్యముల
ను గుర్తింపసాగ్యమై చాతవలకు ఎత్తివ్రాసి “ప్రశ్నామకవిత్వ”
మనుపేర ఈ ఖండకావ్య సంపుటమున చేర్చితిని. “స్వప్నాశ్లేష
ము” మాత్రము గొత్తిగా నీకిపోయినది.

“నలజారమ్మ”కు ననంతరమును “వనకుమారి”కి పూర్వ
మును అనగా 1917న సంవత్సరమున వ్రాయఁబడిన “మాతృ
శతకము” ప్రతిభాగూఢ తఱిసిపోయి కొన్ని పద్యములు గుర్తించు
టకు నీలుచేక అర్ధానర్థరూపములతో బయటపడినది.
చానిని కూడ నిందుచేర్చితిని. ఈ శతకము కావ్యసంపుటమున
నలజారమ్మ వనకుమారి కావ్యముల మధ్యగాని లేక ఖండకావ్య
సంపుటమున మొదటగాని చేర్చిఁబడియుండిన రచనాకాల
క్రమమునకు భంగమువాల్సియుండెడిది.

ప్రశ్నామకవిత్వముమీఁది ప్రేమచాపల్యముచేత ఈ కా
వ్యఖండములను ప్రకటించుచున్నాను. నాకవిత్వ ప్రణామ
ముచు దెలిసికొనుట కీ కావ్యములుకొంత తోడ్పడగలవు. సహృ
దయులు నాచాపల్యమును మన్నింతురుగాక.

ప్రేమానందరాజు
9-5-1935

}

ఇట్లు,
మహాత్మి రామరాజు.

ర స క జ నా న ం ద ము .

శ్రీమహిషాసుర కుచపరిస్థుల కుంకుమ చందనాంకమున్
భామినిరాధ దా వసుని వక్షమునఁగని మోముఁదిక్కి
“నేమి శరణ్యమొకనువత్తీ,” యనివాదసరోజ పాళికన్
వేనులు మొక్కిక్కు కృష్ణుఁడు నివేకరమా విభవంబు మాకిడున్

“క్రీడికిరొడి, కంఠమున క్షేణమునుంచెయుఁ, బునకదాల్చునై
పాడి రవంతలేక పరభామను గంగనుబొంది, బూచులం
గూడి నటించునీకు ననుగూర్చె గిరీశుఁడటంచు మేలనా
బాజెడుపార్వతికన్గి ప్రియంబులఁ దన్పు మహేశుఁగొల్చెదన్

పలుకున్ జోటి విపంచికానవరసవ్యాబద్ధగీతంబులన్
వలపింపన్ నిలుపోపలేనితమిఁ కేరంజరి కణ్ణోత్పలా
విలసద్గండము నొక్కొక్కొక్క యధరావిరూఢత సౌరభ్యసం
కుల మాఢ్వరసమత్తుఁజౌవిధియుమాకుంగూర్చు దీర్ఘాయువుల్.

ఒక్కరిశిక్షలేదు; కవిరొక్కనినేనియుఁ గాంచలేదు; పే
రెక్కిన పండితాన్యు లిదమిత్థమటంచొక కావ్యమేనియున్
నిక్కము, నెప్పులేద! యిఁకనీదగు సాంపురహించుకైత వే
జెక్కడనుండి యుప్పతిలె? హృత్స్వరసీజమునుండియేకదా!

కాఱునఁ బట్టిలాగినటుగాఁ దిలపిష్టపుకైలిఁగూర్చి ము
మ్మాఱు విమర్శచేసినను మాఘరి సుంతయులేక యెంతయున్
నీరసమా కవిత్వమును నేర్వకయుండిన నేమిలోటు? సాం
పారెడు భావబంధముల కాశ్రయముల్ గద సత్ప్రబంధముల్.

భావరసహస్సంగములు పాయఁగరాదు; సుధానుయోక్తులం
బోవిడరాదు; మార్దవమువో శుద్ధికంటకమైన పల్కు సా
భావన సేయరాదు; మదిభారము తోఁపఁగరాదు; శైలిసాం
పేవగఁజూడ నిక్షురసమీ నెడు నట్లు రచిపు కావ్యమున్.

బాలురు సైత మొక్కఁని షడ్యగతార్థము వేడగాదు! వా
చాలురు బాపురేకవిత! సారససారమరందల్కుత్త
మాలలుగట్టిమూఁగు నళిమండల గీతములంచుఁ బేర్కొనన్
మోలిన ముద్దుమాటలను మాటలు గట్టును తీపుజొత్తిలన్.

రసికులు మెచ్చుకోవలె; విరాజితమండల గండపాలి సాం
పొసఁగవలెన్; మరందరసమూటలు గట్టవలెన్; మిఁగిరిమే
ల్పసిమి వలందగుబ్బలను బయ్యెదజాతినఁ బొల్పుకొంబసల్
పొసఁగవలెం గడించి; యటుపొల్పెసఁగన్ రచియింతు వేకృతిన్.

అనియిటు మత్సరుడర్థిలి
 కనిఁబూని నచించినట్టి పల్కులనెల్లన్
 మనమునఁ జింతన చేసియు
 నచుమానముతోడ నిట్లు లంటిని మిత్రా.

చిన్నయసూరి వ్యాకరణసింధువు నీడనుఁ సంస్కృతాంధ్రశ్
 భోన్నతపారముంగనను; నొప్పులు తప్పులెఱుంగుబుద్ధిసం
 పన్నతలేక, కాని యలవాణి యయాచితకీతి నన్నుఁగై
 కొన్నతెఱుంగుగాక, కృతిగూర్చగ శక్యమె నన్నుబోటికిన్.
 దొసఁగులు గల్గునంచు, బరితుష్టియొసంగదటంచు, నెవ్వరో
 కసరుమరంచు, మత్సరులుగాంచి హాసించెదరంచు, భావముల్
 రసములుగూడవంచును జరంబుగ వేచిననేమివచ్చు, నా
 పొసఁగినకైతయు జివికిపోవును బాండితి దిబ్బగుంటలోన్.

కృతులురచియించి యందఱి మతులనొకట
 తుష్టిపఱుపంగనొనె యాస్పష్టకెన?
 “జహ్వాకొకరుచి” యంచును జెప్పునుడిని
 నాహితీపరు లెఱుంగరే సరసుబాట?

* * *

అంగజ సంగర క్లిశిత హల్లకపానుల చెక్కుఁజెమ్మటల్
 రంగుగ బోపునేర్పున నిరంతరమున్ మృదుమందవాయువుల్
 గాంగతరంగ సంచలిత కాంచనవారిజ సౌరభార్ద్రాతన్
 బంగరుమేడ సౌరణలబాటఁ జరించు సుశీతలంబులై.

నీవిసడల్పకుండ, రమణీయకుచంబులఁ బైటఁ దీయకే
ద్రావిడగణికయోన్మరసపానము మోసపుటకుఁసల్పుచున్
జేవయొకింతలేని విటశేఖరులన్ గిలిగింతలాఱ్చియె
భావజుకేళిఁదన్పకయె పుపుమ రర్థమునాఁచి యోచెలున్

*

*

*

అట్టిపురోత్తమంబున.

కలఁదొక పంటకాఁపు కలకాలముఁ దాతలనాఁటి యాస్తులై
వెలయు మణికలాపములు వేసవినేన్ వరిపండు నై నువం
దల యకరాలమల్గు, దగుధాన్యపుగాదులు పాడియూవులం
గలిగి సమస్తసంపదలఁ గ్రాలుచునుండెను బెద్దకాఁపునాన్.

[ఈపెద్దకాఁపున కొకపుత్రిఁబుద్భవించి క్రమముగ
బాల్యంబు గడపి విద్యలనభ్యసించి యావనప్రారంభసమయా
మున కామాయత్తచిత్తుఁ జాయెను.]

కన్నులువాల్చాపు కడకొత్తై; వక్షము
కాంక్షించె ఘనసార కర్ణమంబు;
బాహువుల్ప్రియురాలి పరిరంభమాశించె,
ముద్దు సౌఖ్యముఁగోరె మోవిచివురు;
చన్నగుబ్బలిపైకిఁ జననుబ్బె నఖశశి;
రదనముల్ జలగొనెఁ బెదవినొక్క;
కర్ణయుగ్మముగోరె గంతు కయ్యపుఁబలుక;
నాస యపేక్షించె శ్వాసతావి;

అంగమంతయుఁ గై నేత నధీలమించెఁ;
 జెలులబొమ్మవింట వాఁబ్బాపు ములికిదొడ్డిగి
 మరుఁడుగాఁజేంచ గోనాడి మనమునొచ్చె
 లలిత యూవన సౌభాగ్య లక్ష్మీరాఁగ.

[అయెమ్మెకాని సదసంబునకు కలిషయదూరింబున
 రోవెలందల వాడగలదు. అందు కనకాంగియను కన్యసాందర్భ
 రాశియై యొప్పుకచుండెను.]

అంతనా కలహంసీయానకు.

కన్నులంజలఁ జేరఁగావలెననుకొన్న
 నరచూపు చూచె నీ యన్నమిన్న;
 యరమున సుఖసుప్తి మఱిఁగియుండెదనన్న
 నిక్కుగుబ్బలరాపు లుక్కుమీఱె;
 కొను వేదఁజేకంబుఁగాంచి యాశ్రియలాభ
 మేమి యటంచట కేగ నైతి;
 నాభీషజ్జనునుండ నాధీల కూపమై
 వెఱపు నబ్బరమును గఱపె మిగుల;

కన్నెపుట్టిన దాదిగాఁ గన్నుతెప్ప
 మైత్రీ గల్గిన యాయేణనేతఁబాసి
 యెట్లు నైచెదనని బాల్య మెంతోవనరి
 యరిగె నెట్టన యూవనం బడుగువెట్ట.

కనకాంగి మోవికి నెనగాక కాబోలు
 పల్లవంబొక సుప్రవాళ మయ్యె;
 పూబోణి నాసతోబోల్పు చెంకయేమొ
 కలికి సంవెగమేలి కనకమయ్యె;
 నుత్పలేక్షణ కాను కున్దిగాకనో యేమొ
 యంతరిక్షము శూన్యమై రహించె;
 పాటలాభర కటి సాటికి నిల్వక
 వసుధవెలసెను కువలయమనగ;
 కన్నులకు నోడి లేపులు కానఁదిరిగె;
 పాదములకోడి జలజముల్ పడెనునీట;
 మాఱుపేరులతోనైన మఱిఁగియైనఁ
 బడఁతి సౌందర్యమునకోడి బ్రతికెనవియు.
 శేటిదాఁటు నీటుఁబాటి సేయవు కురుల్;
 మీల నేలఁజాలు వాలుఁ గనులు;
 కెంపు పెంపుఁజూపు సొంపు నింపెడుమోవి;
 మించు మించు నొంచు మేనినంచు.
 పున్నాగము రోమావళి;
 పున్నాగము నాభి; చనులుఁ బున్నాగములే;
 తన్నాగంబుల గెలువఁగఁ
 బెన్నాగంబగుచుఁ దనరె వేణి సుదతికిన్.

శ్రోణియంశముదాచఁ బ్రసూనశరుఁడు
మీడ తుమ్మెద జెక్కలకాండపటము
గల్గెనోయనఁ జకురాళి కలికి పిఱుఁడు
లంటిజీరాడుఁ జీకటులావరింప.

వత్తమచుకాంతిసరసి యావననుదేభ
మీఁద, హరిమధ్యమేఖల హేతుకలన
బిట్టగడ్డిగఁ గూభమున్ భీతినెత్తె
ననఁగఁజనువోయి రాజలు నబ్జముఖకి.

*

*

*

ఇట్లు సకలజనానురాజకంబై యొప్పువసంతంబున నొక్క
నాటి సాయంసమయమున కాపుఁకోడెగాఁడు ఉద్యానవనం
బునఁ దీవచప్పురంబునఁ గూరుచుండి మన్మథార్తుడై వార
కాంతా యత్తచిత్తంబున నిట్లుచింతించె:

*

*

*

మత్తమతంగయాన మధు మత్తతఁ గన్నరమోడ్చి యుబ్బిపై
కొత్తెడుపూపచన్మోసల నోరగఁబయ్యెద జాఱఁదీసి మే
ల్పుత్తడి కీలుబొమ్మవలెఁ బొల్చునోయారముగాంచనామరుం
డెత్తడె మీనకేతనము, నేడైఱగుప్పడె పూవుటమ్ములన్?
అరయఁగలేదె మాకొలపుటంగనలం బదివేలసారు; తె
త్తఱిఁ దలచువ్వి కొవ్వెదను దండిగఁ బూవులువెట్టిపట్టుటం
బరములుగట్టి వల్లభులభావములన్ హరియింపఁబోరు; రో
తెఱవలయున్లు నాణెమును తీరును పోదియొనర్పరీసతుల్.

మనకులకాంతలా చెలులమాదిరిగా; రదియెట్టులన్న నే
వినయములేదు, మస్మదవివేకమునానన్య, మటుండ గానము
బనుపడబోదు; పల్కరొకపాటిరసోత్తు; లవెట్టులుండిన
గనబడబోవుగా వెదకికాంచి నఁ దేతకుమాటు సేతలుక.

సొగసులుచేసికొన్నఁడటుచుం దలదఃర్షి నఁ బాటపాడినన్
మగల మనంబులాకగొను మాదిరి సల్పు సతీత్వధర్మముల్
విగళితమానటంచు విలపింతుఁకులూగన లేమిసెప్ప; నా
మగువలు పేడతట్టలటు మాఱఁ బతివ్రతనాదా మొకొ!

పాఞ్జలాడిన “శయనేషునింభి” యనెడు
సూక్తి కులసతి యెఱుగని సుధిసూనె!
అట్టి నైపుణి వెలయాలినాశ్రయింపఁ;
* * *

నిగనిగల్ నగజాలు తొగతాల పోగులు
నిద్దంపుఁ జెక్కుల ముద్దుగురియ;
మగతాలు పగజాలు సగపాలు కగులాకు
తారహారములెడఁ దళుకులీన;
పాలదాలును జాల నేలజాలిన మేలు
వింత దువ్వలువ పై వెల్లివిరియ;
జిలుగు కస్తురికొత్త కలపముల్వలపుల
వాయుపోతములకు వడ్డికీయ;

అంగుళుల తొల యుగరాల్ రంగు మీటి
కుండలంబు కాంతోఁ గూర్చిసలుప;
వెల వెలందుల వాడకు వెడలె నంత
రామకృష్ణుడు రెడవ కాముడనఁగ.

విసవి యట్లుల వినువారి వింత నుడులు;
చూడన్బట్టులఁ జూచునా సుందరులను;
నడచి నట్లుల నడచును గడవఁ డొక్క
భాత్రెఁడైనను దన్మయ భావమంది.

అప్పుడా పల్లవుండుల్లము పల్లవింపఁ బల్లవపాణులంగని
యట్లు చింతించు:

కన్నునన్నల నాముచి కన్నువిల్లుఁ
నిలిచి ననుచూచి చిత్తము చిట్టనొవ్వ
వేగఁ జనుదెంచె నొకవంక వీధిదాఁటి
గిబ్బిగుబ్బల వ్రేకునఁ గొను వడఁక.

నలపు గుల్కెడు క్రొత్త కలపమలఁదెనేమొ
కమ్మ కస్తురితావి గ్రమ్ముకొనియె;
విని విని పుక్కిటనున్న విడమందుకొనెనేమొ
ఘనసార గంధంబు గడలుకొనియె;

పలుబాధ నిపుణత విటులఁ దేల్చినదేమొ
 భామయూదులు తొట్టుఁబాటునొందె;
 సురతాంత తాంతయై సొక్కిపోనదేమొ
 చెక్కులమకరికల్ చెడరిపోయె;
 క్రమమునప్పించు చుగులు గడలియాడఁ
 బైట సవరించు నెపమునఁ బట్టెడేసి
 చనులు చూపియుఁ జూపక సగము మూసి
 కాంత ననుగాంచె నెవతెయో సంతసమున.

ఇప్పుడె వత్తునంచుఁ దన యిక్కకుఁగాంతుఁడు నేరకుంటవాఁ
 డెప్పుడువచ్చునో యనుచు నెవ్వరుపోయినఁ బుల్కుపుల్కునరా
 దప్పక పైగవాక్షమున దామరసేక్షణ తొంగిచూచె; నే
 నిప్పుడెదాని బారిఁబడియేఁగద నన్ను వరించిరమ్మనక.
 జవ్వని యెవ్వతోతెలియఁజాలనుగాని తదీయవేణితీ
 రెవ్వనికైనఁ దెల్పచె మృగేక్షణ భోగినియంచు; మించుకొం
 బువ్వుల సెజ్జపై స్మరవిభూతికేఁ బట్టముగట్టుకొన్న నే
 జవ్వను పుట్టువైన భువి సంతతసార్థకమాట వింతయే!

*

*

*

ఈతని నడక యెయారము,
 ఈతని తెలివాలుచూపు, లీతనియందం
 బీతని వెడఁద యురంబును
 బీతిగనే యువతిచూడ వీడునె మరుఁడుక.

సిల్పిగుర్తులు గలుపాలు చెందినవఁక
జాటుపయ్యెడను సవరించకయ మఱచి
కాపు బొజుగును గాంచుచుఁ గదలకుండె
నతను పడుకింట వాకిసిన ప్రతిమవోలె.

* * *

దైవవశమ్మున నప్పడు
పూవులు గోయంగ నేగు పూజాఁడి ననిం
దోవకు నడ్డంబల్లిన
తీనను సరిమొత్తి మరలఁ దిరిగెడునపుడు.

* * *

కులుకు మిఁక గన్పించుగుర్తులఁ జేసి తదీయభారముం
దెలిసి, లతాంగికాను గడతేరదటంచుఁ యును భాగమున్
బలితపుమూలబంధసము భాతినొనర్చియు నాడుకమ్మినిన్
వఱులను త్రాఁటితోనడుమువైబిగియించెకొయే మొబ్రహ్మయున్.
ఎచ్చట నెనఁగాంచితి నె యిట్టిమనోహరమాపు? కాంచినన్
మెచ్చుగడించు క్రొందఱుకు మొలకనుంగవయున్నె; యుండినన్
బొచ్చెములేని చంద్రకళఁబోలెడి నెన్నుదునున్నె; యుండెఁబో
యచ్చపలాయతాక్షి దరహాసము చాలచె గెల్వనంతయున్.

* * *

ఎయ్యదియూదు, మొరిచటికేగుటకుం గత మెద్దియయ్య యి
కీయ్యెడనుందురె సతము; నెవ్వరుబంధులు, సమ్మదప్రదం
బయ్యెనె వాడసాంపు; పనులన్నియుఁ దీరెనె; యెప్పుడేగుటల్;

* * *

గానాలాపము వింటివే, నటనము గాన్పించెనే, హాస్యానీ
 వీణానాదము మోదము గొలిపెనే, వీక్షించివే మాదుగుల్,
 కానగల్గితే వారకామినుల నాకస్త్రీసమానాగులన్
 చేనకవిరాగిలు, అత్తిగల్గెనుదికి దెప్పుగరాదే ప్రియా.

* * *

నాగ కాగ మాత నచ్చి దగ్గర నిల్చి
 యింపు కానిఁ జూచి యిట్లులనియె;
 నెప్పుడై మీర లీవాడ కేగరు
 వెలవెలందు లంత వెకలివారో?

* * *

కాలము చెల్లెకొంత; యలకమ్ముల వెల్లిచిగిల్చె; మున్ను నే
 జాల విఘాతగ్రహ్యులను జాతురిమైఁగవశూడి యుంటి; నే
 వేళను నెచ్చెరారు వెలబిత్తరి గావ్యాముసేయ; రింతకున్
 మూలకమిగిలీషు; మురుముర్చిటువంటి కలాప్యలుండలే.
 ఎట్లోవిద్యల నభ్యసించి తుద బి. య్యే. ప్యాసుగావించి, తా
 కెట్లోడరులయ్యు వేదికలపై నిగ్గీషుభాషించి మా
 ప్లాట్లోమాడ్చెడు సొఘసంస్కరణమున్ బోధిత్రులోకంబునకొ
 గట్ట! గోప్యముగాను వారు గణిక గామింపకేనుచునే,

తహసీలుదారుఁడు దంపూరు శివరావు

మీనాక్షి, తోఁగూడి మెలఁగలేదె;

అగ్రహాకుఁడు హరిహరశాస్త్రిలు

ఇందిరమ్మను కన మీయలేదె;

పించెను కలకటేర్ పెద్దిచిన్నయసెట్టి
 నన్నుఁజేపిడెనే మొన్న దనుక;
 స్త్రీక్షరు వినుకొండ పిచ్చి మాధవరావు
 విజయలక్ష్మి గృహన విడియలేదె;
 చక్కనయ్యలు వేదిక లెక్కినిక్కి
 చేయిత్రిప్పుచు లెక్కరుల్ చెప్పనవియు
 సేతిబీరకాయలుగావె! సేతలేవి?
 పలుకవచ్చును నోటికిఁదలుపు గలదె?

* * *
 గురువునైనఁగాని కుంభినీ ధవునైన
 గణికనైనఁ బేర్నిఁ గాంచునపుడు
 రిక్తకరములఁ జన యుక్తముకాదందు
 ధర్మవిమలు; గాన, ధనమునిపుడు,
 తెచ్చిత్తినూటపదారులు
 పొచ్చెములేకుండు కూర్మి బోటికి; నిదిగో
 యిచ్చెదఁగొనుమా, విను, నీ
 వెచ్చట ననఁబోకు గోప్యమిది యన వినియుకో.

* * *
 వినుమొకమాటఁ జెప్పెదను వీరలవారలనీ మమ్ములన్
 మనమున నెంచఁబోకు; డతిమాన్యతకొండెను నానుతల్లి; మే
 మనయముబూజ్యులలె విటులకాతతసౌఖ్యముగూర్చు బొందె;
 యో! ధనమతిముఖ్యమా, రసికతల్ సుగుణాలు ప్రధానమాసఖా

ఇటునుతపలికిన వినియా
మటునగాయల వేశ్యనూత “మనసిరియెల్ల
విటునిదికాదే, యిరువుర
కిటుభేదములున్నె జేలవీవుమ్మగానీ.
తీసివెట్టాధనము తిరిగి నూయనయెప్పు
వలసి యడుగ నీయనచ్చుమనము;
అనిన నొక్కమాది యానంద కలితయై
యిరుప పెట్టెయందు నిడియెఁ దెడిప.

*

*

*

ఇటునొక సావత్సరకాలము సంతోష తరంగితాంత
రంగులై వెలవెలచియు కాపుకోడెగాఁడును కాలము పుచ్చు
చుండ నొక్కనాఁడు వేశ్యనూత ధనాకర్షణ యంత్రమోయన
ఆతని సమీపమున నిలుచుండి యారోపిత వినయావసత వద
నయై యిటులవిన్నవించె:

దాదాపబ్బంబయ్యను
నిదాపునఁజేరి తనయ, నీనెఱుఁగవొకో,
నాదాఁచిన ధనమంతయు
నీదినమున కడుగుముట్టె నికమోఁదెటులో.
నీవిటఁ జేరిన దాదిగ
నే విటులును నెంత విత్తమిచ్చినఁగానీ

నానాకిలిఁ జొరనియ్యను;

నీ వెఱుఁగవె దాని పఁణయ నిశ్చలన్పఱ్ఱిన్.

కోకలు పాఠివైచినినఁ గోరిన పట్టుగులాబ్ధికికలం
జాకలి పాఠవేసె; నికఁజాయమఱుగిన చిఁగరా
లేకులు చీకునట్లెను సరే, ఘనసార మృగీమందంబులున్
లేకగదా నిలంతయు విలేపము మేమటలేదు మున్నన్.

దినమును వెప్పనెంచి నిను ధీరతఁ జేరుటకాని చెల్లరే,
మనమెటు బాఱుచేసెనను మాటలురావుగ! జంకిగొంకి నిన్
గనుఁగొని యెట్టకేలకును గష్టములన్నియుఁ జెల్పికొంటి; దీ
నిని మనకన్యకుఁ జెలియనీకుఁడు; చూడుడు కార్యఫలధర్మిన్.

అంతట నొక్కనాఁడు తల్లి రామకృష్ణారెడ్డిని జేరఁబిలిచి
యిట్లనియె.

జనకుఁడు వృక్షఁడయ్యె; వ్యవసాయముభారము; కూలివారలన్
దినమును బిల్చి సేద్యము నుదీర్ణతఁ జేయఁగలేడు; తోడు నీ
వనిమది నమ్మియుంటి; గొడుకా,ముదిప్రాయపుఁడండ్రీ కూతవై
పనుల నొనర్చుకున్న నిలవారలు పుత్తులఁ గోరు టేలొకో.
ఎన్నోనోములునోచి తుట్టతుద కెంతే ప్రీతి నిన్ గాంచి నా
నన్నా, పుట్టిననాటఁగోలె ధరపై నాస్పృగ నేమానొ యం
చెన్నోదృష్టులు దీయుచున్ దినము నీదేనింతగాఁ జాకుచుం
గన్నారం గనుచుంటినయ్య తనయా, గారాము తోరంబుగన్

పుట్టునొయొక్క బిడ్డ యగుపోవుట వచ్చుటఁ జూచుభాగ్యమఁల్
గట్టునొయంచు నాకడుపు గల్గినదాదిగ నెంచికొందు; నీ
యట్టిమ పుట్టి చందనకుజాళికి నల్లిన ముష్టివేనాఁ
గట్టడి బిడ్డవెతిలిగ కాపుకులానకు మచ్చ నెప్పఁగన్.

తనయుఁడు గల్గునా, కులముధన్యతకొందున, పేరునిల్పునా,
యని మది నెంచి యుంటి నవురా, యిదియేమిర, చేగుగాల మీ
వనయుము వారకాంతల గృహంబునఁ బొద్దులుపుచ్చి పెద్దవా
రిని రవసస్థ సేయక చరించెను సోమరిపోతువై యిసీ!

కులమును శీలము గలుగు కోడలు నా కుపచర్యసేయరాఁ
గిలిచెడు భాగ్యమబ్బునని ప్రీతిమెయిం దలపోయుచుంటి; నేఁ
డెలియక పోతి నీ కనఁటుఁ డెక్కలి చెయ్యులు; మానవేర యా
కలికి పిసాళి పచ్చిపలగాకులఁ గూళల రోనెలంతలన్.

కంటిని నీమ చైదములు, కంటిని నీకయి డబ్బుపోకడల్;
తుంటరివారిఁజేరి నెలనొయ్యలి నెయ్యము వెచ్చికొంటు; వా
ల్గులులు లేరె కాపుల కొలంబునఁ బండిలి చేసికోఁగ; పా
ల్వంటి కులంబు నీటఁగలువన్ గమకించితె యోరిమూర్ఖుఁడా.

* * *

[శ్రీ తిరుపతి వేంకట కవుల శ్రీవణానందమును
చదివిన వెనుక అటువంటి కథనే కల్పించి కావ్యము వ్రాయవల
యునని దీనిని వ్రాసితిని. ఇది నాలుగాశ్వాసముల ప్రబం
ధము. 550 పద్యములు.]

ఋతుసంహారము.

వేసవిరాత్రులందు నలివేణుల యూర్పులకుం జలించు న
వ్యాసవముం గరంబు కుసుమాస్త్రక దీపనమా విపంచి గీ
తాసదుపాయముం గలిగి దర్పక గాధితులంత ధూప స
ద్వాసిత రమ్యహర్ష్యముల పైతలమందు సుఖంతు రర్థిలిక.

సారసుగంధ సమ్మిళిత చందన లిప్త పయోధరంబులక
హరి తుషార గౌర సముదంచిత హారములక ఘటించి యిం
పారు నితఃబసీమను సువర్ణపుగించి నలంకరించు శృం
గారవతీలలామః గనఁగాఁ బ్రియమారదె నెట్టివానికిక.

కరము నసహ్యమా పవనకాండము రేణుక మండలంబు స
త్వరగతిరేప, భూమి ఖరభాను కరావళి సంతపింప దు
ర్భర వనితా వియోగశిఖి ప్రజ్వలియింప హృదంతరంబులం
దిరుగు ప్రవాసులిద్ధరణిఁ దేటి కనంగ సశక్యమయ్యెడక.

మలమలఁగాయునెండలకు మ్రగ్గుచు జింకలు కానయందు దౌ
డలు వసివాడ నత్యధికదాహమునం జరియించి భిన్న క
జ్జల నిభమా నభంబు పలుసాయలు నీరను భ్రాంతి నాతురక
బలు పరుగెత్తుచున్నయవి పైఁబయి నట్టుల నెత్తిచూచుచుక.

మిక్కుటమైన యెడలకు మిక్కిలి తాళముకొంది విక్రమా
 బెక్కడలేక వక్రము మఱితగ విప్పుచు వ్రేలు కేసరాల్
 నిక్కవిదిల్చి నాల్కగదలించుచుఁ బెక్కదగ సింహపుచ్చటం
 బ్రక్కలనేగుచుండెడు నిభంబును సైతముఁ జూపనుదత్తి.
 నురుగులు మాటిమాటికిని నూయొన నాల్కలునాఁపినోభులం
 దెఱచుచు మోరతెత్తుచును ద్రిప్పుచు దాహముపుట్ట నీటికికా
 దెరువులు సూచుచున్ బడలి చెట్టన భూధరగవ్యారంబులన్
 బరివిడె బడతండములు బారులు గట్టి తడగ్రహమికికా.
 చిటపటదావదాహమునఁ బెట్టులు చేమలు గాలిపోవ, ను
 త్కట పవమానవేగ పరికంపిత శుష్క పలాశ సంచయం
 బటునిటు పైకిరేగఁ; గమలాక్షవితప్తజలంబులౌట నా
 యటవులు భీతిదంబులుగ నయ్యెను నెత్తుననుండి చూడఁగన్
 అనిల విన్మధ్న వహ్ని నికటాద్రి గుహంతర సీమమండంచున్
 ఘన నివదంబులన్ విరియఁ గాననఁ గాలిన శుష్కవంశముల్,
 కనులటు మూసియెత్తఁదృణకాండమునంబొది వృద్ధినొందుచున్
 వనమృగ వర్గముం గడు వనారిలఁ జేయును బ్రాంతలగ్నమై.
 జ్వలనము శాల్యలీమహిజ సంతతులం బ్రభవించి ధాత్రిజం
 బుల పెచుకోటరంబులఁ బ్రభూత శిఖాజత హేమవర్ణమై
 తళతళ ముండుచున్ బరిణతచ్ఛదసంకుల వృక్షజాల శా
 ఖిల కెగఁబ్రాకుచుం బవనకంపితమై భ్రమియించు నంతటన్.

భిన్న భిన్నద్రవ్యములపాపును నింపు దృశ్యాంకురంబు, లు
 త్పన్న శిలీంధ్రకండళ వితాన మనోజ్ఞత, యింద్రగోపకా
 భ్యున్నతి విరాటుభూమి యసితోజ్వల రత్నవిభూషితాంగియై
 చెన్నలరారు కాంతనలఁ బెల్వగు నెల్లెడఁ బాఱఁజూచినన్.
 కమ్మని తేనెదావి తమకమ్మన జమ్మనిపాటపాడి ప
 త్రిమ్ములులేని తమ్మివిరి తాడమువీడి సముత్సుకమ్ములై
 యమ్మగు నల్లగల్వలని, యెమ్మెగ నెమ్ములు నృత్యమాడ భృం
 గమ్ములు పింఛఁచకమ్ములఁ గ్రమ్మెడు; మూఁగుతెకా మలీమసుల్

*

*

*

ఒకయెడ శిశుపాండురత, రెండుకొడ బాలమృణాళకాంతి, వే
 యొకయెడ వెండి స్థిలనునొప్పి, విముక్తజలాబుశాట వే
 శకలములై లఘుత్వమున సాగు పయోదము లొప్పుఁ జామర
 ప్రకరముచేత వీవబడు రాజనఁ గ్రాలు నభంబు మిక్కిలిన్.

అకాశంబు విమర్శితాంజన నిభంపా కాంతి దీపింప, బం
 ధూకంబుల్ వికసించి శోణరుచులన్ దోపింప ధాత్రిన్, నవా
 స్తాకాంభోజవనావృతోర్వులగుచున్ సాంపార వప్రంబులున్
 లోకంబందు నింకెట్టి మావనునకే న్నూలొక్కల్పవే వేడుకల్.

ఫలభారంబున వ్రాలుశాలితతులం బల్మాఱునూఁకించి పు
 ష్పలతాభారవిసమ్రముల్ తరువులంబ్రాపించి యూఁగించుచున్
 విలసత్ఫుల్ల నవారవింద నలినీ వీధిం బ్రవేశించి గం
 ధిలవాతంబు బలాత్కృతిన్ యువమనోధీరత్వమున్ చుల్పెడిన్

మదనుఁడు, నృత్యకృత్యములు మాని చరించు మయూరసంతతిఁ
 వదలి రసార్ద్రగీతములు పాడెడు హంసల నాశ్రయించెడున్.
 హదనని పుష్పలక్ష్మి, కుటజార్జున సర్జ కదంబ నీపముల్
 వదలి సమాశ్రయించె సుమవార మనోహర సప్తపర్ణలన్.

*

*

*

మదిరను గ్రోలిసట్టి బలుమత్తడగంగ నిశీధిఁగాంతుఁడు
 గొడనుపిసాళి గబ్బిచనుగుబ్బలఁ గొఁగిట నొత్త వత్తలె
 మెదగఁగఁ, చెల్లవాఱ నొక మేచకకుంతల కేళివాసమున్
 వదలి మఱొక్కడఁగడికిఁ బాఱుఁ దనుంగని తానెనవ్వుచున్

*

*

*

వనితల తనువుల నియ్యెడ

మనసిజుఁడు విపాండరముగ, మంధరముగ, జ్యో

భణ తత్పరముగఁ, గృశముగ

ఘనలావణ్య విలసితముగా వర్తించున్.

ప్రేంకణపుఁ బూవు కస్తూరి

కుంకుమ కస్తూరిపసుపుఁ గూర్చి మెదిపి యే

ణాంకముఖులు కలపంబును

బొంకపుఁ దెలిగుబ్బచనులఁ బూయుదురిపుడున్.

సరస రసాలసాల నవ సారకిసాల రసాసవంబునం
 బరభృతరాజమంతయును మత్తిలి రాగరసాంతరంగమై
 నిరతము నాడుకోయిలను నిక్కుచు ముద్దిడు; దేటి పద్మమం
 దిరమున నర్మకృత్యములఁ దేల్చుఁ బ్రియమధువానిపాడుచుకా
 తరుణుల చిత్తపేటికల దాచిన కాముకపాళి మానసాం
 బురుహములకా శుకావ్యములువోలు పలాశసుమాళి చీల్చవే?
 ఖరముగఁ గర్ణికార సుమకాండము కాల్పదె? యంతబోక బం
 ధుర కలకాకలీధ్వనులఁ దూర్ణమునొంచుట యేల కోయిలల్.

[ఈ కావ్యము సంపూర్ణముగ నాంధ్రీకరింపఁబడియుండినది.]

పుష్ప బాణవిలాసము.

అనువుగ గోపకాంతలు స్వయమ్ముగఁ గోగిల గబ్బిగుబ్బ పో
 టున కొకయింత చందనముడుల్లియు సారభ మొల్లుకాయ మొ
 ప్పు, నిశి నను ప్తిమైఁ గనులఁ బాటలమారఁ బ్రభాతవేళ శో
 భనువహించిమించు విటవయ్యఁడు మిమ్మనిశమ్ముఁబ్రోవుతఁ
 అన్నులవేనవేల మదిహాయి జనింపఁగఁ గూడియాడు నా
 వెన్నుని చిత్రమౌ చరిత విత్థముగోకమునందుఁ; దత్కధా
 భ్యన్నతి నాశ్రయించి సరసోజ్వల కాన్యము వాయునున్న నా
 కెన్నఁగఁ దల్లి భారతి యహీనకృపామతిఁ బలుకుతోడగుట.
 కన్నులుగొప్ప వాయొబ్రియకాంతుఁడుదృష్టిపథమ్ముకొందఁ; నా
 కన్నియ మేన నొత్తై బులకల్ విజనాలయమందుఁ గాలిడం;
 బ్రన్నని చన్నుగుత్తులను బట్టునెడం దనువల్లి కంపితెన్;
 గ్రన్నననూడెదానయయి కంఠముఁ గోగిలువేళ నీవియున్.
 అరవిందప్రతిమానమై నగవుతో నాస్యంబు రంజిల్ల; సుం
 దరవక్షోజ తటాంతలగ్న పట మత్యంతంబు జాఱుగఁ, జె
 చ్చెర నాసన్నజనప్రతారణమతిం జేచాటుగావించి బి
 త్తరి దూరంబుననుండి కాంచు నను మోదంబార నాకూతయై.

మడతెరొ చూచితే నివిడమాధవి మధ్య నికుంజసద్మముం?
 బుడమిని రాలి చల్లినటు పూవులుశోభిలు; నిందుబాళిమై
 పడతలులు కాముకేళి సలుపక మదతాబుల శబ్ద మేరి కె
 ప్పుడు వినరానియట్లు గొలుపుం బికముల్ కలకాకలీధ్వనుల్.
 కీరము బింబమంచుఁ గొటికెన్ బెదవిం; బరుగెత్త వీడె నీ
 భారపుఁగొప్పు; మోముశ్రమవారి కణంబులఁదోఁడె; గంటకాం
 కూరము మేనఁగాటు లిడఁ గోనులి, కంకణమార్కటిపఁగన్
 బాతెదవేల చిల్కకయి భ్రాంతి, ననందయుఁ బూలుగోసెడిన్
 బాటిన పయ్యెదం గరకిసాలముచేఁ జనుదోయిఁ జేర్చుచున్
 వేఁకమును కేల ముడిపిడిన క్రొవ్వెద దిద్దికొంచు నొ
 య్యాఁ సుగంధకర్పమకణాంకిత దేహముఁ బాటలోష్ఠ మొ
 ప్పారఁగ వెల్పుడు బ్రయునిహర్ష్యము కంతున్ ద్రుత్రీలక్ష్మీనాన్
 కాంతుండేఁగుఁగదా విదేశమని యోకాంతా, మదీయాత్మయా
 దెతోచింతయెసంగె; లోకహితుఁడో యిందీవరాఘ్నండు దుః
 స్వాంతుండై కలహించుఁ; గోకిలల రమ్యాలాప సంగీతముల్
 వంతం గూర్చు; వనానిలంబులకటా! ప్రిణాంబులందీసెడున్.
 కన్నులవిల్లు కీలల వికారము పేర్చినఁ దాపశాంతికై
 పన్నిన మావితేఁ జివురుఁబాన్పునఁ దొయ్యలి చేయినాన్చినం,
 గొన్నన లెల్లమాడె; సుమకోమలగాత్ర యనంగసంజ్వరం
 బెన్నఁగ నింత యంతయని నెవ్వరికేనియు శక్యమే ధరన్.

అలరు సుధామరీచి వికచాజ్ఞమునం బవళించె; ముత్యముల్
 కలువల జంటనుండి యధికంబుగ వెల్వడె; హైమవల్లియున్
 వెలవెలవాటె; బూసరము వింతగవాడె; బయోజకోరకం
 బులపయి; విష్ణవంబులిటుమూఁగిప్రయాణముమా న్నెమిత్రమా
 దూతీ, నీనయనోత్పలద్వయమదో తోరంబువాడెన్; మణి
 వాతశీఁగియన స్వేదగిందు గణముల్ రాజ్యలై నెమ్మోమునన్
 నీతంబామృగడింది నిశ్వసితముల్; నీవిట్టి కేయండలో
 యాతాయాత నితాంత తాంతవయితే హంతా! మదీయార్థమై
 జక్కవపెంటివంటి మృగశాబ విశాల విలోల నేత్ర బల్
 వెక్కసమా వసంతమునఁ బ్రేయసుఁబాసి సహింపలేమిఁ చా
 వొక్కటె యాశ్రయంబనుచు నోరుపు సుంత వహింపలేక తా
 నెక్కను గీలికల్పము నహీనరసాల కిసాల తెల్పమున్.

కలకంఠారవ కర్కశత్వము, నిశాకాంతోగ్రతీక్షణత్వము
 జెలయన్ గేగెడు దక్షిణానిలము దాక్షిణ్యంబు లేకుంట, నీ
 కలవాణిన్ స్మరణీయఁ జేయునకటా! గడ్డేని కంపింపఁగన్
 దలఁచున్ నీదు సమాగమంబని; యిటె తద్విఘ్నముంగల్గెడిన్
 కన్నుల నీరువెట్టకుము కజ్జల రేఖ కరంగిపోయెడుం;
 గ్రొన్నన కంఠమాల రుచి గుండగ నూర్చెదవేల కోమలీ,
 మిన్నక పొర్లకే పడుకమీఁద సుగంధపుఁ బూతచిట్లు; నీ
 వెన్నకు వేఱురీతిఁ, గ్రమియింపదు కాంతుఁడు వచ్చు వేళయున్

కన్నియ మిన్నయోర్తు చెలికత్తెల కూటువ మధ్యనుండి క
న్నుల దూతితోబలికి, చయ్యచఁ గాటుకఁ గన్నుదమ్ములన్
సన్నగడ్డి, యుబ్బటిలు నాణెపు గుబ్బల రత్నహారము
జెన్నుగమూసి పెట్టెఁ దన చేలచేఱుగున వింతదోషఁగన్.

ముద్దిడుచింబమోషమును; మూర్ఖును నాస్యముశీతలాంశుఁడున్
దర్తయుఁ బద్మకోశములు దాఁకవరించు నురోజభారమున్;
మున్దులుగుల్కు చెంగలువ పూసిరి యామఁ గరావలంబియై;
వదనె సేవచేయును బ్రవాళరుచుల్ పదపద్మశోభకున్.

దూతి, మదుక్తసర్వమును దోరముగా సమకూర్చితోర! నీ
కీతిఁ బరార్థసక్తఁ జరించెడు బోంట్లుగలారె యెచ్చటన్?
ఆతతతాంతి పాలయితె హంత! మదర్థము; కోమలాంగి యె
భృతి ఘట్టిల్లు పుణ్యము లపారము నియ్యలఁ గష్టమబ్బకే.

క్రొన్ననదండలం దఱుచు క్రొమ్ముడిఁబెట్టెను; తావికస్తూర్తిన్
నెన్నుచుటన్ ఛరించి రమణీయతఁ జల్కదు; నన్నుఁగాంచియుం
గ్రన్ననవాసి ముద్దొలుకఁగా విహరింపదు చొంటి కైవడిన్;
గన్నెమిటారి యొత్తుకును గాంతుని నేరముఁ దెల్పవక్కటా!

బాలా, ధూర్తురధీతి గండతలముల్ ప్రాపించి ముద్దాడుటల్,
గాళిం జచ్చులనంటి కొఁగిలు కళాభ్యాసంబు దప్పెన్ స్మృతిన్
అలాపంబులు గూడఁదీతె నిపు; వాహ! యొత్తకే వంత నా
కేలా పొందఁగ, నీదు దర్శనము లేదేయంచు దుఃఖించెదన్.

లలనారత్నము నవ్వుమోము విధునిక లజ్జాకితుఁజేయ మా
 జల కీరాలపముక వచః శణితీ యస్తోకంబు నిందింపఁగన్,
 జలజామోదభరానిలంబులను నిశ్వాసంబు గ్రేణింప నా
 త్రిలి యిందాకను వేచి కాంత నవి గాఢిందుక వియోగంబునన్
 కన్నియ పాడినన్ స్రుతివికారము గొల్పు విపంచినాదముల్;
 వెన్నెల చీకటట్లు గనిపించును దెల్లనినవ్వు నవ్వినన్;
 గన్నులముందుఁ గ్రొత్తదగు కల్పయు వాడినయట్లుదోచు; మై
 వన్నియచెన్నుఁజూడఁగ వివర్ణములొదొలుకారు మించులన్.
 చిరము, నభూతపూర్వము విశేషసభజన దోషజంబునై పురి
 గొనురోషముక విడిచి మోము చూపుము, నేత్రజాడ్యముల్
 కరఁగుతః కర్ణపేయమగుఁగాతఁ త్వదీయ రసార్థవాక్యముల్.
 తరలుత తాపబాధ వనితా, వెదఁజల్లుము చల్లచూపులన్.
 కాంతుఁడు మ్రొక్కి నించుకయుఁగాంచ; దలండునుగిల్లఁబోయినం
 జిత నిరంతముం బొగులు; జెచ్చెర నెచ్చెలులంత వల్లభుం
 జెంతకు బల్కిఁదే ములఁజెల్వయుమానముఁబూను; గ్రమ్మఱన్
 వంత నతండుఁ బోవఁ జెలి పాణిము కంతమునాశ్రియించెడిన్
 కన్నియ కన్నుదోయికడఁ గన్నులమూసినమేల్ కురంగముల్;
 విన్నను బలుక, వీనులకు వేదగుఁ గోకిల కాకలీరుతుల్;
 పొన్నరిమోముఁజూచుటకుఁబూర్వమెలోకముగోరుఁజుగ్రునిన్
 మన్ననపొందు హేమలత మానినిఁ జూడని యంత కాలమున్.

అహల్యానురాగము.

పూలగుత్తులుదేవె పూజార్థమనియన్నఁ
 జనుకట్టు క్రిందికి జాతనొత్తు;
 జలజంబులైనను సంతరించియె యన్న
 నెడనె వాల్చుములు విప్పిచూచు;
 కుండంబు లొకకొన్ని కోసితేవేయన్న
 దరహాసమొనరించి తలనునొచు;
 పున్నాగమల్లనో పూచెఁ గైకొమ్మన
 నజినాభి క్రిందికి నీవి దిగుచు;
 యజ్ఞవేదిక సమిధలు నాజ్యపాత్ర
 పెట్టవేయన్న హృదయంబు తట్టిచూపి
 భావజానల ఘోషంబు బయటి కూర్చు
 యశావనారంభమున నహల్యాలతాంగి.

*

*

*

అలరుల్ చల్లనితావులం జలుక,స్విన్నాంగశ్రమన్ వాయువుల్
 దలఁగింపన్ నెలయేళ్ళుకోయిలలు పంతాలాడి పాడంగ వె
 న్నెలపర్వన్ విలసత్సమాధి పదపీ నిష్ణాతు నాగౌతమున్
 జెలి కొఁగింటనుబట్టి తాపక్రిమిఁ బుండేభూత కామార్తయె

[ఇది 110 పద్యముల కావ్యము పుస్తకము ఎప్పుడు ఎక్కడ పోయినదో చెలియను. ఈ కావ్యమును వ్రాసిన కొన్ని దినములకు పిశుపాటి శేషాచలశాస్త్రిలవారికి కొన్ని పద్యములు చదివి వినిపించితిని. వారు పై రెండు పద్యములను చెచ్చుకొనిరి. ఆ పద్యములను మరల మరల చదివి కంఠగతము చేసికొంటిని. అవి నేటికిని జ్ఞప్తియున్నవి.]

శ్రీగృహ్యని రాయభారము

శ్రీరాజ్యము స్వస్థమును కోర్వోర్యమునకు గెల్చి వృ
త్యాది గానలపాలుచేసి నరకుం డత్యంత గర్వోన్నతి
మీఱఁ సంగరమును నయ్యసురుని చిల్కార్చి దేవేంద్రుని
నావరాద్యమున నిష్క్రిష్టి హరి నిచ్చల్ మాకు సౌఖ్యబిడున్.
బలయును గొత్త నెత్తురులు పొల్పెసలాది యకాలసాక్ష్య ది
త్తలముల నిచ్చు మత్తగడదానవచర్మము వల్లెవాచుచు
గులు కట్టెను జాతి, శివగంగాడి ముద్రాబునఁ దాండవించు న
స్వేదముల యల్లువాని కిపుభంజక కూలము మమ్ముఁగామతన్.
బలయుతులైన దైత్యులకుఁ గ్రాభవమొంద వరంబులిచ్చి వా
రిల రణశక్తి ఘోరఁ జరాతులైన నిలిపకోటి యు
మ్మలకమునీఁఁ గొంఁగొక సమంజిత కార్యవిధింబుఁ దెల్పు నా
లజభవ్రండు మానసంబుఁ జక్కనివ్రాతలు వ్రాయుగాచితన్.

భారత కావ్యరాజమున భావనానాధి తీర్థియజ్ఞ శో
భారమునేయ కల్పనల నాకొనెఁ గృష్ణుని రాయభారమున్
నే రిచియుతు నేఁడు, దిగునేర్చున నద్రియె కాలపద్ధతుల్
మాటులఁజేసి చాత్మగతులన్ సమకాలికు లెఁకొ ముచ్చగన్

అని యిష్టమైన ప్రార్థనంబును, సత్కవి ప్రశంసయు
విష్ణులీలా బహుళత్వంబును గణించి పతితల కభ్యుదయ పరం
పరగ నాయొనర్పంబూనిన శ్రీకృష్ణుని రాయబారంబును ప్రబం
ధంబునకుఁ గథాక్రమం బెట్టినవనిన:—

కురురాజేంద్రుని పేరుబోలగమునం గొల్పుండి శాస్త్రార్థముల్
పరతత్త్వంబులు లోకవృత్తములు నుల్లాసంబుగన్ భీష్ముఁడున్
గురుఁడున్ ప్రాణియు సంజయుఁడు కృపుఁడుగుండేద బోధింప ని
ర్భరమోదంబున సభ్యులెల్ల శిరముల్ పాకింప సత్యంతమున్.
దరహాసోల్లసితాస్య పన్నమున కుద్యద్వంతకాంతుల్ తదం
తరజాతామల కేసరంబులన విన్నాణమ్ము గొల్పంగ భీ
కరసంగ్రామకళోక్తులం బలుకుచుంగర్జుండు మర్యోధనా
ది రసాకాంతుల మెప్పులంబడసి యుత్తేజంబునన్ మీఱఁగన్.

* * *

అతులమణిమయ హేమసింహాసనమున
నధివసించి యిట్లనియెను సంధన్వపతి
సంజయునిఁగాంచి హృదయంబుసంచలింప
వదనబింబము దీనత వాడువాఱ.

* * *

అన్జనుడేల శత్రువిజయాంకము గాండివ మూసగేల య
త్యూక్తితబాహువీర్య సమరోద్ధతుఁడ మరుదాత్మజుండె వే
కర్జముఁదీర్పఁబూని లయకాలకృతాంతుని లీలరేఁగ గ
ర్వాత్తితబుద్ధివగాంద్యులగు నయ్యలుకొండుకలెక్కయేయిటన్

*

*

*

అనవుడు ధృతరాష్ట్రునివంక మొగంబై దోణసుతుం
డిట్లనియె.

పాండుశృపాలసూనులు స్వభావకృపామయులౌట నీర్ష్యమై
గండుతనమ్ముఁబూనకయ కానలకేగిరి; కాకయున్న నా
ఖండలసూతేగాఁడివముఁ దైకొన నొక్కఁడు నిల్చువాఁడై త
ద్భండన కాశలోద్ధతి విధానము గోగ్రహణానఁజూడమే.

పాటులెవారు “దేహి”యని పాండుమహీశుని రాజ్యభాగముం
గోరుట, కెమ్మయిన్ విమతకుంజర కేసరులై రణావనిం
బోరి సమస్తసంపదలు పొందకయుందురే? యీయమన్నవా
హాగకపోదురే భుజబలోగులు సంగరమన్నభీతిచే.

అనవిని యింతదనుక సభ్యుల యభిప్రాయంబు గనుం
గొన నెట్టులో కోపము బిగఁబట్టి వేచియున్న దుర్యోధనుండు
దండతాడిత భుజంగప్రాయుండై వీరావేశంబునఁ కనీనికలు
రక్తగోళంబులై చూపఱకు వెఱపుం గఱప నిట్లనియె:

వెలితి ప్రసంగముల్ సలిపె వృద్ధమహీపతి; యంతఁబోక పెం
జలమున సంజయుండు తనచాతురిఁ జూపెను ధర్మవేత్త నా
వలఁతుల యట్లు దోణకృపవక్తలు వాకొని రేమొ పద్ధతుల్
పలికెను దోణపుత్రిఁడును పాండుతనూజుల శౌర్యగాధలన్.

కురురాజేంద్రుని సత్సభాగరిమ యెస్సంగొందఁగా మీరు సి
గ్గతిగాల్పరియించు కొన్నట్లు వికాంతి విసర్జించి సు
గరమన్న వేటగొందు పాదలయి పల్క-వింటి మీనాడు,
చూ! డరమమ్మైనను; మేలులంచునిటులాడక బాడియే దీనత.

పాండుతనూ లంట! బలుపాడి చెలంగెడు వారలంట! తా
మొడనలేక ధర్మరతి నోరిమి రాజ్యమువీడి కానకు
భండన మొల్లకే చనిన బాబులార్యులంట! యితకా
భండలసూతి గాడివముఁదెకొన నిల్వరటంట కౌరవు!

పరదోర్వ్యము నందులట్లెపుడు వైవారంబులం జల్పుకొ
చు రణానాతతి నీతిశాస్త్రముల హెచ్చుల్ మాకుబోధించి ని
ర్భర శౌర్యాత్మునకేని పందతనముం బట్టించు పాండిత్య బం
సురునాపాలులు మాకుసాయపడ నొకట లోలు వాట్లెన్నే?

కరమున గాడివంబుగొని కన్వడి చిన్వకుఁ గాలునున్వఁ జెం
పటవెటఁబూని కౌరవులు పాలులువోల వడ-కి యాన్తుకే?
నకుఁడననేమి మాతనికి నాయన నాకవిభుండు వచ్చినక
గురుధరణిశు శాతశరకోటులు పాపపుబుద్ధి నెంచునే.

పెనుగదఁదాల్చినేల, యనిఁబేర్చగనేల విభీషణంబుగక
సునసమరారవంబులు వికత్తనముల్ తవణింపనేల మ
ధినురతిమున్త హేమకలిత ప్రజరోద్ధతి కాఁగినంగదా
యనిలతనూని సంగరవిహారపుమాటలు మున్నయేటికి.

కపటపు ద్యూతముఁ గొలిపి కన్నులురెండునుగప్పి పాండుభూ
మిప సుతులక వనంబులకు మేనునిపించితిమోయి? వారు ము
న్నె పణముగాఁగ భార్య భర్తలభాగము నొడ్డిమాకు నో
డి పురమువీడిపోయితి; కడిది మగిరిమి గల్లఁ బోర లే?

బలముఁ బ్రతాపమున్నదనుపాలు చలంబున నాలమందు వే
గెలిచి గ్రహించితి, ననులఁ గీడ్పడియుందురె వీరులైన నం
మల నొడఁబాలు న్ను సమమధూర్వహితక నటియింపనేల ని
చ్చలు నిజభక్తిశ్చయము భయను వాగిరిగాక పాండవుల్

బలము గలిగినపుడె ఓవరిమ్ము సలుహగ
హక్కుగలనా; సమయహాని యనెడు
మిషయె మాటుగాఁగ మెలఁగి యెట్లొ
పాండుసుతులు భర్తవత్తులకుల.

అనవిని చెప్పెను ములుకులవలెనాకు నర్జ్యోధనుని
వచఃప్రోహరణుల మనంబు గలఁగి రత్నహాదేయముడై
భీష్ముడు మేఘస్థోషంబుల ననుకరించు పలుకుల నిట్లనియె;

భర్తృబంధుకాట ద్రావడి చెఱనాఁడు
నూరకుండి రకట, యెప్పుడఱిగి
కుంతసుతులు; పోరు గూడినయపుడైన
మీ పరాక్రమంబుఁ జూపినారె?

సమరమందు వైరి సమ్ముఖంబుననిల్చి
యుద్ధరాస్త్రచయము లోర్చుకన్న
నోలగంబుననె రణోక్తులు వచియింపఁ
గొంతమెప్పుగాదె కురుకులేశ.

నిర్జరనాఘపుత్రునికనిక మనమందఱ మాలముట్టునాఁ
ఢూర్జితబాహుగర్వమున నొప్పువొఱుగఁగఁ జేసినారమే?
తర్జన భర్జనాదుల నుదాత్తత సూపెదుగాని పోరునం
దర్జను నొంచినాడవె శరాసన పాండితి మేరమిఱుగఁ.

పందతనాన నుత్తకుఁడు పాఱుగ సారథిగాఁగ దేర్చిపె
ముందలబెట్టి పార్థుఁడు సముజ్వలసాగశర ప్రకాండముల్
గ్రంధుకొనంగనేయఁగ వికత్తనముల్ దెగనాడు నేటివా
రందఱులేకొ, సుగర విహార మనోరథముల్ సెలంగవో!

నాఁడు నరుండుకైవడిని నాటిన తూపుల పోటుగంటులీ
నాఁడును గొత్తనెత్తుకులనానెడి; మానఁగ లేద; యితకే
పోడిమిమాలి యాలమునబోటరులంచుఁ దలంపనేల మీ
రాడిన పోటుమాటలు రణావనిబల్కినఁగాదె దీటగుఁ.

అబలయా ద్రాపది యార్తయై కుయ్యడ
నోలగంబునఁ జీర లొలిచినట్లు;
కపటపు ద్యూతంబుఁ గల్పించి పాండుపు
త్రిలపాలి రాజ్యంబు గెలిచినట్లు;

లక్కయింటనుమే నలసి నిద్ర వోయెడు
కుంతిపుత్రులఁ గాల్పఁగోరినటులు;
విషసంయుతాన్నంబుపెట్టి భీమన్నను
జంపుయత్నంబులు సలిపినట్లు;

అంతతేలికయే రణమందునిల్చి
పార్థబాణా సనోన్ముక్త పరకవోర
కంతలుంతన లీలాప్రకార ఘోర
శరపరంపర కోర్వంగఁ గురుకులేశ.

బెట్టిదముగ గంధర్వులు
ముట్టగనిన్నపుడు పాన్థుభుజవీర్యం బి
ట్టిదనుచు నీమదికిం
బట్టదె రవయేని? యింతదాపఱికంబే?

అనవుడు కోపంబునూపంబుదాల్చిన తెఱంగున నుగ్రిం
పై పలుకంబోవు, దుర్యోధనుని వారించి సటాలుంచనంబున
గ్జించుపంచానన కిశోరంబువరవడి కర్ణుడిట్లనియె.

యుద్ధము గల్గినప్పుడు బలోన్నతి చూపక ధర్మశాస్త్రసం
బద్ధమనస్కులై పనికిమాలిన సుద్దులు పలుకుచుందు; రీ
బుద్ధులవేలొకో పరచమూ కరకంఠ మృణాలహంస చం
చూద్ధతి మీఱు కూరవిశిఘ్నోత్కరముం బఱపింపలేనిచో.

నరుడడుగో రథబుడయినా మనముల్లుగఁ జెంగలించి చూ
త్తఱిని నమస్కృతీషువు నతఁడొకఁడేయఁగలొగిపోయి, ని
ర్భరగతినచ్చె బాధుడిక భావనమేల యతఁడు భద్రనికా
దురమున లాచ్చెఁగాఁచి యసదో కపి కేతనుడంట లెస్సయే?

వీరుల యట్లు గోగ్రహణ విశ్రుతీలకువచ్చి యును.
దేరిపయిం గనుగొని యుద్ధిక్కురాకముఁ జాతకము మీ
బీరము సారముండొలఁగ బెల్బనఁ గౌరవసేనముండఱు
గాలులు వలక-మేలె పఁగాటియవొందగ శంకపుట్టిగఁ

పరమాన్నంబులుభక్ష్యముల్ పులుసులుంబప్పుడొబుల్ గొల్
వరుగుల్ గా రెలుసుష్మగామెసప్రచుక వహ్వయటాచుక గుచుల్
హరువుల్ పలుక-చు బ్రాహ్మణార్థములఁ బిండాసక్తి నర్చించుమి
మ్మెలుఁగండేముసుయోధనుండనిసహాయేచ్ఛగఁజుక వేడఁగఁ

అనవును కోపసంక్షుబ్ధ చిత్తుడయి యుంగులున
రోమాంచంబు లుప్పతిల్ల దిగ్గని గద్దయనుండి లేచి యశ్వత్థామ
యిట్లనియె.

ఓడీకర్ణుడ, కండకావరము నిన్నుఁకింప మాబోటి స
ద్వీరశ్రేష్ఠుల వ్రేలుచూపి పలుకఁ దీర్చుతివే నారా! నీ
బీరంబుక సహియింపనోపనిక దోడ్వీర్యులు శూరత్వ మే
దీరా చూతము; చాపపాండితి బలోద్ధీర్ణత్వముక సత్త్వముక

కులము కొఱవ యట్లుగ నుండెను బల్కులు, రాజరా ని
చ్చలు నినుబెత్తఁజేయఁగొనసాఁగెనుడంబు, పవిత్రవంశ పూ
జ్యుల మముబోడి యోధుల విశుద్ధయశంబును మాపునీకు పె
గ్గెల ను గట్టపట్టి రణకేళికె రమ్మిం నూతనంబనా.

అరయందెక్కములో, రథాంగము పల్కాణంబులోకోలలో
తురగ శ్రేష్ఠములో కిరీద్రువులో తోత్తంబులో గాక భూ
వరులుగ బాహ్మణయోధులున్న సభలో భావించువే ధీరునా
బరరాజన్య గళానాథ విభన ప్రావీణ్య ధుర్యుజనా.

అని సజ్యంబునుజేసి కాక్కుకము నత్యాకుంచిత భ్రాకుట్
మునుకో, శ్రేష్ఠుల నాగుమాగుమనితాముజేయినాడించియా
తనిఁ దీతంబునఁ బెట్టిఁ జిత్తమునఁ గోరికజ్జ్వల భూమంబుపై
కొనెనోనాగురుపుత్రుఁడొచ్చునుసభామాటంబువేడఁబుగా

జననీ కంఠలతానికృతన గళిత్సరాసగి ధారాముఖం
బునఁ గెంజాయలుచల్లుగొడ్డలి త్మషక భూపాస్రసంతర్పణ
బునఁ జల్లార్పడెత్త్రేయాన్వయమురూపుక మాడియాచేఱు కా
తనయుం; నాతఁడు బాహ్మణుండోపరుడోతథ్యంబుమోచిపుమా

కురుసభనుండు నన్నత యకుంత గౌరవమేగె; నింక ని
త్రైలుగున నిల్వినేల, పనిదీజెనురండు మహీసురుల్, వృధా
భరమొక కౌరవేంద్రునకు; భంజనమెల్లియకాకమాన, దొ
దొరనెడి గర్జపార్థవిశిఖర్ధ్వరతం గనుగొందుమేగదా!

సూతసుతుండ నయ్యెదనొ సూర్యతనూజుడనాదునో రిపు
ద్యోతిత కంతనాళ కుధిరోదధిలోజయలక్ష్మిపోత ము
ఱుతలువోవ నెట్టుకొని యుద్ధతినేగెడువాఁడు సూతసం
జాతుఁడొ క్షత్రియాన్వయ నిశాపరిపూర్ణసుధామయాఘుఁడో
తేరకుఁగౌరవేశ్వరునిఁ దిట్టుచుఁదిమ్ముచు వాలుబొజ్జలన్
భేరులలీలఁ బెంచికొని పెద్దటికంబు భరింపుడన్న నిం
కేరును నోరులెత్తనటు లెంతయు మాటకు వేయిమాటలన్
దూఱుట కజ్ఞెసంబయిన దూబలతో సరిపల్కవచ్చునే?

అవనిసురుల కొఱకు నమవస నిలుచునా

పుంలేక పొద్దువొడవకున్నె!

చూతమింక రణము చొప్పుడునప్పుడు

నరునుండు శేరము లడరునపుడు.

బలవంతులైన వైరుల

మెలకువఁ దప్పించుకొనుట మేలగు; మఘురో

జ్వలవాక్పూర్ణుఁడు, కార్యం

బులవిజ్ఞుఁడు సంజయుండు, పోలఁగ నతనిన్.

మంత్రపుత్రులపాలికంపి యట నెగ్గుల్ పుట్టకుండం గడున్
శాంతోక్తుల్ నుడివించి సంధివిధముల్ చర్చింపఁజేయించి దు
ర్దాంతాభ్యాగమలీల మాన్పి ధరణీరాజ్యంబు నేలుండు మా
స్వాంతంబుల్ ముదమొదఁబాండవకురుక్షాపాలకుల్ నెమ్మిమై

లేరేపూర్వులు కీర్తిధన్యులు ధరాలేఖ పరిభుల్ సద్గుణో
 దారుల్ శూరులు వారితోడ నొకచింతాకైనఁ గొంపోయిరే,
 పేరుంగీర్తియెకాదె నిల్చినది, నీవేయెంచుమీ, దుష్టచే
 ప్టారక్తిందగు రాజులం బ్రజలు విశ్వాసంబుతోఁ గొల్తురే?
 సరసిజబాంధవుండు విలసత్కరపంక్తి దొఱంగి రక్తవ
 ర్ణ రమనుదాల్చి పశ్చిమధరాధర శృంగముపైకిఁబ్రాకఁ, ద
 గ్గిరి విలసిల్లె సల్లలితదీప్తిని కాలవదుండు సంధ్యకున్
 సరసతఁగూర్చు హేమకలశస్ఫురితంబు గుడారమోయనన్.
 కాంతాకాంతుల సౌఖ్యవల్లరులు చక్కంబూయ నిండ్లారు పై
 కాంతుల్ నాఁగ సుధామయూఖుఁడుదయగ్రావంబునందోఁప న
 త్యూతం బభిచరద్ధునీ సలిల భంగాభోగడిండిక ఖం
 డాంతః స్వచ్ఛసితప్రభాకలితమై వ్యాపించెడిన్ వెన్నెలల్.
 మారుని యుద్యోగంబిఁకఁ
 దీటిక యగుననుచు ముందుఁ డెలిపెడి ధవళా
 కారపు టాజ్ఞాపత్రము
 నా రాజులె నిందుద్రిక్కు నలుపు వదలుచున్.
 లలితానేక సుమప్రకాండ లలికాలాస్యంబులన్ మీఱి యు
 జ్జ్వల చంద్రోపల సంస్రవత్సలిల మిచ్చుం గ్రుంకి యామీఁద గం
 ధిల శీతామలవాతపోతములు ప్రీతింజొచ్చె శయ్యాగృహం
 బులఁ గాంతామృదుగండ ఘర్మకణికాపూరంబులం ద్రావఁగన్

*

*

*

కులుకుంగల్గెను నీలగిరివేలు భుజామాలాకషస్ఫూర్తిచా
ల్చులతాంతాయుధుచిహ్నముల్ గలుగు లేచెక్కల్చునుల్వా పీఠ
స్థలపున్నెన్నడలు బరిస్సరిము నానోకించి హేలాన
విలసత్ స్వాంతతః బోవుచుండిరి సరోవర్ధిక విహారిండుచుకా.

*

*

*

అంతఃకృతరాష్ట్రాదును దిక్కుంగల సుతహితామాత్య
బంధువర్తాబులు సభామాదిరమున నోలగబుండి సంజయుని
రావించుడు ఆతనిదిక్కుమొగ్గులై యంధభూషతి యిట్లనియె:

సుమతివి, మధురాలాప

క్రమచాతుర్యగలనా; రాజకార్యజ్ఞుడవీ

వు మతిఁదలంచిన యత్నము

సమకూరు నిరస్తవిఘ్నసముదాయులై.

అవ్యయసంగరాంగణవిహారులు పాండుతనూజు లాయుప
ష్టావ్యపురంబునక మురవిపాటను గూడి వసించువారితే
వేవ్యతిరేకభాషణములెత్తక యుక్తిఁ దదీయచిత్తచిం
తావ్యయముం బొనర్చి యమితకుఁధనీయు నచోమనోజితకా.

కనఁబఱచి వననివాసం

బునఁబొందిన భేదమును సమూలంబుగ నూ

డ్చి నయమునెప్పి రణంబున

కనుమతిలేకుండు తెఱఁగు నరసి పలుకమీ.

* నాపూర్వపుణ్య ఫలములు *
 * పిండేనానాగ మిమ్ముఁ దేహోమయులన్ *
 బాపవిదూరుల సుమతులఁ
 గొప్పించుట గల్గె నాథుని మూలమునన్.
 మీర లుపప్లాన్యంబునఁ
 జేరుటవిని వృద్ధనృపతి చిత్తంబున బొ
 గారెడు వాత్సల్యంబునఁ
 గోరి ననుంబుపె మీకు కుశలంబుగన్.
 వనవాసాయాసంబులు
 సునమగు నాపదల నెల్లఁ గడపి యపాయం
 బును బొరయక మీవచ్చుట
 నునమున ధృతరాష్ట్రపతి ప్రమదముం బొదిగన్.
 * అనవుడు సంజయు, గని ధ *
 స్మరించుచును పల్కె గూఢమతియై మేమా
 జనకుని వాత్సల్య భరం
 బునఁగాదే కానఁ గష్టములు పుచ్చుటయున్.
 సేమమే వృద్ధనృపతికి శ్రీసమృద్ధి
 యుతమె రాజ్యంబు ధృతరాష్ట్ర సుతశతంబు
 జనకునాజ్ఞ నడపుచున్నె, సర్విజనులు
 నాయురాకోగ్య విభవంబు లందువాఁ?

గురుకృపభీష్మ చౌణులు

నిరతముస్యాఖంబు లంది నెగడుమరే, యా

కురురాజువారి మతి పొం

దరసి నటించునె సగౌరవాంచితకీర్తి!

సూతసుతుఁడు కర్ణుఁడు వి

ఖ్యాతరమాపూజ్యరాజ్య కలితుఁడు కురుభూ

మితలపతియును సౌఖ్య

స్ఫూర్తిఁ బరస్పరముఁ గలసి వర్తించెదరే

*

*

*

అనవిని సంజయుండించుక దైన్యము మోమునం దుల
కింపఁ గాంతేయాగ్రిజన కిట్లనియె:

ధార్తరాష్ట్రులు సతము మత్తద్విపేంద్ర

ముల తెఱుగున స్వాతంత్ర్యమునఁ గడంగి

కార్యధారము వహింపుపఁ గలదె వృద్ధ

కురుపతికి గుండెలోక్కటఁ గుదుటవడుట.

శకునికర్ణదుశ్శాసన వికటమతులు

ధారుణీపాలనాది సందర్భములను

దోడుపడఁ గౌరవేషుఁడు దుష్టబుద్ధి

గానితెఱుగు కొంపొక్కఁడు గలచెచ్చెఱుడ.

*

*

*

అనవిని ధర్మనందనుండ్కిట్లనియె:

ఎపుడైన గద సోరుగల్లునెడ నెంతే మోదమేపార భూ
మి పతుల్ భీముగదావిహారచణతో న్నేషుంబుఁ జింతుతురే?
కృపభీష్మాఖిల వీరయోధులు సభంగీర్తితురే విద్విష
తపనాపాదకగాండివంపుఁ బస నుత్తాలత్వమున్ సంజయూ.
అడుగోపాండవ కల్పశాఖ కరుణాస్వాంతుడు దైత్యాంతకుం,
డడుగో భీముడు, వాడెయ్యుచ్చుడు నల్లాచే కవల్ వారి వెం
బడియున్నార దెహుడు బాంధవహితామాత్యుల్మహారాజులున్.
గడఁకందెప్పుడు వార్తలున్ననిచటన్ నొతూహలంబొత్తగన్.
వారువినంగరాని యెటువంటి రహస్యములేని నూకు బం
గారమువచ్చినన్ వినుటగాదు; సభాస్థలమందు నియ్యెడం
జేరినవారెల్లరును శ్రేష్టులు శ్రేష్టులు మిత్రబాంధవుల్
శూరులు పండితుల్ గురుయశోధరులౌట నెఱుంగుమీమదిన్.

కావున ధృతరాష్ట్రుడు ని

న్నేవిధి వచింపుపఁబె నింపుదొలక నీ

వావార్త లుగ్గడింపుమ

మావారలు మేము ముద మమందతఁగాంచెన్.

అనిపాండుక్షీతిపాలకాగ్రతనయుండొడంగ సూతాత్మజం
డును దద్గర్వవచో విధానమునకొండం బల్కకేమోలగం
బునఁ గూర్చుండిన వారికందటికి సమ్మోదంబుగన్ మ్రొక్కియి
ట్లనియెం దేనియసోనలం జిలుకురమ్యాలాపముల్ భక్తిమై.

కాలమువచ్చెఁగ్గిష్ట, కలకాలముఁ బాండవకౌరవేశ్వరున్
బాంబరనాఁగినుండి మొదఁపాటిలు నీర్వనదంప, బానువుల్
పోలగ సర్వసౌఖ్యములు పొందగ, నెయ్యముభోగభాగ్యముల్
చాలఁబరిగ్రహించి పుజిసతనముండఁగ శాంతిమోక్షఁగన్.

శాంతాకారుడవీవు కృ

తాతాత్మజుఁడును క్షమాపరాత్ముఁడు మీర

త్యంతముఁ జేరినయెడ నొ

క్కంత జనక్షోభమెత్తునే శ్రీకృష్ణా!

శరమునకున్ ధనుస్సునకు సాధియొడంబడ ద్వాక్రీత్యమై
పరఁగెవిధానఁ నొరవులు పొడవులుదగఁ గూడియున్న నె
వ్వరికిని వారిఁదేలి కనవచ్చున్? శాత్రువకోటి సంగఁ
గూరభుజగర్వ నిష్కరత వొల్లదె వెల్లదె దోషప్రతాపమున్.
మాకుత పుత్రుఁడొక్కఁడె యమానుషశక్తి గదాప్రహరమ
ర్వారత వైరివీరనికర బుల నెత్తురు లొల్కఁముల్లి పు
ష్పారుణచంజర మ్రనుము ల్లాసరించి జయేంద్రకవసం
తోరువనీవిహారమున నుల్లసించులఁజేయఁదే, స్మరా.

సవ్యాససవ్యసాచరముల

సవ్యయశరముల నిగుడ్చి యర్జునుఁడు చిహ్న

గ్రవ్యధ యను మూల్యమున

భవ్య విజయలక్ష్మి గొనఁడె భండకవిపణిన్.

*

*

*

ఇన సజాతశత్రుఁడు నయంబుఁ దిలీక్షయు ధర్మరక్తియు
 బూచిన నాశ్వికుండగుట బుద్ధివిహీను లొనర్చునేత మొ
 దేనియుఁ దిప్పుగాఁదలఁచి యేయపకారము సల్పనోపదెం
 దే నియతాత్మతః బవర మొందు జనాక్తికి మూలమౌటచే.
 భరణిఁ తత్రయఘస్మగుండయి భుజాదర్శనంబునఁ బాప వి
 ద్య, కణాదేశమునం బ్రతాపగరిమఁ దైర్యంబునఁ దామ్ర మె
 వ్వగు లేకుండెడు బానుదగ్గి సమరవ్యాపార పాణితః
 యోధాఁబ్బించిన భీష్ముఁడాహవమునం బోరంగ మాంబుననే?
 నావాచార్య శరప్రయోగ విలసచ్ఛాతుర్య సంకీర్తనం
 దేవారణఁ రణమంతునీర్ఘ్న పరభూమిశుభ వనిపంక నా
 రా! పాఠుండు డగ్ధి మాకనుమ స్వర్గస్త్రీలు పానాత్తమం
 దాపాంగంబులఁ గాతులంగనఁగనేనా తాదృశుం బలుకటల్!
 గురుసుతుఁడైన నేమి, తనకుఁ రణచుట్టనఁ బూర్వపుణ్యమం
 చగుసముఁ బొందుశౌర్యవిధి; యాతఁడు చివ్వకు నేగిమాఁగఁ
 త్కరముల నుద్ధతి బలపఁ దిచ్చర ధూక్మతి హేచ్ఛఁమి ని
 ర్భరకులిశాయుధాగ్రముల వాడిమి పోడిమిమాలు వైకిక.
 కర్ణుండు వై కిషిరిలయకాలుఁడు కార్ముకమంది శౌర్య స
 పూర్ణతఁ గ్రోధమూర్తియయి పోరఁగడంగి నిశాతగాణముల్
 ఘోషలు సేసనేయ నిపుకోటి శివుఁడొ రిమాధపుఁడొ యా
 కర్ణుఁడొ యాచు నిష్ణయముగాక గణింతురు నాకమేగున్.

రాధేయుండు సమస్తగర్విత రిపువ్రాత ప్రతాపోద్ధతి
 బాధింపంగ సమర్థుడంచెపుడు సౌభ్రాత్రంబు వాటిండు చా
 యోధాశ్రమము నొరివిండు గురుభూపోత్తంసుఁ డత్యంతమున్
 మేధాయుక్తునిఁ గన్పనిం బొగడగన్ నేనెంతవాడెన్ స్మరె.

అగపతి సూత సుతుండని యుపాలంకించుటయేగాక
 దాననేను శిష్యులకు లోటు వాటిలైన?

సూతసుతుండ దోషాలుయది సొంపెగదా, కదనోగ్రబాహు గ
 ర్వాతత ధైర్య మత్స్యవిచయాంతక శాతకలంబ కల్పనా
 ద్యోతిత బాలమొప్పు సమరోదధి స్వరసపోతమెక్కి ప్ర
 స్థితవిహారతక్ ధిమశ్రేణగు ధీవరమాన్యుఁడవ్విచా!

*

*

*

కావునఁ దుల్యలై న యగుతెగలవారు నన్నిమై
 నుండు శ్రేయంబు నావుడు కర్ణమర్యోధన శాస్త్రోత్కర్ష కథ
 నంబు సహింహనోపక యీసడించి ధీమసేనుండు వెక్కసముగ
 నిట్లనియె.

ఔపోసంజయ, కర్ణబాహుబల విఖ్యాతిం బ్రశంసించి దీ
 వీపాండుక్షీతిపాలనూనులకడన్ హెచ్చింపుగన్, సౌబలే
 యీపుత్రుల్ నినుఁజేరఁబట్టిన ఋణంబిగంగ వర్తిచి తో
 రా! పార్థుఁహరినైనఁ జూడవలదా రాధేయుఁ గీర్తించుచో

*

*

*

మీమయ్యోధను కాశ్యపాహసములక మేమెల్ల వీక్షింపలే
దే చెల్లమ్ముగ పాపయాత్ర, మఱి యింకేలా నులింపంగ వా
గ్వానంబుల్ నిలియంగ నేమిటికి వక్కాణింపుమీ వృద్ధరా
జుడుల్ పల్కిన వేదమాటలను మాయన్నయ్యశాంతిపఁగఁ.

✽

✽

✽

[ఈకావ్యము అసంపూర్ణము. 215 పద్యములు వా
యబడియుండినవి.]

—

సింహప్రబోధము

సమ్మోదంబున వన్యసత్వములు నిక సామాన్య భారముగై
 కొమ్మించుకొనబ్రతిమాలుచుండదినముంగుఱ్ఱద్రఫాలాసక్తమాం
 సమ్మోదావుచు మెక్కుచుం దిరుగు నీశౌర్యమ్మదేమాయె సి
 హమ్మా, కాననరాజ్య మేలఁజనుమాయత్యోత స్వేచ్ఛారతిక
 కమ్మల్కాపిన బోనునక నిలిపి సౌఖ్యమ్ముల్ దొలంగించి రా
 పొమ్మొచ్చుకొ విసయంబు నేర్చి, తుదకుం బూర్వంపురోషమ్ము శౌ
 ర్యమ్ముకొ లేమిని నైజముం జలిపె నాహా! కాలచక్రమ్ము, సిం
 హమ్మా, కాననరాజ్యమేలఁజనుమాయత్యోత స్వేచ్ఛారతిక
 సొమ్మోవాతెమ నీ మొగంబు గనినక శోకంబువెల్లుబ్బు; బీ
 రమ్ముల్వల్కు వృకంబు లీవెసఁగి దుర్వారాత్మ వీర్యమ్మునకొ
 హమ్మొచ్చుచుకొ వడిబోనువ్రచ్చిచనఁగుయోయంచుబో నేమొసిం
 హమ్మా, కాననరాజ్యమేలఁజనుమాయత్యోత స్వేచ్ఛారతిక.
 వమ్మానోజతనంబటంచు నిరసింహబోకు యత్నమ్ము; నై
 జమ్ముల్ మాయ్పులు; స్వీయమాబలమునశ్చౌర్యమ్ముమేధాప్రకా
 రమ్ముల్ శంకయొనర్చి దీనతఁబడక రంజంపె యోచింపు సిం
 హమ్మా, కాననరాజ్యమేలఁ జనుమా యత్యోత స్వేచ్ఛారతిక

చుమ్మల్ చుట్టగఁ బొట్టగట్టుకొని హంసుల వాటుచు మేకమాం
సమ్ముబట్టెడు దిండువో, పలలమిచ్చుగాన భక్షింతు వో;
కమ్మల్ గిమ్ములు స్వప్నబంధములువీక్షక బోనులంఘింపు సిం
హమ్మా, కానరాజ్యమేలఁజనుమా యత్యంతస్వేచ్ఛారతిక.

కవి

సరసకవీశ, నీయశము సర్వదిగ్గజల చంచలేక్షణా
వరకుచ చందనాంకమయి పండితచిత్త చకోర చంద్రికో
త్కరమయి, కాలపత్రమున గట్టిగ వ్రాసిన వర్ణపంక్తియై
ధర వెలుగొందుతా జనవితానము సన్నుతియింప నిత్యముగా

నీయాశయంబులే నిఖిలలోకమునకు

మార్గదర్శకములై మహిమదాల్చు;

నీమహా సూక్తులే నిన్దిద్రా విజ్ఞాన

పటిమ సంపాదించు బ్రజలకెల్ల;

నీసరసోక్తులే నీరసాత్మునకై నఁ

గరుణాంకుర స్ఫూర్తి గలుగఁజేయు;

నీ నీరవాక్కులే నిర్బలాంగకునై నఁ

గరవాలు దూయించు గలనుసలుప;

నీవు గలుగని సంఘంబు నిర్మనంబు;

నీవు పుట్టని దేశంబు నిష్ఫలంబు;

నీవు దలఁపని యూహలు నీరసములు;

నిన్నుఁ బొందని వాక్తలి నిందితంబు.

సత్యమ్మ ఛర్మమ్మ శౌర్యమ్మ వీర్యమ్మ
 మూర్తీభవించె నీమూలముననె;
 సాంఘికాచార సంచయము శాశ్వతముగ
 మూర్తీభవించె నీమూలముననె;
 వృద్ధోచరముగాని దివ్యభావములెల్ల
 మూర్తీభవించె నీమూలముననె;
 భూతకాలైక భూభుజుల చారిత్రముల్
 మూర్తీభవించె నీమూలముననె;
 నీమహత్త్వము నేమని నేనుతింతు;
 నీవు వచియించు నదియెల్ల నిత్యమగును;
 సమయభేదావరోధంబు సమసిపోవు;
 సకల సజ్జన సన్నత సత్కవీంద్రు,

సంక్రాంతిపండుగ

గరుడస్తంభము చేతబట్టి చలికిం గాయంబు కంపింపఁగఁ
 స్వరముల్ గద్గద మొద మేలుకొలుపు తాహంబుగంబాడుచుఁ
 దరముఁ ఘోషునియూఁడుచుఁ ఘణఘణధ్వానంబుగఁ జాగటం
 బొరివాయించుచు దాసరయ్య దిరిగెం బోలెల్లడఁ నేకువఁ
 చలికప్పుఁ సడలింపలేక ప్రణయస్పర్శఁ రహశ్యయ్యపై
 నలుకంబొర్లుచుఁ బ్రత్యుపంబున గవాక్షాయాత సూర్యాంశువుల్
 దళకుఁబంగరు నిగ్గులం బలుకఁ గాంతా, లేనెయంచత్తయం
 బలుకఁ లేచెను గాపుకోడలెఱకల్ పయ్యంట బాగొత్తుచుఁ.
 అలరు సుమావరోధమును నల్లఁ గ్రమించి కివోష్ణదీధితుల్
 చిలుకుచు లోకబాంధవుఁడు శీతలతఁ హరియించి చెట్లకొ
 మ్మలఁ జగురాకు జొంపములు పూదిరి మీఱఁగ నెట్టిజాలుపూఁ
 తలఁ బచరించెఁ గల్యరమతఁగయిసేసెనొనాఁగఁ బండుగఁ.
 సరసిజలంబులాడి వెనుజాటిన కొవ్వెద వరిబిందావుల్
 దొరఁగి సువాసినీ వితతి తోయములంగొనిపోవుచుండఁగా
 నరుణ మయూఖపాళి నిటలాలక సంతతులఁ మెలంగి కే
 సరయత పద్మ విభ్రమము సంధిలఁ జేసెను ముద్దుమోములఁ.

పూవులు కొమ్ముడిందుటిమి భూషణరాజమయ్య ధరించి శో
భావహమైన పట్టుజటిపయ్యెనలం గయిసేసి ద్వారబం
ధావళిగామినీమణు లుదించితనీతి నలంకరించుచున్
హా! విలసిల్లిరెంతయు గృహంగణముల్ నవదీప్తిశోభిలన్.

•

—

భారతమాతృ ప్రబోధము.

అమ్మో మాతా యీ పృథ్విభాతరుచులన్ లీనమ్ములై యంధ కా
 రమ్ముల్ వీరేగె; మనః ప్రబోధక కలారావంబుగం బక్షులున్
 సమ్మోదమ్మునఁ బాడె నీచరితముల్ శౌర్యమ్ముపొంగంగ; లే
 వమ్మా, స్వాప్నీకశయ్యవీడి, కనుమాయాదండసూర్యాశులన్
 ఫలభారంబు ధరింపనున్న మొగడల్ వాసంతమందానిలా
 బులకుం బూచి భవిష్యదన్భుతఫలస్ఫూర్తిబిసాళించు చి
 హ్నాలసూచించె, దక్షియవాసలకైనన్ లేచి యోతల్లి, నీ
 తళుకుంగన్నులఁ గప్పుముగనులఁ జిత్తబారఁబెకొత్తవే.
 మును గంగా లహరీతరంగతతులన్ భోక్ష్మాన్ స్వాతంత్ర్యగా
 న నినాదంబులు నేడు త్వత్ప్రియసుతానందాత్మ విణారవ
 మ్మున సమ్మేళనమంది నాగరికతా పూర్ణత్వసంధాన సూ
 త్రనినాదంబులు మిచ్చుముట్టె జననీ, తల్పంబు వేడిగ్గవే.
 కాళిదీ సకతాప్రదేశముల మున్ గల్యాణ కృష్ణుండు స
 ల్లిలన్ వేణురవ ప్రబోధములఁ దల్లి నిన్ను మేలొకలై ని
 ద్రాలోకమ్ముననుండి; నేడును సుధాధారాభినిష్యందగీ
 తాలోలమ్ముగనారవీంద్రకవి నిన్నగ్గించె, గన్నెత్తవే.

నీపుత్రుల్ గనుచున్న స్వప్నశతముల్ నిండాదు సత్యమ్ములై
దాపు జేరెడు మూర్తిమంతములుగా ధైర్యమ్ముఁజేరించుచున్
మాపుణ్యంబు శబ్దయంబగు నెడన్ మమ్మెల్లదీవింప ని
ద్రా పర్యంకము వీడిరమ్ము జననీ రాగంబవార్యంబుగన్.

—

విమర్శకుడు.

విను: కవితావిమర్శకుడు, పెద్దజీకంబుచు మానుమింక, నీ
 మనము శిలామయంబొ, యభిమానమనంతమొ, కోమలాశయం
 బణగెనొ, సత్క-కవిత్వపరమావధి నందినొ, శబ్దోక్తి
 వనమగు భావస్పృష్టి సలుపన్ గనుకింతునొ, పూవుదేనెకున్
 మునుకొని మూగు తేటి పెనుమూకలజమ్మచుకమ్మగీతితో
 నెనయగు శబ్దరత్నము లనేకము సుందరభావసూత్రము
 దొనరగఁగూర్చుచునువొ, రసోద్వలముగాకవితావధూటి మో
 హనముగ నిన్వదించునొ, యహమ్మఖమందు హసించు పూవులం
 దొనుకు తుపార బిగువులు దోచిన మోనరసాంకితాశ్రు సు
 జననము గల్గునో, వివిధసాంధ్యవిలాసము లంకురింప మి,
 చినతమిఁ బశ్చిమాశఁగల చిత్రములం దిలకితువో ఘనా
 ఘనములు నంతరాళమున గంతులువైవఁగఁ జూచుచుండువో,
 వనభృతకాకలీ కలరవంబులు విందువొ, భూధరంబులన్
 వనుల వయాళి సల్పెదొ, స్రవంతి నిపాతముఁ గాంతువో నిశీ
 థినిఁజని యొంటిగా నిసుకతిన్నెల మే నరమోపి తారకా
 స్వనమున గర్భితంబయిన భావరహస్యముఁ గందువో మదిఁ .
 తనివి సనంగవ్యాకృతియుఁ దక్కినలక్షణ లక్ష్యముల్ మనం

బునఁ బెరుజ్జిడు గట్ట నెగఁబోసి యజ్జేర్ణవు గాలిత్రేఁచుచున్
 మనియెడినీకుఁ గావ్యరసమాఘరి నాని యధార్థలోక నీ
 మ నొకత్రుటిగ్రమించిక్షణమాత్రముస్వర్గముచూఱగొట్టఁబో
 లునె? సరసాత్మ కోమలత లోపముచేసెను నీకుబ్రహ్మా! కా
 దనియెదో? యట్టులేని మధురామృత శీకరమున్ నెలాప్పుమో
 హన కవితాసుమాబులను నగ్గి రగుల్తు వడేల? పుట్టు మ
 చ్చను దొలఁగింపనెంచి నవసారసనేత్ర కపోలఘటమున్
 ఘనముగ గంధకాన్తమునఁ గాల్చినీతఁ బటంబునందు బా
 మ్మచు దిలకించి నేత్రములమాదిరి దప్పెనటంచు దబ్బనం
 బునఁ దెగదిగ్గి కన్నుఁగవ పోడిమి నూఁఁజ్చెడు పోల్కికావ్యముం
 గొని వివిధావయంబులనుగోసి కసాయిబజారుఁ బెట్టెదో?
 కనుఁగొనవోయి ముగ్ధగవియగాధ హృదంబుధి గర్భి నుత్త ర
 త్ననిచయమున్ బదింపదిగఁ దత్తటమందఁ జరించిచూచి; భా
 షను నెఱుఁగుల్ గలంచ సరసాబగు పద్ధతి దిగ్గమందుమా
 చనుటయె! యెవ్వచుర్బనమునైన విమర్శన దృష్టిఁజూపి ఈ
 సును వెలిగొమ్మచుండు; గమనుండనమోతయు భాషసేవసే
 యనుదగు నాథనంబొ, చుదియుండు నెదోయనుమానమున్న యో
 చనమెయిఁ జర్చసేయ కవిచారతఁ దప్పలటంచు దిగ్గ నీ
 యనుభవ మేమిసెప్పను! మహాశయులీవెడ సేతఁగాంచి ప
 క్కున నగలే? మహాకవి నకుఁగిత్తెత్తి సడింప గౌరవం
 బొనరు నటంచు నెంచెదవహో! యిదిధర్మమె? చిత్రకారుఁడున్

అనుదినము బ్రయత్నమున నద్భుతచిత్రములకా లిఖింప ఈ
 సున నొకడట్టి లేఖ్యములఁజూచి ముగ్ధుడని నేవనంబుచే
 సిన నది నూనె నైపుఁ? కుశేశయపత్రవిశాలనేత్ర నొ
 క్కనెలఁతఁ గూడుచెలికారము చొప్పుడ నెన్నయన్నమున
 సొనరిచియు గృతార్థతను బొందక తత్ప్రణయంబు స్వీకృతగా
 నొనరిచి కాతనేమ నొక యుక్తమభంగిఁ బికస్వరస్ఫుట
 స్వనమును హంసికాగతియు సారవంత విభవాబుముగ్ధ మో
 హన తనువల్లిగల్గు కవితాంగన కాఁగిలి గోర నాకె ఛీ
 యనుచుఁ దిరస్కరింప రదనాంచలముల్ పొడిగాగగీరి క
 న్దనలను గెఱపుటార"నిదిగో కనుఁగొమ్ము విమగ్ధనాస్త్రముగా
 గొని దినపత్రికాధనువుగూరిచి నిన్నొగిలింతు" నం బ్రతి
 జను నెఱవేర్పఁబూని కడఁకం గువిమగ్ధనకార్యదీక్షఁ జే
 కొనెదవు; పండితోత్తములకుం గవివయ్యలకుం బరస్పరం
 బును నెవియో విరోధములు పుట్టిన యట్లే విమగ్ధనంబు పు
 ట్టను; నటులౌటఁ జిత్తము పటుక్రుధతోఁజ్వలియింపనొప్పులుం
 గనఁబడు తప్పులట్టి; నొక కావ్యమునామన నొప్పుదప్పులం
 గని రసముల్ గణించి, యెసకమ్మగు భావములం దలంచి కో
 భను గమనించి, శిల్పకళపద్ధతిఁగాంచియు నొచితిం గనుం
 గొని, కవిచిత్తనూరసియు కోధముఁ బాసి విశేషశాంతభా
 వనియతితో విమగ్ధనము వ్రాసిన నయ్యది మార్గసూచియై
 తనరునుగాని పండితుఁడు తప్పులనే యొక కొన్నిచూపి యొ

ప్పురు గమనింపకుండుట పశ్చార్థవిమర్శన ఖక్కియూనె? చిం
తనమొనరింపుచున్న, కవితాసుమంజరి కమ్మతావులం
గొని సువిమర్శనానిలము గూటిచి మానవపాళికెల్లం బం
చిన నది మేలు సేతయగు; శ్లేషము కీర్తియు నీకుఁ జేకులున్;
మునుపటినుండి నీచచన ముద్గరసహతి నెందఁగోకవుల్
మనమోయూభాకారీ; కుమారకవికవితాలతాంగులే
యసలముఁ గొచ్చి, కసమయంబుగ నేటికిఁగైత నెప్పుడొ
లిన కవులెందఁగో విమర్శిం గూటివెట్లు విమర్శతాకునన్
దినదినముఁగృహించి యతివీరత నీకవితోద్యమంబు మా
నినసుఖమంచునొదికొ, విసేతినికొ గవిమారి కాస్త్రవీ
లను నుపసంహరింపును కళాపరిపూర్తికి దాదిచూపుమి.

దేశమాతృస్థానము.

పక్షివిహారముకు నివాస మిమల
రాధరంబు కిరీటరాజమయ్యె;
పశుబ్యాచరిత కహీన గంగాసింధు
వాహినల్ తోమాలె ఎలె రహించె;
సమక్షసాధ్యుకి గోమలతెరులతా
బృందమ్మ పులకలచందమయ్యె;
సవీరమాతకు దేవారిపురిలంక
పాదపీఠంబుగఁ బరిభవితై;
అశ్విత్తల్లిని నిన్ను పేర్వెట్టి యెపుడు
భక్తిసేవితమమ్మ సేపాదమాంస;
మమ్మ నీపుత్రకులఁ గావుమమ్మ కరుణ;
దన్యతైక్తిప్రపూత యోదేశమాత.
కొఱలు ముప్పదిమూడుకోట్ల కోటిరముల్
నక్షత్ర చయములై నభము ముట్టి;
వైరాఱారి మదికుంభి కుంభకోణోదధార
లేఱులై సెలవులఁ బాఱుమండ;

వజ్రప్రభావ నిర్భరత శాసించెడు
 శాతత్రిశూలాంబు చేతమెఱయః
 నీలకంఠరవణనిబిడమై దేహంబు
 భూనభోంతరములఁ బూరటిల్ల

చుర్నిరీక్ష్యప్రతాపంబుతోడఁ దాండ
 వంబు సల్పెడు నీస్వరూపంబు మాకు
 దర్శనంబీయఁ గొల్తు నితాంతభక్తి
 దివ్యశక్తిప్రపూత యోదేశమాత!

వేదాంతవిద్యా వివేకస్వరూపకుం
 పల వివేకానందు నాత్మ శక్తి;

ప్రకృతివిజ్ఞానశాస్త్ర ప్రవీణుఁడు జగ
 దీశచందుని బుద్ధివేశలతయు;
 కవితారసాస్వాద నవనీతకంఠుడు

కవిరవీందుని కావ్యగానరక్తి;
 చిత్రకళాప్రభా శేముషీ ధుర్యుండు
 రవివర్ణ మూలికారత్నమహిమ

మాకుదయచేసి విద్యావివేకఘనులు
 గా నొనర్చుమ వాత్సల్య గరిమ మమ్ము;
 కనుమ పూర్వస్మృతిని కొంత మనమునందు
 దివ్యశక్తి ప్రపూత యోదేశమాత!

నుర్వారశత్రు సందోహమ్ము మర్దింపఁ
 దొడరునట్లుగ శౌర్యవోర్బలంబుః
 నీమహావిఖ్యాతి నిత్యంబు వినుతించి
 చెలఁగునట్లుగ మాదు జిహ్మలతఁబఁ
 స్వాతంత్ర్యబలివేది నన్నిధిఁ గానుక
 లర్పించునట్లుగ నాత్మదృఢతః
 కావింపఁ దలపెట్టు కార్యాళి సాధింపఁ
 గడఁగు నట్లుగ వీరకార్యదీక్ష

అమ్మ ప్రతిపక్ష వీరసంహార ఘోర
 భీకర కరాళ మాపిణీ, ప్రీతిమీఱ
 మాకు దయసేయుమమ్మ తన్నహిమలెల్ల
 దివ్యశక్తి ప్రపూత యోదేశమాత!

పుణ్యస్రవంతికా పులినభాగంబుల
 వేద ఋక్కుల ఘోష వెలయవలయుః
 హైందవ యువకుల యాత్మదర్పణముల
 నీమనోహరమూర్తి నెగడవలయు;
 ఆరణ్య విశ్వవిద్యాలయమ్ములయందు
 విద్యార్థులను జదివింపవలయు;
 భారతీయలొనర్చు ప్రతికార్యమునయందు
 జాతీయతావ్యక్తి చాటవలయు;

ఎట్టు దిద్దెదో పుత్రుల నింకమీద,
 బూర్వశోకమ్ము విడనాడి పూనుకొమ్ము
 శౌరవాస్పదానల్ప సతాకార్యదీక్ష
 దివ్యశక్తి ప్రపూత, యోదేశమాత!

జటజము.

సంతమసావరోధమున సన్ననిమంచు చెఱంగుఁగప్పి నీ
వెంతయు వంతలంబాగుల నింతకురాదు మయాఖమాలి తా
నెంత కరోరచిత్తుఁడో సహించునొకో ప్రణయప్రవాహ సంత
కాంత మనస్కయై చెలఁగు కాంత హృదీశుఁ డుపేక్ష చేసినన్.

కడు గర్భస్థ మిళిందబృందము మిషన్ గగ్గోలుగానేడ్చి సంత
దడిసేయంగ నిఁకేల వారిజమ, యుద్యద్ధాశధశ్య ప్రభం
బుడమిన్ముంచుచువచ్చుమిత్రుఁడనుచున్ బోధింపఁబెన్వీచులం
బడి నిన్జేర రథాంగదంపతులు ప్రేమన్వచ్చె వీక్షింపుమా.

అరుణుఁడవొల్చె శీర్షమకుటాగ్రమణీమయకాంతి పూజముల్
వఱలఁగ; వందిమాగధుల భాతి ఖగంబులుగూసె; జీకటుల్
దొఱఁగెను; నింకనైన మది దుఃఖమువాసి ప్రసన్నచిత్తవై
కరుణ ననుగ్రహింపు బలుకొఁగిటఁ గాంతుని; నల్కమానుమీ

ఆశీర్వాదము.

లోకోజ్ఞాన కరమయి

ప్రాకట రసభావ శిల్ప భరితంబయి నూ

త్నాకారంబుల వెలసెడు

నీకవిత చెలంగుఁగాత నిత్యము సుకవీ!

శారదచంద్రికా స్ఫురిత శర్వరులంకు నదీతరంగ యుం
కార రవానుకార్ణియయి కమ్ర రసాభ్యుచితప్రచారియై
సారస నిర్వదంబు ఘనసార సుశీతలతం జెలంగి సాం
పారునుగాత! నీకవిత యాంధ్రకవీ, రసికోపభోగ్యమై.

తాలఁ గరంది మ్రోడుల సరాళకీసాల చయంబులొత్తి శో
భాలలితార్ద్రభావ రసభంగులకుం దలిదండ్రులై న వా
గ్జాలముగూర్చి గీతముల సత్కవిశేఖర, పాడిపాడి యాం
ధ్రాళి చిరప్రసన్నమగు నాత్మను నిద్దురలేపు మియ్యెడన్.

బంధర శుకకీట సంవాదము.

శుకకీటంబునుగాంచి బంధర మహా! చోద్యంబు! నీపక్షవ
ర్ణకథాచిత్రము లెట్టిపురుషునకు నైనం గల్గునే? యింద్రచా
ప కణంబుల్ నవరత్నఖండరజముల్ పక్షంబులంజెక్కి తా
నొక కీటంబు రచింపఁగోరి విధి నిన్నొప్పార నిర్మించెనో!

నిను గాంచంగనె యెట్టి జీవులకునేనిం బ్రేమ చిప్పిల్లు; న
న్ననిపూరేకులఁ బోలు నీగఱుల పాండర్యంబు కొల్పించెడిన్,
అనయంబున్ బువ్వఁదేనెలాని రమణీయంబైన నీరూపమున్
ఘనర్షుంకారనిబద్ధ గీతముల నే గానంబుఁగా వించెదన్.

అనవిని సీతాకోకము

తను బొగడుచునున్న పట్టదంబును గని, నీ

వనునది యెల్ల నిజంబై

నను, సంతాపాంకితంబు నాబ్రతుకు సఖా!

నను గనినంత బాలుకు మనంబున సంతస ముప్పతిల్లఁ జ
క్కని పురుషియ్యదే యనుచుఁ గాలుకుఁ గాలుమెదల్పకుండ మె
ల్లన ననుబట్టి ముద్దిడుచు, లాగుచు, నొండొరు చేతికిచ్చుచుం
గొనుచు గఱుల్ సడల్చి తుదకుం బడరువ్వుదు రేమిసెప్పుదున్ !

అర్భకుల కాటయయ్య నయ్యయ్య! నాకుఁ
శ్రాణ సంకాపకరమగు బాధయగును;
నాకు సాందర్యగరిమయే నాకు మృత్యు
వగును బంధరమా, యిఁకేమని వచింతు?

శమ్మదేనియఁ ద్రావి ఝంకారములను
శ్రుతి సుఖమ్ముగఁ జేయుచు సాంపుమీఱు
వీరజాగారమున నుండు నీకు నెపుడు
నాటిమామరె మాబోంట్లు పట్టదంట?

అని శుకకీటచూడ విని భూనవు వందపు మాపుగల్గి తా
వనయముఁ శ్రాణసంకయమునామచుఁ ద్రిమ్మగుకంటె, నల్లనూ
పున మసిబొడ్డులా గలరి పువ్వుల శేనియలాని తమ్మిగీ
మున నివసించుట సుఖము మోదమునించును; బొంబువచ్చెదగా

అనివచియించి మిళిందము

భూనవర్ణ గరుష్ఠ్యయంబుఁ గదలించుచు జ
మ్మని గానము లొనరించుచుఁ
దీనిదారిని బోయెఁ బుష్పతరువాటికకుఁ.

మాతృశతకము.

శ్రీకళ్యాణనిధాన మాత్రతజనాశ్లేషానుభావ్యంబు పు
త్రైకానందకరం బరాతిసృపమూర్ధన్యస్త ముద్యద్యశో
వ్యాకోశీకృత దిబ్బుఖంబు కరుణావాల్లభ్యపూతంబునై
మాకుంగూర్చుత దేశమాతృపదయుగ్మం బర్థమానోగ్యముకా?

తల్లిశారద, మాతృదేశమును శ్రద్ధాభక్తి సేవింప నే
డుల్లాసంబుగ సన్నుతుల్ సలుప నేనుంకించితికా, నీవు నా
యుల్లుబంచు దయామతిన్నిలిచి యుద్యోతించి, మందాకినీ
కల్లోలార్భటి నించు పల్కు రసనం బల్కింపవే, నింపవే.

కలవ్రుంగాలమనాక చిష్టలను నెక్కాలంబునందైన స
త్కరుణా దృష్టులఁ బోచి కట్టఁగుడువం గల్పించి పోషించి య
త్యురుకష్టంబులు సైచు నీకుఁదులయే యోచింపఁగక దేవతల్
గురువుల్ బంధులు పుత్రమిత్ర ధనముల్ కోఁజైన నోమాతనో

తఱుకుం జెక్కులు గబ్బగుబ్బలును నిర్దంపుకలలాటంబు ను
జ్వల శంపాలతఁ గేరుమేననుచు నిచ్చల్ స్త్రీలవర్ణింప నే
మిలభించుకా వెత దక్క? నిన్నుఁదలఁపకా మించుంగదే సద్యశో
విలసత్ సౌఖ్యసమస్తసంపదలు నిర్వేలాకృతికా మాతరో.

ఘనముల్ కుంతలపాళిగాఁగ హిమవద్ద్రావంబు హీరప్రభా
 ఖనియా దివ్యకిరీట మల్లెనఁగ గంగాసింధువుల్ బాహు తె
 యొనరన్ వింధ్యము మేఖలావలయమైయొప్పార భవ్యాకృతిన్
 మును గన్పట్టిన నీస్వరూప మిపు డింపుల్ వాసెనే మాతరో
 సరసీజాప్తమయాఖముల్ కిసలయచ్ఛాయన్ విడంబించి క
 ల్యరమాకంఠమునన్ సుమస్రజము లీలంగేరు వేళన్ సరో
 వరతీరంబుల మానులాగమవచః ప్రాగల్భ్యముం జూపుచుం
 బరగన్ స్నానము మున్నొనర్తు రిపుడవ్వాడేడనే మాతరో.
 హరిణుల్ నిర్భయలీలఁ బచ్చికలనాహరింప వన్యోన్వి, ని
 ర్భరమోదంబున గింజ్లు కైకొని యురింబ్రాపించి సల్లాహముల్
 జనుషం దాపసకన్యకల్ః ఋషులుసంజన్ మౌక్తికఁ, నానందమం
 దిరముల్ గా మునిపల్లెలొప్పెఁగద మున్ నేడేవియో మాతరో
 హోమోద్భూత పవిత్రధూమచయ సంయోగంబునం బుష్పితా
 రామంబుల్ ఘృత సారభాంచితములై రాగోల్లసత్స్లవ
 స్తోమంబుల్ మసిపూతలొంద, మృగసందోహంబు కీడింపఁగన్
 గోముం జిల్కవనంబు లిత్తఱిని రంగుల్వాసెనే మాతరో.
 సెలయేఱుల్ శిలలం దొరంగి రవముల్ సేయంగ వాసంత కా
 ల లతావాటులు తావులం జిలుక నల్లాసంబుగం గోయిలల్
 పలుకన్ మావుల నీడ శిష్యతఱికిం బాతంబులం జెప్పు నొ
 జ్జలు నావన్య పవిత్రసంస్థ లిపు డేజాడయ్యెనే మాతరో.

తలఁపం జిత్రముగాదె చాదుల నలందావిశ్వవిద్యాలయ
స్థలమున్ ముప్పదివేల శిష్యులట శాస్త్రాబుల్ పతిపంగ ని
చ్చలు వాణీనిలయఁబులై నెలయు నాస్థానంబు లేమయ్యెనో?
కలఁ జింతించిన యట్టులామెఁగదె యిక్కలంబునన్ మాతరో.

జలకంబాడి త్రయీప్రయుక్తవిధులన్ సంగంబుగందీర్చి వి
ద్యల నభ్యాసము నల్పదాపసుల చైత్యంబుల్ సమీపించు శి
ష్యులు లేమింగద భావదాస్యపరత్ శుష్కించుచు గుఱింగె దే
బలవత్కలజలప్రవాహ భయదావర్తావళిన్ మాతరో.

సుతులత్యంత భుజాబలాఘ్యులగుచున్ శూరత్వమేపార వి
శ్రుతసంగ్రామకళాధురంధరత శత్రువ్యాతము దుఱించి సం
తత కీర్తిన్ వెలయుప నీనయన పద్మంబుల్ ప్రమోదాశ్రుశో
భితముల్ గావొకొ మున్ను; నేడవియెట్లుల్ పెంపేదెనే మాతరో.

అవనిన్ వాఙ్మయమందు క్షత్రియపద వ్యాప్తిదొలంగింప భా
గ్గవరాముందు ప్రతిజ్ఞవట్టి తరుణక్షౌద్రపాల కంఠాంకు రా
స్రవదస్రోతకట నిర్ఘ్నరిం బరశు మత్స్యః బీదనేర్పించి సం
స్తవనీయుండయి వించె నట్టిసుతు నెంచన్ లేనటే మాతరో.

భరరక్షో ముఖులైన నాల్గుబదివేల్ క్రివ్యాదులన్ ధైర్య సు
స్థిరత్వ దా నసహాయశూరుడయి నిశ్చేషంబుగంగూల్చి, రా
గ రమం గ్రక్కు నశోకశాఖవలె ర క్తప్లావితాంగంబుతో
ధరణీజాతను జాయు దాశరథి సందర్శింపవే మాతరో.

వనధిగ గోష్పదమట్లుదాటి యసుర వ్రాతంబుఁ జెండాడి నీ
తను దర్శించి యశోకవాటిక సముద్ధాటించి పాలస్త్యు చెం
తను నిర్భీతిగ రామునాజ్ఞపలుకఁ దర్శించి లంకం ద్రుటిం
గనదగ్గిఁ రగిలించు మారుతి కింకం గైమోడ్చవే మాతరో.

కురువంశస్థులు పాండవుల్ సమదస్థ్యోపంబులం జేయుచు
భరణీచక్రము దిద్దిరందిరుగ యుద్ధక్రీడ నన్యోన్యము
శరకౌశల్యముఁ జూపఁ గాంచి మది నుత్సాహంబు పొంగంగ నీ
మురువుఁజూపిన కాలమిప్పు కలయైపోయెంగదే మాతరో.

మును చంద్రార్ధకళా కిక్కిటు శివునిం బోరఁ బడాయించి యా
తని మెప్పించి గడించి పాశుపతము, ధర్మక్షమాజానిక
ఘనరాజ్యంబును గట్టి కౌరవపతిం గాఱించి శౌర్యంబు చూ
పిన గాంధీవి శరాలు త్రుప్పుదిననే పుష్కస్థలి మాతరో.

గురుకర్ణాఖిలయోధ సంఘటితమై ఘోరారి దుశ్చేద్యమై
స్థిరమై యొప్పెడు తమ్మిమ్మిగ్గరము దోఃస్థేమంబునం జీల్చి వై
రి రసాకాంతులు సైతముం బొగడ నిన్దిదోగ్ర సంగ్రామబం
ధురతం జూపిన పార్థపుత్రుఁడు మదిందోతెంచునే మాతరో.

విజయా, నీరలగాచికొమ్మని రణావేశంబునం దేరులు
గజముల్ సేనలు పీన్గుపెంట లటులం గావించి గర్జించి, యం
బుజనాధుండును జక్రమెత్తునటు లేపుంజూపె గాంగేయుఁడా
ధ్వజనీకాంతుని యంపశయ్యఁ గనుమా భావంబున మాతరో.

గురుశాపంబును విప్రశాపమిపుడే గూడంగదా, యస్త్రముల్
 పరునిం దాకవటంచు నర్జున శరవ్రాతక్షతిన్ రొమ్ము నె
 త్తురుఁబైఁజిమ్మఁగ, నేలఁగ్రుంగు రథమున్ దోర్దండముల్ మోపియో
 డైఁబై కెత్తెడి కర్ణయోధ రణశక్తిం బాదుమీ మాతరో.
 సెలవుల్ సాంధ్యరమన్ నహింపఁగఁ గురుక్షేత్రంబునన్ ధార్తరా
 స్థుల కీలాలము దోయిలించి దగగొట్టుల్ దీఁఁగాఁద్రావి, తూఁ
 పులగంటుల్ విరఁబూయు కింశుక కుజంబున్ గ్రేణిసేయన్ జగం
 బులు భీతిల్లగఁ ద్రాపదిం దరియు భీము గాంచుమో మాతరో.

గురువృద్ధాంచిత * సైన్యముంగనుచు * సీగోడేల * నాకంచు సం
 గరవైముఖ్యముఁజూపు పాన్థునకు వీకన్ గీత బోధించి ని
 ర్భర శౌర్యంబును గొల్పి తేరికిని సారథ్యంబుఁగావించి భూ
 భరమున్ డించిన సూత్రధారిని మదిన్ ధావింపవే మాతరో.
 కంసోద్వీశుఁడు క్రూరుఁడై నిజభుజాగర్వంబునన్ లోకమున్
 హింసింపన్ గతియేమిలేక పనులెంతే గుయ్యె మొట్టోయనన్
 శంసాపాత్రుఁడు కృష్ణుఁడా నృపతి మస్తంబూడె; నవ్విక్రమో
 త్తంసున్ దుష్టనికృంతనున్ నిరతమున్ ధ్యావింపవే మాతరో.
 శరదించూదయవేళ యామునతటిన్ సంగీతనాదంబు లు
 బురహంతస్థమిళింద ఝాకృతులలోఁ బూర్ణత్వముంబొంది యి
 పు రహింపన్ మురరీరవాంచిత సుధాపూగంబు వాటించి యో
 పరమాత్ముండిల మేలుకొల్పె, నతని బార్ధిపుమా మాతరో.

*

*

*

అలీసాదరువంటి శూరుని రణవ్యాపారముల్ మాన్చి పై
న్యాళిం బీనుగు పెంటలంజలిపి కయ్యంబును బాచ్యావనీ
పాలుర్గండర మిండలంచు దలవంపన్ గీకునర్దాన్లు దో
గ్గీలు జూపిన చంద్రగుప్తు మదిఁ బేర్చిగాంచవే మాతరో.

* * *
ధీల్ల రాజ్యధురంధరుంగదిసి దుడికబోర జృంభించి శుం
భల్లీల జయలక్ష్మీకొని రిపువ్రాతంబులంజల్చి పే
రుల్లాసంబున రాజపుత్ర యశముద్యోతింప జత్తోడ్డుమా
వాల్లభ్యంబు భరించె; నట్టిపురిశోభల్ మాసెనే మాతరో.

అర్యావర్తమనార్య సంఘపద విన్యాసాగ్రపాపంబునన్
శౌర్యదార్యపవిత్రవేదవిధులం బాసెంగటా! తెండు మీ
దైర్యస్ఫుర్తియొకింతచూపుడనిపోతాహంబుఁగొల్పెయశో
ధుర్యండా మహారాట బెబ్బలి మదిందో తెంచునే మాతరో.

* * *
జా! గాతమి తీరముల్ యవనపాలానీకినీ స్పర్శచే
నూరెం గల్గెవ, మాంధ్రదేశయశ మెన్గుంబొందె, నేమున్నది
కోరాయా, యని పొరులాడఁ బరరామ్యాధంబులన్ జెల్చిపా
ట్నూరన్ నిల్పడెకృష్ణరాయఁడుజయాంకోత్తంసమున్ మాతరో.

పరరాణ్మత్తగజేంద్ర కుంభదళన ప్రిరంభనిర్యాత భా
స్వరముక్తాఫలహారముల్ నిజయశః సాధ్వీగళాలంక్రియ
స్ఫురణమీఱఁగనాంధ్రశౌర్యముఁబరాసుల్ మెచ్చఁబోరాడె
భూ! వరుడాబొబ్బలిబెబ్బలిం గనుమ పాపారాయనిన్ మాతరో

*

*

*

విరుగఁ దుగ్ధము ఖడ్గతిక్కనయు “నబ్బే! పా లిదేమే?” యనఁ
 “విరుగఁ నీవె రణంబునం దిఁకను బాల్ విర్గ నివచిత్రంబె”యం
 చరినిర్మూలన కేళికిం దనయు డాయంజేయు వీరప్రసూ
 తరయింకొక్క తెలేదెయాంధ్రమహినిద్రంబాపఁగఁమాతరో.
 “ఇటనీరాడెడు చోట సిగ్గుపడిపోనేలా? తమాయువు మి
 చ్చట నీమువ్వర మాఁడువార”మనుచుఁ సంగ్రామము దోడి ని
 ఘ్నటముంజొచ్చినభర్త హేళనములఁ శూరత్వముఁ రేపి యు
 త్కటయుద్ధంబున కంపినట్టి సతికిం గైమోడ్పవే మాతరో.
 పరమత్రేభఘటాంకుశంబయి రణప్రాధిక్ విజృంభించి భూ
 భరముందాల్చిననాగమాంబికయశఃప్రాగల్భ్యమాంధ్రాగనా
 భరణంబై చెలువారు, నట్టిసుత సంభావించి నేడైన సు
 బరముఁ ముచ్చటముద్దు దీర్చుకొనవేభావ్యమ్ముగఁమాతరో
 గ్రీకుల్ మూఢత నుండ, జంతువులటుల్ క్రీడింపరోమన్లు, ఘో
 రాకారంబుల నీలిరంగుల శరీరాద్యంతముంబూసి కొం
 చే కాంతారములందొ యాంగ్లజనముల్ హేయంబుగానుండ నీ
 కాకాలంబున మించె నాగరక విద్యాసంపదల్ మాతరో.
 ధర నెచ్చోటనుగాని విద్యలు విఘ్నధర్మంబులు శాస్త్రముల్
 సరసత్వంబునులేని నాటను మనోజ్ఞులైన చిత్రంబులు
 బరతత్వ ప్రకృతి ప్రభావముల నుత్పాదించు వేదంబులం
 బారి వాక్కుచ్చిరికారె నీకొమరులింపుల్ మీఱఁగఁ మాతరో

*

*

*

ఇలనేదేశమునందు నిట్టికళ నందేఁగాంచమంచు జనుల్
 పలుకం, జంద్రశిలావళిరచితమై పృథ్వీగృహత్నాంకురో
 జ్వలమై తాజమహల్ నిలింపపురినా సంధించు నాశ్చర్యమున్
 గలరే నేడును నట్టిశిల్పులు ధరాకాంతాగ్రిణ్య మాతరో.
 దేవాగారవిహారమంటపములన్ దీపించు చిత్రాళి పా
 ణావిర్భావముగల్గె బలకవె త్వదీయానల్పశిల్పక్రియా
 సేవాసక్తి “నజయ” చిత్రగచనా శిల్పోన్నతిం గన్న నే
 జేవారల్ నినుసన్నుతింపరు ముదంబెచ్చన్మదిన్ మాతరో.
 యవనోర్వీశుల ధాటికిన్ మిగిలి యర్ధానర్థసూపంబులం
 దవులన్ నిల్చిన దేవతాలయములన్ దర్శింపఁ ద్వత్పూర్వశి
 ల్పవిధానంబుల యస్థిపంజరము లన్ భావంబుదోఁతెంచు; నిం
 క వివేకింపును పూర్వశిల్పమెటులం గాంతిలైనో మాతరో.
 మును మంత్రంబులశక్తిచేఁ బ్రతిమలైపోయెన్ శిలల్, లేకయుం
 డిన నింకెట్టుల నిట్టివిగ్రహములన్ నిర్మించు నేశిల్పియై
 నను నాఁగన్ రమణీయ శిల్పుముల ధన్యంబైన “యెల్లొర”స్మ
 ప్తినిగావించిన సిద్ధహస్తుల కళల్ జీర్ణించెనే మాతరో.
 హరినీలంబులు పద్మరాగములు వజ్రాంకూరముల్ పచ్చలుం
 బరగన్ నవ్యుపేంద్రచాప సుషమా పాగిగల్భ్యముంగెరు తే
 వ రహించెంగదె నెమ్మిగడ్డియ కళావల్లభ్యముంజాటు చా
 వరపీఠం బిపు జేడనున్నదొ మదిన్ భావింపవే మాతరో.

అన్నమ్ములు మచ్చరించి సకల బంధు వేదాక్క పు
ల్లన్న సమ్మి వృధాగఁ దుట్టతున కయ్యర్థంబుఁ గోల్పోవు కి
తి నీ వాతయుఁ దెల్లవాటె; బకధర్మకీ సమ్మి మత్స్యంబులా
పన్నత్వంబున డిందవే కపటముఁ బాటింపమి మాతరో.

గంగోత్తర తరంగ పాచులకు నాలకల్ గల్గిన బూర్వ రా
జ్యాంగ భ్యాతి పరాక్రమక్రమరణ వ్యాపార పాతీత
రంగారణ వచింపవే వనజ నిర్వద్భుధరీ డింధకా
భంగోద్యో మృదులార్భుల్ శ్రుతులుగాభాసిల్లగ మాతరో.

పోయె శౌర్యము, పోయె వీర్యము రమాభోగంబులుంబోయె వే
తామెంగీర్తికి నీకు దుర్యవన సైన్యాబోధి కౌర్వానల
ప్రాయంబౌ యసి తుష్టపట్టె; బదముల్ బంగారుసంకెళ్ళలో
రాయ్ భూషలటంచు సంతసమున రాజ్జిలే మాతరో.

* * *
పారావారములెల్లదాటి మునుపు బాహ్మత్యదేశంబుతో
బేరంబుల్ పొనరించి నావికులుగాఁ బేర్పొది హిందూ వణి
గీరుల్ గాంచిరి కోట్లకు ధనము; నాతేజంబు నీనాటి వ్యా
పారుల్ పొంద నుపాయమెందు గనుమాభావించియోమాతరో

హిమవత్పర్వత గహ్వరంబు డిగి మౌనీశుంహాకం డిప్పు డా
ర్యమహింజౌచ్చి యిదేమి దేశమన నార్యావర్తమం చేరు ధై
ర్యముతోఁజెప్పుగలారు? పూర్వముటలా పశ్చాన్నత్యమాటెక్కు
నా! రమణీయత్వము నట్టిసీతి గలదే రాజ్యంబున మాతరో.

పరశీకృత్ సగంధాన ఖడ్గములఁ దిష్ఠించి యుక్తబులక్
శోముల్ గాడిన పోటుగంటులె తగ్గ నమ్మానకత్రోబులై
యెప్పు-జూడిన యార్యయోధులిపు నేమో కత్తిచేపట్టుగా
నకును తగ్గెగాక! యిట్టివి-తగలదే, న్యాయమ్మ! మాతరో.

కనకాగారిము, రత్నసాఖచిత మెక్కలంబునం బండ్లు నిం
దనకేనచ్చును, బాడబంబున వినుంగల్గు పౌఖ్యమ్మటం
చును రాచిల్ల-విధాన నున్న; వికసే నానానముంబున ముం
దని న్యాయశాస్త్రసభా విశాలతను విచ్చల్లించుమీ మాతరో.

చెఱుకా జల్లుము, బియ్యమా కబళ,మోచెల్లె శబరంబు మి
మ్మగుభక్తి భజయితునన్ననిమనాయువ్వుగివాంఛార్థముల్
పరిగి గానుగ రాచకున్న, ననలవ్యాపారమీకున్న, గృ
చ్చులగోలంగొని రాల్చకున్న; నిదినైజుబెందు నోమాతరో

గమనాయాసమునక హాయంబునొత్తం గపిచేడెక్కెబు; క
గునిర్మగ్నములామె జక్రములు; చేరి లేదు గమ్యస్థలం
బ, మహిమిచ్చెను తేకటల్, నిధమువోడె కత్త నీపుతులగ
గుమిగూడిపు ప్రిభోధగతములదిక్కుల్ మోవగగమాతరో

“తరుణామృతాశి నివచ్చువాఁడు, తమముల్ తల్లిగి, పాల్వెదెమీ
హరుల్” నా వచియించు శుకునలు భక్త్యావేశసత్తుల మీ
తరుణంబును ద్వదీయపుత్రహృదయాంతర్వర్తియైభోభిలెక
సరగగ స్వాప్నికబాధముం జదిపి స్వేచ్ఛక లెమ్మింక మాతరో

తిమిరాంధీకృతశయ్యపైఁ గలగనందెల్వడి స్వీయస్పృహ
 సమతఃబాసి, తమిస్సైనైతినని యెంచుబోకు సూర్యాశువుల్
 రమణీయంబగు నీశవీరగరిమల్ రాజిల్లఁ జూర్కగ్రాతలం
 దెమలన్ లేదొ స్వనూషబోధకరుచిం దీడ్కించుచున్ మాతరో.
 మదనేదండము శృంఖిలండునుప, దిజ్ఞాతంగ కన్యోత్త భీ
 ప్రదక్షుంక్షుఁ నిలమట్టవీవఁ; దటఘర్నస్ఫూర్తినిభోధిశుం
 భదనంతోర్చి కరాళదంష్ట్రల ధరన్ భక్షింప నెవ్వారు కా
 దిది చూచున చెడువొక్క వారు ప్రకృతిస్వేచ్ఛాహతిన్ మాతరో
 ఆకుల్ దుగ్గించియుఁ దీవలంజదిపి యాయావాపముంబూర్చి పై
 పోకల్వాపఁగనెల్లుడించి యెటులోపొక్కించియుం జైత్ర ధే
 నీకళ్యాణ రమంబుదేగఁ గళికల్ చెక్కొనెపూఁదోట; నా
 యాకాలంబున కవ్వినూడును నయత్నావార్తిగన్ మాతరో.
 కడుపుగాల్చెడు శోకమేము! పలుకంగారాదు వాకట్టు చే!
 నొడలెల్లన్ వసివాళ్ళువాడె, నికఁ గుయ్యో మొచ్చుచే నెల్లరా
 పడె, గూఢఁయునిరత్ననూపురమిషన్ బల్మారునమ్మించియున్
 దొడిగెన్ శృంఖిల నీకభాగ్యరమ సందుంజూచియోమాతరో
 తనయులే మేమట! మానిరాణ్ణికరపాదస్పర్శఁబూతాత్మనా
 నినుబూజించెడివారమంట! రణసిద్ధిదోగ్రశౌర్యప్రధా
 ఘుచులొ వీరులుపూర్వులంట! యికనిక్కొలంబునన్ నీవు భో
 జఁహీనంబుగఁ బొట్టగట్టికొన నిచ్చల్ సూతుమే మాతరో.

ఏలే ముప్పదిమూడుకోట్ల బలగం బింపారునం చీవు శా
 ర్యాలాపంబులు పలుకుచుండెదవు; విద్యాసీనులౌ పుత్రులు
 డీ లేకేమి? స్వకీయమాతృముఖమే యెట్లుండునం చెన్నుమూ
 ర్థాభుల్ పుత్రులు శత్రులైన నొకటే యర్థంబెకా మాతరో.
 తనకుక్షిన్ భరియింప నన్యమృగ సంతానంబులం జంపి జీ
 వనముం జేయునుమాంసభక్షణరీతిన్ వ్యాఘ్రంబుకూరంబుగన్
 దనకుక్షిన్ భరియింప మాతృపదమందారంబు ఖండించి జీ
 వనముం జేయునరాధముం డతఁడు విశ్వద్రోహియామాతరో.
 నీగర్భంబునఁబుట్టి, యుప్పుపులుసుల్ నీనీయ భక్షింపుచున్
 వేగన్ భాగ్యముసంగ్రహించియును, సర్వేషంబులన్మాని నీ
 మైఁగాల్తువ్వచు నన్యధర్మముల సంభావించు దుష్టాత్మకుల్
 నీగర్భంబును మంట వెట్టుదురె దుర్జితిం గటా! మాతరో.
 కవిరాట్టలజులైన నీతనయులింకన్ స్త్రీలపాలిండ్లపైఁ
 జివురుంజెక్కులపై దృగంచలముపైఁ జెన్నారునూగారుపైఁ
 దవులం జిత్తము లుంతురో విజయసంధాకాద్రీ వీరవ్రీతో
 త్వనసంధాయక భావబంధరసముల్ సంధింతురో మాతరో
 ధనముల్వోవును, రాజ్యముల్ సమయు, నబ్దుంబుల్ యుగంబుల్ క
 డంజను నెంతైనఁ బవిత్రవీరచరితల్ శశ్వద్యశోరూఢతన్
 మనవే సాంఘికరక్తనాశరుజలన్మాయించి స్వచ్ఛాస్త్రసం
 జనకోజ్జీవన భేషజంబులయి యశాంతంబు నోమాతరో.

మునివాసంబుల శీతశైలగుహలన్ భూదేవి గర్భంబునన్
 ఘనగంగా సరిదూర్చిమాలికల నింకన్ గ్రంథకాంతారము
 గుననెచ్చోటన్ దాగుస్వీయచరితందోపించి పూర్వోన్నతుల్
 గనులంగట్ట మనస్కరింపుమి సుతుల్ గర్వింపఁగన్ మాతరో
 న్వాతంత్య్రంబను శక్తి నీవృద్ధయ దేశంబందుమున్ బుట్టి గీన్
 చేతస్సున్ రగిలించి, రోమనులకున్ సిద్ధించి, యాంగ్లేయ వృ
 న్నోతంబై, యటుపై జపాను చయినాము బారిసీకంబు ధీ
 న్నాతిన్ లేవఁ బునః ప్రియాగాగతి నీవైవ్రాతెనో మాతరో.

హిమవత్సర్వత ^{*}పేతుమధ్యగతమా ^{*}యాభూమి ^{*}నేకాతప
 త్రిముగా నేలిన క్షత్రియాన్వయము సంతానమ్ములంబాసి, గ్రం
 థములందప్పదదీయ శౌర్యములు ప్రత్యక్షమ్ముగఁ లేమిఁ బూ
 త మహీదేవత గొఱ్ఱువోయినకొఱంతల్ దోఁచె నోమాతరో.
 కఱకుంగత్తుల వైరివీరశృతవాకంతంబులం దుగ్రించి నె
 త్తురుదోసిల్చి వసంతమాడి యెదలం దోఁతెంచుగాయంపు నె
 త్తురులే యుద్ధరమాస్వయంవరముసంఘ వైచి పూదంశ్చలై
 వఱలం బోరిన పూర్వవీరుల ప్రతాపం బేదెనే మాతరో.

మరుతుండేగి ^{*}సభాంతరస్థలము ^{*}సమ్మార్జించి ^{*}యంభోజ పు
 స్పరజంబుల్ వెదజల్లె, సూర్యుఁడు జగాబంగారు క్రొన్నిగ్గులం
 బఱపె, నవ్యవసంతలక్ష్మి కుసుమప్రవాతంబులం బోహళిం
 చి రచించెఁ హరిపీతిఁ గొల్వనకురా శీఘ్రంబుగఁ మాతరో

Printed at the
Prabhata Mudranalaya,
NELLORE.